

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SURİYE KRİZİ BAĞLAMINDA
OBAMA DÖNEMİ TÜRKİYE-ABD
İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞEN GÜVENLİK
ORTAKLIĞI

FERAHSAN GENÇKAYA
167A3044

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. BURCU SUNAR CANKURTARAN

İSTANBUL
2017

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SURİYE KRİZİ BAĞLAMINDA
OBAMA DÖNEMİ TÜRKİYE-ABD
İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞEN GÜVENLİK
ORTAKLIĞI

FERAHSAN GENÇKAYA
167A3044

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. BURCU SUNAR CANKURTARAN

İSTANBUL
2017

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SURİYE KRİZİ BAĞLAMINDA
OBAMA DÖNEMİ TÜRKİYE-ABD
İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞEN GÜVENLİK
ORTAKLIĞI

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 03.05.2017
Tezin Savunulduğu Tarih : 05.06.2017

Tez Oy birliği / ~~Oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

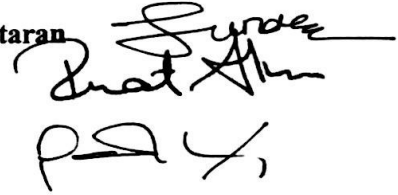
Unvan Ad Soyadı

İmza

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Burcu Sunar Cankurtaran

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Fuat Aksu

: Yrd. Doç. Dr. Gökhan Ak

İSTANBUL
2017

ÖZ
Suriye Krizi Bağlamında Obama Dönemi Türkiye-ABD İlişkilerinde
Değişen Güvenlik Ortaklığı

Ferahşan Gençkaya
2017

Kökenleri Osmanlı dönemine kadar uzanan Türk-Amerikan ilişkileri, tarih boyunca iniş ve çıkışlar yaşamışsa da iki ülke birbiri için kaybedilmemesi gereken değerli müttefikler olmuştur. 2000’li yıllarla beraber ABD’nin değişen Orta Doğu politikası ve Türkiye’nin bu çerçevedeki yerinin belirsizliği ikili ilişkilerdeki bu eğilimin değiştiği izlenimini yaratmıştır. 2008 yılında Obama hükümetinin başa gelmesi ile yeni bir döneme girilmiş, ilişkilerin tanımında “stratejik ortaklık” kavramının yerine daha ileri düzeyde iş birliğini ifade ettiği belirtilen “model ortaklık” söylemi geliştirilmiştir. 2010 yılında ortaya çıkan Arap Baharı ve takip eden dönemde Suriye’de başlayan iç savaş ile ikili ilişkiler yeni tanımın test edildiği süreçlerden geçmiştir. ABD’nin bölgesel güç olarak nitelendirilebilecek tarihi müttefiki Türkiye ile ilişkileri, Suriye Krizi taraflarından PYD’ye (Demokratik Birlik Partisi) verdiği destek ile sorgulanır hale gelmiştir. Bu bağlamda çalışmada, Suriye Krizi perspektifinden Obama dönemi Türkiye-ABD ilişkileri incelenmiş ve müttefik ilişkilerinin zedelendiği iddia edilmiştir. Değerlendirmeler neo-realizm ve ittifak teorileri çerçevesinde yapılmıştır. Çalışma sonunda, Obama döneminde Türkiye-ABD ilişkilerinin Suriye Krizi özelinde daha da ayrıştığı hipotezi doğrulanarak, “model ortaklık” kavramının içinin doldurulamadığı ve iki ülke arasında güvenlik ortaklığından ziyade ayrışan güvenlik çıkarlarının olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye’nin güvenliğini doğrudan etkileyen Suriye’deki terör sorununun çözümünde, müttefiki ABD’den beklediği desteği göremediği tespit edilmiştir. ABD’nin izlediği pasif tutum ve bölge unsurları ile hareket etme politikası kapsamında PYD’ye verdiği desteğin yakın dönemde değişmeyeceği analizinde bulunulmuştur. Bu bağlamda, Türkiye-ABD ilişkilerinin kısa dönemde pozitif bir ivme kazanmayacağı öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: ABD, Türkiye, Neo-realizm, Suriye Krizi, Güvenlik Ortaklığı

ABSTRACT

Obama Term Turkey-US Relations and Changing Security Partnership in the Context of Syria Crisis

**Ferahşan Gençkaya
2017**

The history of Turkish-American relations, which can be traced back to the Ottoman era, has experienced ups and downs throughout history but both countries have been valuable allies to each other that should not be lost for unity. Along with the 2000s, the US changing Middle Eastern policy and the ambiguity of Turkey in this new policy, has created the impression that the bilateral relations have changed this tendency. In 2008, with term of the Obama government, a new turn was initiated and the definition of relations have changed from "strategic partnership" to a newly developed rhetoric "model partnership" in which the term expressed advanced kind of new association. In 2010, with the emergence of the Arab Spring and the beginning of the Syrian Civil war in the following process, the utility of the new definition has been tested. The US relationship with his historical ally Turkey, which could be defined as the regional power, has become questioned after US has begun supported to PYD (Democratic Unity Party) which is one of the warring faction of the Syrian Crisis. In this context, this article analyzed Obama term Turkey-US relations from the perspective of Syrian Crisis and claimed that the allied relations were deteriorated. The assessments were made within the framework of neo-realism and alliance theories. At the end of the article, the hypothesis of "during the Obama term the Turkey-US relations specific to Syrian Crisis were disintegrated" was confirmed, the concept of "model partnership" was found inefficient, and the conclusion of the security partnership relations were disintegrated rather than integrated has been reached. The US passive attitude and the US support given to PYD as a part of acting with the regional actors policy has analyzed as not to be changed in the recent period. In this context, it is envisaged that Turkey-US relations will not gain a positive momentum in the short term.

Key Words: US, Turkey, Neo-realism, Syria Crisis, Security Partnership

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Suriye Krizi perspektifinden Obama dönemi Türkiye-ABD ilişkileri ve değişen güvenlik ortaklığı incelenmiştir. Değerlendirmeler neo-realizm ve ittifak teorileri çerçevesinde yapılmıştır.

Tez çalışmamın planlanmasında ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen hocam Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın'a, çalışmamda engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı tamamladığım danışmanım Yrd. Doç. Dr. Burcu Sunar Cankurtaran'a ve son olarak bugüne kadar maddi ve manevi desteğini esirgemeyen sevgili eşim Efe Gençkaya ve sevgili ailem Ünal Yaprak, Semra Yaprak ve Işıl Yaprak'a teşekkürlerimi sunmak isterim.

İstanbul, Mayıs, 2017

Ferahşan Gençkaya

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
1.GİRİŞ	1
2. NEO-REALİZM IŞIĞINDA OBAMA DÖNEMİNE KADAR OLAN SÜREÇTE ABD DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ	7
2.1. Teorik Çerçeve: Neo-Realizm ve İttifak Teorileri	8
2.2.ABD Dış Politikası, Güvenlik ve Tehdit Kavramlarındaki Dönüşüm	20
2.2.1. Soğuk Savaş'a Kadar Olan Dönemdeki ABD Dış Politikası.....	22
2.2.2. Soğuk Savaş dönemi ABD Dış Politikası.....	24
2.2.3. Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikası.....	29
2.3. Türkiye-ABD İlişkileri ve Güvenlik Ortaklığı	34
2.3.1. Osmalı Döneminde ABD ile ilişkiler.....	34
2.3.2. Cumhuriyetin İlk Dönemi Türkiye-ABD ilişkileri	35
2.3.3. Soğuk Savaş Dönemi Türkiye-ABD ilişkileri	37
2.3.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-ABD ilişkileri.....	45
3.OBAMA DÖNEMİ TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ VE SURİYE KRİZİ'NİN YANSIMALARI	50
3.1.Obama Dönemi ABD Dış Politikası.....	50
3.1.1. ABD'nin Irak'tan Çekilmesi ve Bölgede Güç Boşluğu Oluşması.....	50
3.1.2. Suriye Krizi Öncesi Obama Dönemi Türkiye-ABD ilişkileri.....	53
3.2. Suriye Krizi	57
3.2.1. Arap Baharı'ndan Önce Suriye'nin Uluslararası Konumu	57
3.2.2. Arap Baharı	61
3.2.3. Arap Baharı'nın Suriye'ye Yayılması	63
3.2.4. Suriye Krizi'nde BM kararları ve Güçler Dengesi	67
3.2.5. Suriye'de Rejim Karşıtı Muhalefetin Yapısı	73
4. SURİYE KRİZİNDE TÜRKİYE VE ABD'İN GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI VE İŞİD'LE MÜCADELE	77
4.1.Türkiye'nin Suriye Politikası.....	77
4.1.1. Türkiye'nin Sığınmacı Sorunu.....	79
4.1.2. Türkiye'nin PKK ve İŞİD Sorunu	81

4.2.ABD'nin Suriye Politikası.....	88
4.2.1. ABD-İran Uzlaşısı	94
4.2.2. ABD'nin Gözünden Suriye Krizi'nde Türkiye'nin Rolü.....	97
4.3. Rusya'nınSuriye Krizi'ndeki rolü	100
5 SONUÇ	103
KAYNAKÇA.....	112
ÖZ GEÇMİŞ.....	119

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** 2014 Yılı Irak'taki Çatışma Grupları ve Etki Alanları Haritası..... 53
- Şekil 2:** Suriye'deki Çatışma Grupları ve Destekleyen Ülkeler Şeması..... 75
- Şekil 3:** Fırat Kalkanı Operasyonu Haritası..... 87

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CENTCOM	: United States Central Command (Amerikan Merkez Kuvvetler Komutanlığı)
KİK	: Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UAEK	: Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu
YPG	: Halk Koruma Birlikleri

1.GİRİŞ

Türk-Amerikan ilişkileri ilk olarak Osmanlı döneminde ticaret faaliyetleri çerçevesinde başlamış, Soğuk Savaş döneminde ise güvenlik çıkarları temelinde ittifak ilişkileri kurulmuştur. Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu sistemde Türkiye'nin, ABD liderliğinde şekillenen Batı Blok'u içerisinde yer almasıyla ikili ilişkiler gelişmiş, NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)) üyeliğiyle de stratejik bir boyut kazanmıştır. Soğuk Savaş süresince Sovyet tehdidi temelinde güvenlik kaygılarıyla geliştirilen ittifak ilişkisi, bu dönemin sona ermesi ile oluşan yeni uluslararası düzende özellikle Orta Doğu'yu içine alan coğrafyada yeni iş birliği alanları yaratmış, ikili ilişkiler iş birliği çerçevesinde devam etmiştir.

2000'li yıllara gelindiğinde, 11 Eylül olayları ile birlikte uluslararası ilişkilerde meydana gelen küresel kırılma, ABD'nin "terörle mücadele" kapsamında değişen Orta Doğu politikası ile Türkiye'nin bu politikadaki yeri önem kazanmıştır. George W. Bush hükümeti döneminde Orta Doğu bölgesinde oyun kurucu olarak sahada yer alan ABD, Irak ve Afganistan'a askeri müdahalede bulunmuştur. Bu dönemde Türkiye-ABD ilişkileri, özellikle Türkiye'nin Irak'a asker göndermesini öngören 1 Mart tezkeresinin TBMM'de (Türkiye Büyük Millet Meclisi) kabul edilmemesinin ardından kritik bir sürece girmiştir.

George Bush dönemi boyunca benimsenen "ya bizdensiniz ya onlardan" yaklaşımı uluslararası arenada ABD algısına zarar vererek ülkenin prestij kaybına uğramasına neden olmuştur. 2008 yılında "inanabileceğimiz bir değişim" (Change we can believe in) sloganı ile yönetime gelen Obama, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ilişkilerin daha yapıcı bir boyut kazanacağı inancını doğurmuştur.

Soğuk savaş döneminden bu yana Türkiye ve ABD müttefik ilişkisinin tanımında kullanılan "stratejik ortaklık" kavramının özellikle George Bush döneminde kötüleşen ilişkiler doğrultusunda aşınması ve ikili ilişkilerdeki ayrışmanın gözle görünür hale gelmesi nedeniyle ilişki modeli yeniden tanımlanmıştır. Obama hükümeti göreve geldiğinde ikili müttefik ilişkilerinin tanımında "model ortaklık" kavramını kullanmaya başlamıştır.

George Bush döneminde ayrışan çıkarlar ile muğlaklaşan ikili ilişkiler, Obama yönetimi döneminde yeni tanımlar ve politika girişimleri ile geliştirilmeye çalışılmış, bu girişim Arap Baharı başlangıcında ve olayların Suriye'ye sıçramasına kadar olan süreçte başarılı seyretmiştir. Ancak, Suriye Krizi ile ikili ilişkilerde daha karmaşık bir döneme girilmiştir.

2010 yılında başlayan Arap Baharı ve takip eden süreçte yaşanan Suriye Krizi ile Orta Doğu Bölgesi'ndeki güç dengeleri değişmiştir. Mevcut krizde taraflarının çokluğu ve belirsizliği ise olayı daha da karmaşık hale getirmiştir. Dünya politikasına yön veren ABD'nin bölgeye yönelik politikalarının incelenmesi değişen güç dengelerinin anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Olayların başlangıcında ortak politika yürüten Türkiye ve ABD, ikili ilişkilerde ABD'nin PYD'yi destekleyen politikalarının ardından ayrışmaya başlamıştır.

11 Eylül olayları ile birlikte uluslararası ilişkilerde meydana gelen küresel kırılma, ABD'nin değişen Orta Doğu politikası ve Türkiye'nin bu politikadaki yeri ile ilgili akademik pek çok çalışma yapılmıştır¹. Ancak Bush hükümetinden sonra 2008 yılında yönetime gelen ve dış politika uygulamasında kendinden önceki hükümetten farklı bir bakış açısına sahip olan Obama hükümeti ile ABD dış politikasında meydana gelen değişimler, Arap Baharı ve takip eden süreçte baş gösteren Suriye Krizi bağlamında şekillenen temel politikalar ve bu politikaların Türkiye-ABD ilişkilerine yansımaları ile ilgili literatürde yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma ile akademik literatürdeki bu boşluğun doldurulması amaçlanmıştır.

Araştırmada konu sınırlılığı olarak Suriye Krizi özelinde Türkiye-ABD ilişkileri ele alınmış, zaman sınırlılığı olarak Obama Hükümeti dönemi incelenmiş, mekan sınırlılığı olarak da Orta Doğu Bölgesi'ne odaklanılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda çalışma evreni "Obama Dönemi Türkiye-ABD ilişkileri", örneklem ise, "Suriye Krizi" olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini Türkiye-ABD güvenlik ortaklığının ele alındığı bir diğer örneklem ile karşılaştırmıştır.

¹ Bkz. William Hale, **Turkey, the US and Iraq** (Soas Middle East Series,2007)
Stephen Larrabee, 'The 'New Turkey' and American-Turkish Relations', **Insight Turkey**, c.13(2011)
Russell Walter Mead, **Special Province: American Foreign Policy and How It Changed The World** (Taylor&Francis Group,2002)

Araştırmada bağımlı, bağımsız ve müdahil değişkenler şu şekilde belirlenmiştir; tek bir hegemon gücün bulunmadığı çok kutuplu uluslararası sistem bağımsız değişken, Suriye Krizi müdahil değişken, Türkiye-ABD ilişkileri ve yeni güvenlik ortaklığı ise bağımlı değişkendir.

Dış politikada devletlerin rasyonel karar vericiler olduğu ve ulusal çıkarları doğrultusunda hareket ettiği varsayımlarına sahip olan neo-realizmin varsayımları araştırmada teorik varsayımlar olarak belirlenmiştir. Devletlerin sahip oldukları kapasiteler uluslararası politika yaklaşımlarının ve ittifak eğilimlerinin belirlenmesinde oldukça büyük öneme sahiptir varsayımından yola çıkılmıştır. Uluslararası sistemde bir üst otoritenin varlığı söz konusu olmadığı için anarşik olduğu, verili olan sistemin devlet davranışlarını belirlediği ve devletlerin temel aktör olduğu kabul edilmiştir.

Araştırmada tarihsel verilerin incelenmesi, olay analizi, belge tarama ve akademik makale incelemesi metotlarından yararlanılarak kaynak tarama yöntemi izlenmiştir. Veriler, kamu, özel kurum ve kişi arşivlerinde yer alan tarih belgelerinden, genel ağda kullanıma açık olan resmi istatistik verilerinden, resmi kurumların yayınlanmış raporlarından ve akademik çalışmalardan edinilmiştir. Tarihi olaylara ilişkin yorumlarla ilgili konularda yazılmış kitap ve makalelerden oluşan yargısal verilerin toplanmasında ikincil kaynaklar kullanılmıştır. İkincil kaynaklara ulaşmada; saygın kütüphaneler, YÖK Tez Merkezi, Resmi Kurum Arşivleri, Yabancı Devletlerin Muadil Kurumları, uluslararası ve ulusal elektronik veri tabanları ve bunlar dışındaki bütün özel kaynaklardan yararlanılmıştır. Verilerin çözümü ve yorumlanmasında, çoğunlukla basılı metinler kullanıldığından nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi, içerik çözümlemesi ve söylem analizi yöntemleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgular ise kuramsal çerçeve bağlamında yorumlanmış ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın hipotezi Obama döneminde Türkiye-ABD ilişkilerinin Suriye Krizi özelinde ayrıştığı ve iki ülke arasında güvenlik ortaklığından ziyade ayrışan güvenlik çıkarlarının olduğudur. Bu ayrışma, bölge politikalarının belirlenmesinde iki ülkenin ne derece ortak hareket ettiği ve Suriye Krizi'nde destek verilen tarafların analizi ile belirlenmiştir.

Çalışma neo-realizm ve ittifak teorisi çerçevesinde analiz edilmiştir. Suriye Krizi ile birlikte Türkiye-ABD ilişkilerinin değişimini analiz etmeyi amaçlayan çalışma, mevcut gelişmeler ışığında orta vadede Suriye’de bölge güvenliğine ilişkin yaşanan gelişmeleri ele almış ve bu gelişmelerin ikili ülke ilişkilerinde güvenlik ortalığına etkilerini değerlendirmiştir.

Çalışmada gelişmeler açıklanırken sıkça kullanılacak olan “dış politika”, “Orta Doğu”, “stratejik ortaklık”, “model ortaklık” kavramlarının tanımlanması gereklidir. En genel tanımıyla dış politika, bir devletin diğer devlete karşı davranış şekli olarak belirlense de farklı dönemlerde dış politika kavramının farklı yönlerine vurgu yapan analizler olmuştur. Bir ülkenin diğer ülkelerle olan diplomatik ilişkileri konusunda benimsediği eylem planı olarak adlandırılan dış politika, bir anlamda diğer ülkelerde ortaya çıkabilecek sorunlarla baş etmenin sistematik bir yolu olarak kurulmuştur². Dış politika analiz düzeyi olarak birey, devlet ve sistem seviyesinde incelenmektedir. Çalışmada yararlanılacak teori neo-realizm analiz düzeyi olarak dış politikayı sistem seviyesinde incelemektedir. Dış politika konusunda detaylı bilgi teorik çerçeve kısmında ele alınacaktır.

“Orta Doğu” kavramı ise bilinen tarihte ilk kez Amerikan deniz tarihçisi ve stratejisti Alfred Thayer Mahan’ın 1902’de National Review’de yayınlanan “The Persian Gulf and International Relations” (İran Körfezi ve Uluslararası İlişkiler) başlıklı yazısında kullanılmıştır. Yazar Orta Doğu kavramı ile anlatılan bölgeyi, güneyde Süveyş Kanalı doğuda ise Hindistan ile sınırlı tutmuştur³. Mahan kullandığı yeni kavram ile Akdeniz’den Singapur’a kadar uzanan deniz yolunun bir bölümünü kapsayan ama sınırlarını tam olarak belirtmediği bir bölgeden bahsetmiş ve ABD’nin güçlü bir devlet olabilmesi için bu bölgeyi kontrol altına alması gerektiğini savunmuştur. Bu dönemden sonra daha sık dile getirilmeye başlayan kavram, temelde Avrupa ve İngiltere’yi merkez kabul ederek belirlenmiş olması nedeniyle eleştirilmektedir.

² Ömer İşyar, **Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**, (Dora Yayıncılık, 2009), 11

³ William Cleveland, **Modern Orta Doğu Tarihi** (Agora Yayıncılık, 2008), 14

Kavramın kapsamı günümüzde de hala kesin sınırlarla belirlenmemiştir. Orta Doğu bölgesini Kafkasya, Anadolu ve Arap yarımadasının düğümlendiği bir bölge olarak ya da Akdeniz, Karadeniz, Hazar Denizi ve Hint Okyanusu arasında kalan coğrafya olarak tanımlayabiliriz. Kısacası bölge üç kıtaya girip çıkan yolların düğümlendiği bir coğrafyadır⁴. Çalışmada Orta Doğu kavramı ile bu bölge ifade edilmiştir.

İttifaklar, devletlerin güvenliklerini dışsal ve bazen de dahili tehditler karşısında güçlendirmek için öncelikli bir araçtır. Kenneth Waltz'un belirttiği gibi ittifaklar devletlerin çıkarlarını geliştirtirmeleri konusundaki en önemli enstrümanlardan birisidir⁵.

Türkiye-ABD ilişkilerinde sık sık dile getirilen “stratejik ortaklık” kavramı iki ülkenin ortak çıkarlarının yanında ortak değerlerinin de var olduğunu belirtmekte ve ilişki biçimini tanımlamaktadır. Partilerden bağımsız uzun dönemli ittifak ilişkisini tanımlayan bu kavram, kapsamlı hedef ve köklü çıkarları belirtmektedir. Bu kapsamda, stratejik ortaklık ilişkisinde kontrolün paylaşılması, kararların birlikte alınması ön görülülerek ortakların birbirlerinin mefaatlerini koruma noktasında ortak politika yürüttüğü ön görülmektedir. Ortaklık, eğitim ve medya kurumları, sivil toplum kuruluşları gibi devler dışı aktörler arası ilişkiler ile de desteklenmektedir⁶.

Bu bağlamda, ortak hedef ve ortak menfaatlerin korunması, aynı hedefe ulaşma konusunda müşterek hareket edilmesi gibi amaçları içeren stratejik ortaklık kavramının Türkiye-ABD ilişkilerini tanımlamakta ne kadar yeterli olduğu sorusu çalışmada cevap aranan sorulardan olmuştur.

Obama döneminde, Türkiye-ABD ilişkilerinin tanımında “model ortaklık” söylemi geliştirilmiştir. Model ortaklık kavramı anlam olarak temelde karşılıklı anlayış ve dialog birliği sağlaması olarak tanımlanmaktadır. Kavram, ilk olarak Obama'nın Türkiye ziyareti sırasında, iki müttefikin ortak değer ve hedeflerini gerçekleştirilmesi doğrultusunda daha yakın iş birliği içerisinde olması vizyonu olarak tanımlanmıştır.

⁴ Cleveland, *age*, 16

⁵ Kenneth Waltz, **Theory of International Politics** (New York Random House, 1979), 71

⁶ Bülent Aras, Bülent Alırza, “U.S.-Turkish Relations A Review At The Beginning of The Third Decade Of The Post-Cold War Era”, Center For Strategic and International Studies Report, Kasım 2012, 6.

Müttefik ilişkilerinin tanımında uzun zamandır kullanılan "stratejik ortaklık" ile karşılaştırıldığında, model ortaklık kavramı, ABD ile Türkiye arasındaki ilişkiyi bir adım daha ileri götürmeyi amaçlamış, küresel bir güç ile iddialı bir bölgesel güç arasındaki yakın işbirliğini vurgulamıştır⁷. Stratejik ortaklık kavramı gibi model ortaklık kavramının da Türk-Amerikan ilişkilerini tanımlaması noktasında ne derece yeterli olduğu ve olası sorunlu yönlerinin neler olduğu konuları çalışmada ele alınacaktır. Her iki kavramdaki temel sorun bu tanımların lider söylemleri düzeyinde kalmış olmasıdır.

Bu kapsamda, çalışmanın ilk bölümünde konunun analizinde kullanılan neo-realist teorinin seçilme nedeni, kapsamı ve sınırlılıkları açıklanırken Kenneth Waltz, Stephen Walt ve Randall Schweller'in ittifak teorileri mukayese edilecektir. Devletlerin hangi koşullarda ve neden ittifak kurdukları bu üç teorisyenin yaklaşımı ile ele alınacaktır.

Devletlerin ittifak ilişkilerini Walt "güç dengesi", Walt "tehdit dengesi" ve Schweller "çıkar dengesi" kavramı ile açıklamıştır. Bölümde ilgili kavramların açıklanmasının ardından, bu çerçevede Obama dönemine kadar olan süreçte ABD dış politikasının değişen güvenlik ve tehdit kavramları ve dış politika uygulamaları analiz edilecektir. Ayrıca, Obama dönemine kadar olan süreçte Türkiye-ABD ilişkilerinin gelişimine değinilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Obama dönemi Türkiye-ABD ilişkileri analiz edilecektir. Obama yönetiminin, George Bush'un "2011 yılında ABD'nin Irak'tan çekilmesi" ajandasına uygun hareket etme politikası, bu politikanın bölgede oluşturduğu güç boşluğu ve bu güç boşluğunun sebep olduğu terör yapılanmaları incelenecektir. Bu sürecin detaylı ele alınmasının ardından, sırasıyla; Arap Baharı, Suriye Krizi değerlendirilecek ve BM'nin bu gelişmelerdeki rolüne değinilecektir. Yine bu bölümde Suriye Krizi'nin Türk-Amerikan ilişkilerini ne şekilde etkilediğini incelemek için Kriz öncesi ikili ilişkiler dönemine değinilecektir.

⁷ Age, 15.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye ve ABD'nin Suriye Krizi'ndeki güvenlik yaklaşımları ve IŞİD'le mücadele yöntemleri güncel gelişmeler ışığında değerlendirilecektir. Türkiye'nin krizin yönetiminde hareket sahasını kısıtlayan iki temel problem olan sığınmacı sorunu ve terör örgütlerinin ülke içindeki faaliyetlerini arttırması problemi incelenerek, bu gelişmelerin Fırat Kalkanı Operasyonu'nun gerçekleştirilmesine nasıl sebep olduğu analiz edilecektir. ABD-İran uzlaşısına ve bölgedeki Rusya faktörüne değinilmesinin ardından bu politikaların Türkiye-ABD ilişkilerine olan etkisi tartışılacaktır.

Çalışmanın sonunda yer alan sonuç bölümünde ise konuya dair genel bir değerlendirme yapılmasının ardından, yakın dönem ikili ilişkilerin ne şekilde devam etmesinin beklendiği yorumlanarak konunun çözümüne dair önerilere yer verilecektir. Türkiye ve ABD'nin Suriye Krizi'nde barışın sağlanması hususunda ortak hareket etmesinin gerekliliği araştırılarak, iş birliği ve ayrışmanın fayda ve zararları irdelenecektir.

2. NEO-REALİZM IŞIĞINDA OBAMA DÖNEMİNE KADAR OLAN SÜREÇTE ABD DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde neo-realizm ve ittifak teorileri açıklanmakta; ABD'nin güvenlik ve tehdit kavramlarındaki dönüşüm ele alınmaktadır. Bölümde ayrıca, Türkiye-ABD ilişkilerinin Obama hükümetinin göreve gelmesine kadar olan dönemi analiz edilmektedir.

2.1. Teorik Çerçeve: Neo-Realizm ve İttifak Teorileri

Uluslararası ilişkiler disiplinde yaşanan olaylar farklı teoriler ile analiz edilmeye çalışılmaktadır. Teoriler genel anlamda olayların izahında, neye odaklanılıp neyin görmezden gelinabileceğini söylemektedir. Bu bakımdan uluslararası politikaların anlaşılması ve açıklanması için teorik yaklaşımlar hem kaçınılmaz hem de gereklidir. Süreçlerin incelenmesi açısından uluslararası ilişkiler teorilerinin hiçbirisi olayları tüm yönleri ile ele alan bir analiz sağlayamamaktadır. Ancak her bir teori koyduğu sınırlılık ve metod ile olayların tespitini formülize etmemize yardımcı olmaktadır.⁸ Bu bağlamda Amerikan dış politikasının analizi de karmaşık bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı teoriler, analizlerde uluslararası sistemin belirleyici olduğunu kabul ederken, bazı teoriler iç politika dinamiklerinin Amerikan dış politikasının belirlenmesinde sürücü güç olduğunu varsaymaktadır.⁹

Uluslararası ilişkilerde temel olarak iki çeşit yaklaşım vardır. Bu yaklaşımların birisi var olanı incelemeyi hedeflerken, diğeri ideal olanı ele almakta, bu ideale varmak için yol haritası ortaya koyarak mevcut durumun ideal duruma ne kadar uzak olduğunu hesaplamaktadır.

Teori mi pratikten doğar yoksa pratik mi teoriden ikilemine en iyi örnek olan uluslararası ilişkilerin iki önemli teorisi, idealizm ve realizm, olayların analizinde başvurulan önemli yaklaşımlardandır.

⁸ Joseph Nye, **The Paradox of American Power: Why the World's Superpower Can't Got it Alone** (Oxford University Press,2002), 8.

⁹ Nye, **age**, 9.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha barışçıl bir düzeninin var olabileceği düşüncesinden doğan idealizm, güvenliğin paylaşılabilir ve herkes için ortak olabileceğinden yola çıkan kollektif güvenlik anlayışı ile Milletler Cemiyeti'nin inşasında önemli bir fikir zemini oluşturmuştur¹⁰.

Barışın olağan durum, savaşın ise istisna olduğunu savunan idealizmin güvenilirliği, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile sarsılmıştır. Tam bu dönemde uluslararası arenayı hiçbir üst otoritenin ve kural koyucunun olmadığı anarşik bir yapı olarak ele alan realizm olayların incelenmesinde etkinleşmiştir. Temelleri ve felsefi kökenleri Thucydides, Machiavelli ve Hobbes'a kadar uzanan realizm, teorik olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kimlik kazanmıştır¹¹.

Uluslararası arenada temel aktörleri devlet olarak gören ve kurumların gücünün gücüne güç katma aracı olarak ele alındığı realizmde, çatışma olağan durum, iş birliği ise güçlenme arası olarak görünen istinai bir olgudur. İdealizmin eleştirisi olarak karşımıza çıkan realizm, güç ve ulusal çıkarı merkeze alarak devleti dış politikada rasyonel karar veren yekpare, bütüncül bir birim olarak görmektedir. Devletlerin en büyük amacını güç kazanımı olarak tanımlamaktadır¹².

Realistler için uluslararası politikanın belirleyici özelliklerinden biri olarak ele alınan güç dengesi kavramı ise farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Genel tanımıyla bu kavram; hegemon bir devlet ya da güçlü devlet koalisyonları tarafından geleceği tehdit edilen devletin kendi gücünü arttırması (internal balancing) ya da başka devletler ile ittifak kurma (external balancing) yoluyla kendi bağımsızlığını koruması eğilimidir. Güç dengesi hiçbir devlet ya da koalisyonun diğer devletleri domine edememesi prensibine dayanmaktadır. 1815 Viyana Konferansı, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve sonrasında yaşanan güç mücadeleleri, güçler dengesinin sağlanmasının önemini vurgulayan önemli gelişmelerdir. Sisteme domine etmeye çalışan güç farklı bir güç mücadelesinin başlangıcı olmaktadır¹³.

¹⁰ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya ve İşbirliği**, 2.Baskı, (Alfa Yayınları,2002), 29.

¹¹ Scott Buchill ve diğ., **Theories of International Relations**, (Palgrave- Springer,2013), 34-36.

¹² Michael Cox, Stokes Doug, "US Foreign Policy", **Theories of US Foreign Policy**, Brian Schmitt (Oxford Press, 2008), 12.

¹³ **Age**, 22.

Klasik realizmin, 1955 yılı ve sonrasında yaşanan gelişmeleri açıklamakta zayıf kalmış ve bu sebeple neo-realizm teorisi gelişmeye başlamıştır. Klasik realizmden farklı olarak neo-realizm (yapısal realizm) analizlerine ekonomik değişkenleri de dahil ederek bir bakıma neo-liberalizme yaklaşmıştır. Kurucusunun Kenneth Waltz olarak kabul edildiği neo-realizm klasik realizmin güncellenmiş bir versiyonu olarak ortaya çıkmıştır¹⁴.

Analiz düzeyi sistem olan neo-realizm metodolojik olarak olayları incelemektedir. Bu anlamda analizler mikro düzeyden makro düzeye çıkmıştır. Analizlerinde yapı ve sistem kavramları üzerinde duran Waltz, farklı ideoloji ve siyasi yapıdaki devletlerin yaklaşık olarak aynı politika eylemlerini uygulamalarındaki temel sebebi açıklamayı amaçlamıştır. Bu bağlamda, devletlerin uluslararası yapının gerekliliklerine göre hareket ettiğini belirtmiştir. Tek, iki ya da daha çok kutuplu olabilecek uluslararası sistem, merkezi bir otoritenin yokluğu nedeniyle anarşik yapıdadır. Waltz'a göre bu anarşik yapıda devletlerin temel hedefi egemenliğini ve güvenliğini korumaktır. Bu bağlamda, sistemin yapısı devletlerin benzer politikalar yürütmesinin temel sebebi olarak görülmektedir¹⁵.

Realizm dış politikayı açıklayıcı tek ve en önemli analiz aracının ulusal çıkar olduğunu belirtmektedir. Ulusal çıkarların belirlenmesinde ise insan doğasından yapılan bir çıkarımla hareket edilmektedir. Realizmde devletlerin temel ulusal çıkarları en başta beka, yayılma ve hâkimiyet olarak belirlenmiştir. Bu ulusal çıkarlar zaman ve mekâna bağlı değil, verili olarak kabul edilmektedir. Morgenthau'nun belirttiği şekilde siyaset nesnel yasalarca yönetilmekteyse, rasyonel bir uluslararası ilişkiler kuramının amacı da bu uluslararası ilişkileri yöneten nesnel yasaları ortaya çıkarmak olmalıdır. Waltz ise yapısalcı yaklaşımı benimsemektedir. Waltz'un anahtar kavramı olan yapı, birimlerin özellikleri, davranışları ve etkileşimlerinden soyutlanarak tanımlanmalıdır. Sistem düzeyindeki değişkenlerle, birim düzeyindeki değişkenler arasında ayırım yapılabilmesi bakımından bu yaklaşım önem taşımaktadır¹⁶.

¹⁴ Buchill, age, 37.

¹⁵ Age, 38

¹⁶ Age,39

Birim düzeyindeki değişkenlerden soyutlanmak, siyasal liderler, ekonomik-sosyal kurumlar ve ideolojik tutumlar ile devletler arası ekonomik, askeri, siyasi ve kültürel etkileşimlerden soyutlanmak anlamına gelmektedir. Waltz, bütün bu soyutlamalar sonrasında, uluslararası sistemin yapısını onu oluşturan birimlerinin sistem içerisindeki konumlarına göre tanımlamaktadır¹⁷.

Neo-realizmde yapılar, birimlerin özellikleri, amaçları ve eylemleri farklı olsa da, onları birbirine benzer dış politika çıktıları ortaya koyacak şekilde etkilemekte ve sınırlamaktadır. Neo-realizm, uluslararası sistemin birimlerini fonksiyon olarak birbirinin aynı kabul ederek, sistem düzeyinde analiz yapabilme olanağını sağlayacak farklı bir değişken olarak “yetenek”leri (capacities) ortaya koymaktadır. Yetenekler birimlerin özellikleri gibi görünse de, Waltz’a göre bir uluslararası politika kuramının analiz odağı bu yeteneklerin kendileri değil, “yeteneklerin dağılımı” olmalıdır. Yetenekler birim düzeyinde değişkenler olmasına karşın, yeteneklerin dağılımı sistem düzeyindedir. Yeteneklerin dağılımı devletlerin sahip oldukları gücün birbirlerine göre durumu ifade etmektedir. Ulusal sistemlerden farklı olarak, uluslararası sistemde yapıyı oluşturan birimler arasında hiyerarşi olmadığından, anarşik uluslararası sistemde devletlerin temel motivasyonu “bekâ”dır. Her birim yalnızca kendi bekasıyla ilgilenmekte ve uluslararası sistemin düzenleyici ilkesi “kendi başının çaresine bakma”(self-help) sistemi olmaktadır. Bu bakımdan neo-realizmde dış politika çıktıları ortaya koyan aktörler devletlerdir. Devletlere yapıya etki edebilecek, onu değiştirip dönüştürecek yapanlık rolü yüklenmemiş ve bu bakımdan devletler içsel olarak farklılıkları önemsiz olan bütüncül aktörler olarak tanımlanmıştır¹⁸. Neo-realizm, iç politikanın tek başına uluslararası davranışların incelenmesinde etkisiz kaldığını kabul etmektedir. Bu bağlamda Waltz, dış politika yapımının karmaşık yapısı ve dış politikanın iç ve dış dinamiklerden etkilenmesi bakımından dış politika teorisinin oluşturulmasının imkansız olduğunu altını çizmiştir. Bu bakımdan en iyi yöntemi, belirlenmiş sistemdeki devletlerin ilişki ve aksiyonlarının tanımlaması ve değişkenliklerin farklı sistemlerde nasıl bir beklenti yaratacağının analiz edilmesi olarak belirlemiştir.¹⁹

¹⁷ Age, 44

¹⁸ Ereker, Fulya, “Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 9, s.36 (2013):45-71.

¹⁹ Kenneth Waltz, **Theory of International Politics.**, New York, (New York Random House,1990), 56.

Dış politika teorisi devletin hangi dış politika aksiyonunu neden tercih ettiğini cevaplamaya çalışırken, uluslararası ilişkiler teorisi savaflara neden olan genel sebepler üzerine odaklanmaktadır²⁰.

Uluslararası kurum ve kuruluşların kendilerini oluşturan devletlerin manipulasyonuna açık olduğu ve bu bakımdan onların çıkarlarına hizmet ettiği varsayımından yola çıkan neo-realizm bu kurum ve kuruluşları bağımsız aktör olarak ele almamaktadır. Ayrıca, klasik yaklaşımın aksine ekonomiyi de yüksek politika konuları arasına alan yaklaşım tümünden gelimci bir yöntem benimsemektedir. Nispi kazanç yerine mutlak kazancı önemseyen neo-realizm, güvensizliğin kaynağını anarşik düzen, çözümünü ise güç dengesi olarak tanımlamaktadır²¹.

Klasik realizmin aksine neo-realizmde güç amaç değil güvenliğin sağlanması için bir araç olarak görülmektedir. Çok güçlü olmaya çalışmanın, diğer devletlerin ittifak ilişkisi içerisine girerek güçlenmeye çalışmasına neden olabileceği gibi; yeteri kadar güçlü olmamanın da güçlü devletlerin saldırısına maruz kalınmasına yol açabileceğini savunan Waltz, devletlerin nihai endişesinin güç değil güvenlik olduğunu belirtmektedir.

Gücün elde edilmesi süreci ile ortaya çıkan güvenlik ikilemi şu şekilde tanımlanmıştır: devletlerin güvenliklerini sağlamak üzere kendi güçlerini arttırma eylemi, başka devletler tarafından güvenliklerine tehdit olarak algılanmakta ve bu durum sonsuz bir güvensizlik sarmalı yaratmaktadır²².

Neo-realizmde güvenlik ikilemini açıklayan iki temel yaklaşım yer almaktadır. Bunlar savunmacı realizm ve saldırgan realizmdir. Bir devletin mutlak güvenliğini diğer devletin mutlak güvensizliği olarak gören ve bu bakımdan güvenliği sıfır toplamlı bir oyun olarak tasvir eden saldırgan realizm bu durumu güvensizlik sarmalı ve güvenlik ikilemi olarak tanımlamıştır. Saldırgan realizme göre bir devletin güvenliğinin arttırabilmesinin yolu başka devletlerin gücünü azaltmakla mümkündür²³.

²⁰ Cox, Doug, **age**, s.10.

²¹ Snyder, Glenn H., "Alliance Theory: A Neorealist First Cut". **Journal of International Affairs**. C.44 (1990):86.

²² Waltz, **age**, 32-37.

²³ Arı, 2002, 200.

Bu nedenle de devletler için mutlak kazancın değil nispi kazancın önemli olduğu savunulmaktadır. Saldırgan realist devletler belirlediği amaçlarına ulaşmak için çıkar odaklı ve kısa vadeli ittifaklar kurabilir ancak bu ittifaklar çıkarları ile çakıştığı takdirde sonlandırılmalıdır²⁴.

Saldırgan realizme göre devletler, üst otoritenin bulunmadığı uluslararası sistemde kendi güvenliklerini sağlamak zorunda olmaları nedeniyle, güçlerini olabilecek en üst noktaya taşıma motivasyonu ile hareket etmektedir. Bu eğilim devletlerin mevcut güçleri ile yetinmemelerinin temel sebebidir. Güçlerini olabilecek en üst noktaya ve hatta hegemon güç konuma getirmeye çalışan devletler, bu yolla başka bir gücün kendilerine meydan okuması ihtimalini ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, saldırgan realizme göre güvenlik ikileminin aşılmasında devletlerin gözetmesi en önemli en önemli unsur, güç maksimizasyonudur²⁵.

Saldırgan realizmin savunucularından Mearsheimer ise devletlerin silahsızlanma eylemine şiddetle karşı çıkmıştır. Mearsheimer, silahsızlanma politikası nedeniyle devletlerin rehavete kapılması durumunda, sistemin yeni bir saldırgan aktör ortaya çıkarabileceğinin altını çizmiştir. Sistemki güç dengesinin sağlanması noktasında bölgesel hegemonların önemine dikkat çeken Mearsheimer, statükonun tesisi için çift kutupluluğun daha başarılı bir yapı olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde, dengelenmemiş çok kutuplu sisteminin de güvensizliği artırıcı bir unsur olduğunu savunmuştur²⁶.

Savunmacı realizm ise saldırgan devletlerin güvenliklerini tesis etmesi noktasında adeta güç bağımlısı haline geldiklerini ifade etmeye çalışmaktadır. Savunmacı realizm, güvenlik ikilemi nedeniyle sistemde oluşan istikrarsızlığın aşılması konusuna odaklanmaktadır. Temelde güvenliğin sağlanması, sistemdeki her devlet için ortak çıkar alanıdır. Bu durum devletler arasında denge unsuru oluşturmaktadır. Savunmacı realizm yaklaşımına göre devletler, birbirlerine karşı nispi güçlerini arttırmayı değil, uluslararası sistemin güvenliğini arttırmayı amaçlamaktadır²⁷.

²⁴ Age, 200.

²⁵ Cox,Doug, age, 14.

²⁶ John Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, New York, (W.W.Norton, 2001), 38.

²⁷ Arı, age, 203.

Savunmacı realizmde, uluslararası sistemin aktörü olan devletler, güvenliklerini riske atmayacak düzeyde güce sahip olurken, diğer aktörlerin güç dengesini de yakından takip etmektedir. Bu bakımdan göreceli bir güçsüzlük durumuna maruz kalmamak için, gücü amaç olarak kullanan ve sisteme dengesizlik getirebilecek devletlerin ortaya çıkması durumunda, onlara karşı gücün yeniden dengelenebilmesi için devletler ortak hareket etmektedir. İş birliği ve ittifak ilişkileri, güç dengesinin muhafaza edilmesi ya da yeniden inşaa edilmesi sebebiyle kurulmaktadır²⁸.

Savunmacı realizme göre uluslararası sistem hükmetmek isteyen devletleri değil, statükoyu koruyan devletleri ödüllendirmektedir. Bu noktada ayrılan saldırgan realizme göre ise devletler sistem içerisindeki güvenliklerini elde edebilecekleri kadar güç ile sağlayabilmektedir. Dolayısıyla saldırgan realizmde ise revizyonist devletlerin daha güvenli oldukları varsayımı mevcuttur.

Çalışmada Stephen Martin Walt'un savunmacı realizm yaklaşımı kullanılacağı için Walt'un anlayışına daha dikkatli bakmak gerekmektedir. Güç kazanmanın değil devletin varlıklarını korumanın önemli olduğunun altını çizen Walt'a göre devletler statükoyu korumayı birinci öncelik olarak görmektedir. Walt'un güç dengesi teorisine yeni bir bakış açısı getiren Walt, "Origins of Alliances" kitabında, devletlerin kendisine tehdit oluşturan devlet ile ittifak oluşturmalarını "peşine takılma (band-wagoning)" ve tehdit oluşturan devlete karşı ittifak oluşturmalarını "dengeleme (balancing)" olarak tanımlamıştır. Saldırgan değil savunmacı görüş yani yeterli olduğu ölçüde güç kullanılması yaklaşımını benimsemiştir²⁹.

Devletler için güvenliğin sağlanmasında önemli enstrümanlardan biri olan ittifak oluşumları, farklı teorisyenler tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Walt'a göre ittifaklar, devletin güvenliğini harici ve bazen dahili tehditler karşısında güçlendirmek için öncelikli bir araçtır. Uluslararası alanda devletlerin kendi amaçlarına ulaşma hedefleri iç çaba ve dış çaba olarak ikiye ayrılmıştır. Bu bağlamda iç çaba, devletlerin kendi ittifaklarını güçlendirip genişletmesi olarak tanımlanırken, dış çaba karşıt gücün zayıflatılması olarak tanımlanmıştır³⁰.

²⁸ Walt, **age**, 43.

²⁹ Stephen Walt, **The Origins of Alliances** (Cornell University Press, 1990), 52.

³⁰ Walt, **age**, 82.

Sınırlı kaynaklara sahip küçük devletler için ittifaklara güvenmenin tek seçenek olabileceğinin altı çizilmiştir. Dolayısıyla, ittifakların oluşumu ve kullanımı saldırganlık tehlikesine karşı verilen bir tepki olarak tanımlanmıştır.³¹

Devletlerin diğer devletlerin gücünü dengelemek için ittifak kurduğunu belirten Waltz, özellikle bireysel çabalarla oluşturulan iç dengelemenin maliyetinin ittifak üyeliği kurmanın maliyetini geçtiği takdirde, ittifak oluşturma eğiliminin arttığını belirtmiştir. Ayrıca, dengesiz gücün daha az güçlü devletleri tehdit etmesinin zayıf devletlerin ittifak eğilimlerini arttırdığını belirtilmiştir. Waltz'a göre bu nedenle, iki veya daha fazla zayıf devlet, çok daha güçlü bir devlete karşı müttefiklik oluşturmaktadır³².

Güç dengesi teorisi aynı zamanda ittifakın devamlılığı ve parçalanması teorisi olarak da işlev görebilmektedir. Uluslararası güç dağılımındaki kaymalar, belirlenen ittifakların varlığını da tehdit edebilmektedir. Devletler birlikte ittifak kurduğu devletlerin gücünü de dengeleme eğiliminde davranmaktadır. Örneğin, bir ittifak üyesi zamanla güçlü bir devlet haline gelebilir. Bu durumda, müttefikleri güçlenen devlet onlarla bağlarını kesmeye ve onlara karşı ittifak kurmaya çalışabilir. Bu bakımdan, güç dengesi teorisinin en önemli tamamlayıcısı "tehdit dengesi teorisi" olmuştur³³.

Walt, devletlerin yalnızca güç değil, ortak tehditlere karşı da ittifak kurduklarını savunmuştur. Walt ittifak teorisinde Waltz'un gücün dengelenmesi yaklaşımından yola çıkarak yaklaşımı geliştirmiş ve başka bir noktaya taşımıştır. Walt'un teorisindeki temel çıkış noktası "Devletler ne zaman ittifak kurar ve bu seçimlerini ne belirler?" soruları olmuştur. Neo-realizme göre devletler kendi güvenlikleri konusunda kaygılanmaktadır. Walt'un çıkış noktası ise "neye karşı güvenlik?" sorusu olmuştur. Walt, devletlerin güçten ziyade tehdit nedeniyle güvenlik arayışına girdiğinin altını çizmiştir³⁴.

Tehdit dengesi, güç dengesi teorisinin bazı ittifak oluşumlarını açıklamada zayıf kaldığı yönleri tamamlamaktadır. Tehdit dengesi yaklaşımı, ittifakların sonlanma sebeplerini açıklaması bakımından da önemli bir yaklaşımdır.

³¹ Waltz, **age**, 82.

³² Waltz, **age**, 82.

³³ **Age**, 85.

³⁴ Walt, 1990, 117.

Örneğin, Soğuk Savaş'ın büyük bir bölümünde ABD ile kurulan ittifaklar, Sovyetler Birliği tehdidi çerçevesinde şekillenmesi bakımından oldukça güçlü ittifaklar olarak değerlendirilmektedir³⁵.

Walt aynı zamanda güç ve tehdit kavramının tanımına da değinerek, gücün kavram olarak nötr bir kelime olduğunu ancak sonuçlarının yapıcı ya da yıkıcı olabileceğini belirtmiştir. Walt'a göre ittifak kavramı, iki veya daha çok devletin güvenliklerini sağlamak üzere iş birliği oluşturması ve bu iş birliği için resmi ya da gayri resmi düzenleme yapması olarak tanımlamıştır. Walt, güç dengesi teorisinde yeteneklere odaklanıldığı ancak diğer faktörlerin göz ardı edildiğinin altını çizmiş, güvenlik kaygılarının temel sebebinin güç değil tehdit olgusu olduğunu savunmuştur³⁶.

Walt, bir devletin gücünü artırmasını, diğer devletleri ittifaka yönlendiren temel sebep olarak görmemektedir. Waltz'un ifade ettiği gibi tehdit algılamasında güç dağılımındaki değişimler büyük önem taşımakla birlikte, Walt'a göre, coğrafi yakınlık, saldırı kabiliyeti ve karşı tarafın öngörülen niyetleri de belirleyicidir³⁷.

Walt'a göre, "artan güç" tehdidin önemli bir bileşeni olsa da, tehdidin tek sebebi değildir. Bu bakımdan Sovyetler Birliği, göreceli yakınlığı, askeri gücü ve düşman ideolojisinden dolayı; Fransa, Batı Almanya, Japonya ve İngiltere gibi kendisinden daha az güçlü olan komşuları için daha fazla tehdit oluşturmuştur³⁸.

Nitekim neo-realist yaklaşım da sistem içerisindeki tüm devletleri fonksiyonları bakımından eşit olarak kabul ederken, bu fonksiyonları uygulayabilme kapasiteleri açısından farklı olduklarını savunmuştur³⁹. Ayrıca Walt, güç dengesinin zayıf devletlerin kendi arasındaki ittifakını izah edebilirken zayıf devletlerin neden zaman zaman baskın güçle ittifak yaptığını açıklamakta eksik kalmasından dolayı "peşine takılma" (bandwagoning) terimini geliştirmiştir. Bu noktada ittifak çeşitlerinin anlaşılması için "dengeleme", "peşine takılma" ve "yumuşama" ve "sorunu havale etme" terimlerinin izahı önem taşımaktadır.

³⁵ Age, 124.

³⁶ Stephen M. Walt, "Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia." **International Organization**, C. 42, S. 2 (1988):282.

³⁷ Stephen M. Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power." **International Security**, c. 9, s.4 (1985): 5.

³⁸ Walt, 1985, 31.

³⁹ Arı, 2002, 203.

Mevcut bir tehdit karşısında devletler ilk olarak ittifaklara yönelerek tehdidi dengelemeye çalışmaktadır. Walt'a göre, dengelemede ittifak en güçlü devlete karşı değil tehdit oluşturan devlete karşı yapılmaktadır. Dengelemedeki temel konu ise daha güçlü bir devletle mi yoksa daha zayıf bir devletle mi ittifak yapılacağı tercihidir. Zayıf bir devlet ile ittifak yapıldığında karşılaşılan durum, iş birliğine katılan devletin ittifak içinde söz hakkı sahibi olmasıdır. Güçlü tarafla ittifak yapılması durumunda ise daha zayıf olan devletin ittifak içinde daha az söz hakkı olacağı varsayılır ve karar sürecinde daha az etki sahibi olması beklenir⁴⁰.

Peşine takılma politikasında ise zayıf devlet kendisine karşı tehdit oluşturan devletin politikalarından görebileceği zararı engellemek için onunla ittifak yapmayı tercih eder. Böylelikle, tehdit oluşturan devletin elde edeceği zaferden zarar görmek yerine onunla ittifak kurarak kazanacaklarından faydalanmayı amaçlar. Peşine takılma politikasında iki devletin pozisyonu eşit değildir ve asimetrik bir taviz anlayışı vardır. Bu bakımdan, peşine takılma politikası risk içeren bir ittifaktır. Tehdit oluşturan baskın gücün politikaları doğrultusunda kazanacağı daha fazla gücü, peşine takılan zayıf devlete karşı kullanmayacağını garanti yoktur⁴¹.

Yumuşama ise aradaki gerginliği düşürmek adına gönüllü olarak barışçıl ilişkilerin geliştirilmesidir. Bu politikadan iki taraf da fayda sağlar ve verilen tavizler eşittir. Bu nedenle daha az risklidir. Walt ayrıca devletlerin istinasız bir şekilde tehdit oluşturan devletlere karşı peşine takılmaktansa dengeleme politikası izlediğinin altını çizmiştir⁴².

Düşman ülke tarafından algılanan tehdidin büyüklüğünün azalması, ittifakın zayıflamasına veya dağılmasına neden olmaktadır. “Sorunu havale etme” ise, bir devletin yükselen bir devletle karşı dengeleme politikasını reddetmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu çok kutuplu dengeleme yaklaşımında devlet yükselen güce karşı tehdide maruz kalan bir başka devletin bu konuda inisiyatif olarak gerekli mücadeleyi vermesini ummaktadır⁴³.

⁴⁰ Walt, 1988, 286.

⁴¹ Walt, 1985, 7.

⁴² Walt, 1988, 287.

⁴³ **Age**, 287.

Ancak, tehdide uğrayan tüm devletlerin çekimser davranması ve “karşılıklı olarak sorunu havale etme (mutual back-pass)” politikası uygulaması durumunda, yükselen gücün hegemon konuma gelebileceği belirtilmiştir. Snyder, devletlerin karşılıklı olarak sorunu havale etme politikasının daha avantajlı olduğunu düşüncülerinden ötürü daha çok tercih ettiklerini savunmaktadır.⁴⁴

Randall L. Schweller ise güç dengesi ve tehdit dengesi teorilerine yeni bir eleştiri getirmiştir. Schweller, Walt’un teorisinin siyasi hedefler için kurulan ittifakları açıklamada zayıf kaldığını belirterek bu kuramı geliştirmiştir. Hem Waltz hem de Walt devletlerin güçlerini en üst seviyeye çıkarma motivasyonunda olduğu savını savunmuştur. Ancak Schweller bu teorisyenlerin devletleri statükocu varsayarak, sahip olduklarını koruma amacıyla hareket ettiğini savunmalarını eleştirmiştir.

Schweller eğer devletler sahip olduklarından memnunsal savaşılara neyin sebep olduğunu sorgulayarak iki teorisyene de meydan okumuştur⁴⁵. Waltz’a göre savaşların temel sebebi belirsizlik ve yanlış hesaplamadır. Schweller’e göre ise savaşların nedeni revizyonist devletlerdir. Revizyonist devletler mevcutla yetinmeyerek savaş ve çatışmaya sebep olabilmektedir⁴⁶.

Temelde neo-realist teori statükocu devletlerin ittifak kurmaya yatkın olduğunu savunur. Schweller’e göre ise revizyonist devletler de ittifak oluşturmaya yatkındır. Bunun nedeni, oluşturulan ittifaklar ile mevcut düzeni değiştirme motivasyonlarıdır. Yani Schweller’a göre, revizyonist devletler tehdit dengeleme amacıyla değil düzen değişikliği sonucunda elde edeceği kazanç nedeniyle bu eğilimdedir. Schweller aynı şekilde peşine takılma eğilimindeki zayıf devletlerin de benzer bir motivasyonla hareket ettiklerini iddia etmektedir. Zayıf devletler, kendisine tehdit oluşturan güçlü devletlerin peşine takılarak tehdidi dengelemek ve sahip olduklarını muhafaza etmenin ötesinde, kurduğu ittifak ile tehdit oluşturan devletin kazançlarından istifade etmek istemektedir⁴⁷.

⁴⁴ Snyder, *age*, 105.

⁴⁵ Randall L. Schweller, “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In.”, **International Security**, c. 19, s. 1 (1994): 73.

⁴⁶ Schweller, *age*, 74.

⁴⁷ *Age*, 74

Yani Schweller'a göre zayıf devletlerin de ittifak politikaları revizyonist hedefler içerebilmektedir.⁴⁸ Tam bu noktada da devletlerin ittifak kurma motivasyonlarının temelinde “tehdit dengesi” değil yeni bir kavram olan “çıkar dengesi” olduğunu belirtmiştir. Schweller neden bazı devletlerin dengeleme politikasını tercih ederken diğerlerinin peşine takılma teorisini benimsediğini açıklamak için, çıkar dengesi konseptini geliştirmiştir. Schweller çıkar dengesi teorisinde, aktör bazında devletin değerlerini korumak için ödemeye razı olduğu bedelle, değerlerini arttırmak için ödemeye razı olduğu bedeli karşılaştırmaktadır. Sistem seviyesinde ise statükocu ve revizyonist devletlerin göreceli güçlerini karşılaştırır⁴⁹.

Devletlerin ittifak eğilimlerini açıklamak için Schweller devletleri çıkarları bakımından dört gruba ayırarak, çıkarlarını nasıl dengelediklerini tanımlamıştır.

1. “Aslanlar: Aslan devletler sahip olduklarını korumak için yüksek bedeller ödeyen fakat sahip olduklarını arttırmak için az bedel ödeyen devletlerdir. Sahip olduklarından oldukça memnun olan bu devletler statüko hiyerarşisinde en üst sırada yer alır.
2. Kuzular: Kuzu devletler sahip olduklarını korumak ya da arttırmak için az bedel ödeyen ve çıkarlarına göre taraf belirleyen devletlerdir.
3. Çakallar: Sahip olduklarını korumak için yüksek bedel ödeyen ancak değerlerini genişletmek için daha da fazla bedel ödemeye hazır devletlerdir. Bu bakımdan aslan ve kurtları destekleyebilecek yapıdadır.
4. Kurtlar: Kurt devletler statükodan memnun olmayan yırtıcı devletlerdir. Sahip olduklarından daha fazlasına değer vererek büyük bedel ödeyebilirler.”⁵⁰

Kısaca, bir ittifakın kuruluş nedeni ve nasıl oluştuğunu açıklarken Waltz güç dengesi kavramını, Walt tehdit dengesi kavramını ön plana çıkarmıştır. Schweller tehdit algılamalarından başka nedenlerle de kurulan ittifakları açıklayabilmek için çıkar dengesi kavramını geliştirmiştir. Bu kuramlar ittifak sebeplerinin farklı boyutlarına odaklandığından yaptıkları analizler çok boyutludur.

⁴⁸ Schweller, *age*, 74.

⁴⁹ *Age*, 81.

⁵⁰ *Age*, 101-103.

Bölümün başında bahsedildiği gibi olayları her boyutu ile açıklayan genel bir teori yoktur. Ancak koyduğu sınırlılıklar, metot ve yöntemler açısından geçerliliğini büyük ölçüde koruyan neo-realizm konunun incelenmesinde kullanılacak teori olacaktır. Çalışmanın temel araştırma sorusu olan Türkiye-ABD arasındaki güvenlik ortaklığı ve bu ortaklığın değişimi konusu ise ortaya konan ittifak teorileri çerçevesinde ve özelde Waltz, Walt ve Scweller'ın ittifak teorileri ve güç, tehdit, çıkar dengesi kavramları sınırlılığında değerlendirilecektir.

Uluslararası sistemde hala başat güç konumunda olan ABD'nin ulusötesi tehditler ile mücadele yaklaşımı, müttefikleri ve özelde Türkiye ile güvenlik ortaklığı sürecinin analizi bu üç teorisyenin ittifak teorisi çerçevesinde detaylı şekilde anlaşılabilir. Teorik altyapının izahının ardından Amerikan dış politikasının eğilimlerinin anlaşılması için ülke dış politikasının gelişimi ve dönüşümünün incelenmesi gereklidir.

2.2.ABD Dış Politikası, Güvenlik ve Tehdit Kavramlarındaki Dönüşüm

Siyasal yapısı federalizm, kontrol-denge ve güçler ayrılığı ilkesine dayanan ABD'de Başkan yürütme, Kongre yasama ve Federal Anayasa Mahkemesi de yargı erkinden sorumludur. Başkanlık sistemi ile yönetilen ABD'de dış politika oluşturulmasındaki en sorumlu kişi Başkan'dır. Hava, kara ve deniz kuvvetleriyle eyaletlere bağlı birliklerin başkomutanı da ülkenin Başkanıdır. Temsilciler Meclisi ve Senato'dan oluşan Kongre ile Başkan'ın ilişkisi dış politikanın ivmesini belirleyen en önemli unsurdur⁵¹.

Kongre seçimleri Başkanlık seçimlerinden farklı ve bağımsız dönemlerde yürütülmektedir. Ayrıca, Kongre seçimlerinde belirlenen üyeler bağlı buldukları siyasi partilerden bağımsız karar verebilmektedir. Kongre ABD Başkanı'nın kararlarını da veto edebilmektedir. Kongre'den geçen bir yasa da Başkan tarafından veto edilebilirken, antlaşmalar ve üst düzey bürokratların atamaları Senato'nun onayını gerektirmektedir. Bu nedenle, dış politika uygulamalarında Başkan-Kongre ilişkisi önem arz etmektedir⁵².

51 Joyce P. Kaufman, **A Concise History of U.S.Foreign Policy**, 2nd Edition (Rowman Littlefield Publishers, 2010), 24.

52 Tayyar Arı, **Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve DışPolitika**, 5. Baskı (Dora Yayıncılık, 2015), 15.

Sorumluluğu Anayasa tarafından belirtilen Başkan her ne kadar yürütme sürecinde kabine ile birlikte hareket etse de dış politikayı genel olarak başkanların görüşleri oluşturmaktadır. Bu bakımdan genel anlamda süreklilik gösteren ABD dış politikasını pekiştiren en önemli unsurlardan birisi de doktrinlerdir. Doktrinler, başkanın belirlediği her türlü politikayı içermektedir⁵³. Bu bağlamda ülkenin kuruluşu, kısa tarihi ve dış politikasına yön veren başlıca doktrinlerin incelenmesi ABD dış politikasının anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Tarihi olarak ABD, 1776 yılında İngiltere ile yaptığı bağımsızlık savaşını kazanmasıyla uluslararası sahnede yerini almıştır. Bağımsızlığını kazanan yeni ülkeye sürekli bir göç başlamış ve bu sayede yeni nüfus kaynağı elde edilmiştir. Bu yükselişe ülkenin sahip olduğu hammadde kaynakları da eklenince ekonomik yükseliş başlamıştır. Bu dönemde yeni devletin en büyük sorununu devletin yapısı oluşturmuştur. Gevşek bir federasyon yönetimiyle idare edilen devlette, Kuzey eyaletleri sanayi ve endüstriyel üretimden gelir elde ederken, Güney eyaletleri ise tarım ekonomisine dayalı çalışmıştır. Bu farklılık ve beraberinde getirdiği çıkar çatışmaları 1860'ların başında derinleşmiştir⁵⁴.

8 Şubat 1861 yılında Güney eyalet temsilcilerinin bir araya gelerek kurduğu Federasyonun, Başkan Abraham Lincoln önderliğindeki Federal hükümet tarafından tanınmaması ile başlayan mücadele 'ABD İç Savaşı' adını almıştır. 1865 yılında Konfederasyonun teslim olması ile sona eren bu mücadele, ABD merkezi devlet yapısının güçlenmesi ile sonuçlanmıştır. Devlet yapısındaki güçlenmeden sonra ise daha büyük ve sistemli bir ekonomik üretkenlik elde etmiştir.⁵⁵

1823 yılında Başkan James Monroe'nun ABD dış politikasını yüzyıldan fazla süre şekillendirmiş olan, ABD'nin ilk doktrinini ilan etmesi de önemli bir meseledir⁵⁶.

⁵³ Marc Jay Selverstone, "Doctrines", **American Foreign Relations**, <http://www.americanforeignrelations.com/A-D/Doctrines.html> [22.12.2016].

⁵⁴ Kaufman, **age**, 34.

⁵⁵ B.Samih Gülboy, "Pax Britannica'Dan Pax Americana'Ya", **ABD Dış Politikasının Yeni Yönelimleri ve Dünya**, Ed Ateş,T. (Ankara:Ümit Yayınları, 2004):56.

⁵⁶ Robert Divine, **Geçmişte ve Günümüzde Amerika**, Çev. İhsan Dağı, (Dış Politika Enstitüsü, 1994), 39.

Doktrinler genel anlamda başkanların dış politika çerçevelerini belirleyen haritaları olmuştur. Bu haritanın temel amacı ABD'nin yüzyüze olduğunu düşündükleri en temel tehdit ve problemlere odaklanmaktır. 1820 yılında açıklanan, Amerika kıtasının ABD tarafından sahiplenilmesi ve bu etki alanına başka güçlerin müdahalesinin engellenmesi üzerine kurulu Monroe Doktrini dış politikada katı bir yalnızcılığı içermiştir⁵⁷.

1897 yılında Alaska ve Austin Adalarının Rusya'dan satın alınmasına karşın ABD Kongre'si Monroe Doktrini'ne 1890'lı yıllara kadar sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Bu bağlamda 20. Yüzyılın başlarındaki ABD dış politikası bu doktrine uygun bir biçimde sistemden izole bir biçimde şekillenmiştir. 1904 yılında ise Roosevelt'in açıklaması ile ABD etki sahasını Güney Amerika kıtasını kapsayacak şekilde genişletmiştir. Latin Amerika ülkeleri ile Avrupalı ülkeler arasındaki sorunların ABD aracılığı ile sonuçlandırılacağına altının çizildiği bu açıklama "Roosevelt'in Monroe Doktrini'ne Katkısı" olarak isimlendirilmiştir.⁵⁸

2.2.1. Soğuk Savaş'a Kadar Olan Dönemdeki ABD Dış Politikası

1815 yılında kurulan güçler dengesinin Avrupa kıtasına getirdiği uyum 1871 yılında Almanya'nın birleşmesi, yine bu dönemde İtalyan birliğinin kurulması ve bunun devamında Avrupa'daki imparatorlukların dağılması ile bozulmuştur. Güç dengesinin tekrar istikrarlı bir şekilde kurulamaması Avrupa'yı 1914 yılında patlak veren I. Dünya Savaşı'na sürüklemiştir⁵⁹.

Daha önce hiç tecrübe edilmemiş ve beklenilenden çok uzun süren I. Dünya Savaşı'na ABD'nin katılımı Almanya'nın 1917 yılında aldığı denizaltı savaşı başlatma kararından sonra gerçekleşmiştir. Berlin'in bu hamlesi ABD'yi askeri hareket yapmaya mecbur etmiştir. Bu çatışma 1918 yılında getirilen hassas barış ile sona ermiştir⁶⁰. Başkan Woodrow Wilson gelecekte savaşların önlenmesi için kolektif güvenlik sistemi ile Milletler Cemiyeti'nin kurulması önerisinde bulunmuştur.

⁵⁷ Gülboy, **age**, 58.

⁵⁸ **Age**, 63

⁵⁹ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü** (İş Bankası Kültür Yayınları,2015), 28.

⁶⁰ **Age**, 29.

Bu dönemde ABD ekonomik yeterliliği ve etkisi ile uluslararası sistemde söz sahibi ve hatta şekillendirici olacak pozisyonda yer almıştır. Wilson'un dünya politikasını dönüştürme çabası Senato tarafından ABD'nin hayati çıkarları tehlikede değilken, onu yurtdışında asker bulundurmaya zorlamanın ülkenin egemenliğini tehlikeye atabileceği gerekçesi ile reddedilmiştir. Bu doğrultuda, ABD'nin 19. yüzyıl başındaki güvenlik ve tehdit algısının günümüzdeki anlayışından oldukça farklı olduğu ve halihazırda yürüttüğü büyük güç politikası ile örtüşmediği analizi yapılabilir⁶¹.

1939 yılında II.Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile sarsılan uluslararası sistem ve bozulan güç dengesi, 1940 yılında Almanya'nın Fransa'yı işgali ile derinleşmiştir. 1941 yılında Japonya'nın Hawaii'deki Amerikan donanmasına saldırışı ile ABD Japonya'ya savaş açmıştır.⁶²

Kısaca, ABD hem I.Dünya Savaşı hem de II. Dünya Savaşı'nda güvenlik stratejisini rakiplerinin belirlemesine izin vermiştir. Bu bağlamda altı çizilmesi gereken nokta büyük güçlerin güvenlikleri ile ilgili kararlarını genelde rakiplerine bırakmadığı olgusudur. Devlet sisteminde büyük devletlerin stratejisi kendi güvenliklerine ciddi tehdit oluşturan her devlete karşı koymaktır. Ancak genel anlamda ABD bu dönemde büyük güç insiyatifi ortaya koyamamış, uluslararası sistemde istenilen konumunu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra elde etmiştir. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından yaşanan süreçte ABD savaştan en az zarar gören taraf olarak, ekonomik ve askeri kapasitesi ve kabiliyetleri ile diğer büyük güçlerden çok daha avantajlı bir pozisyonda yer almıştır. 1919'daki pozisyonunun aksine 1945 yılına gelindiğinde savaş sonrası düzeni kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirebilmiştir⁶³.

II. Dünya Savaşı sonrası galip devletlerin büyük çabayla müzakere ettiği barış antlaşmaları Sovyetler Birliği'nin uyduları olan devletlerdeki baskısını arttırması ve bölgedeki hem ideoloji hem de nüfuz alanını genişletmesi ile çıkmaza girmeye başlamıştır⁶⁴.

⁶¹ Alan Dobson, Steve Marsh, **US Foreign Policy Since 1945** (Taylor&Francis Group,2002), 18

⁶² Dobson, Marsh, **Age**,19.

⁶³Gülboy, **age**, 58.

⁶⁴ Dobson, Marsh, **age**, 40.

Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'nin refleksleri yürüttüğü politikalarla anlaşılabilir hale gelmiştir. Devletlerarası çatışma sisteminde potansiyel rakiplere karşı kendi koruyucusu olmak durumunda olan Sovyetler Birliği, ortak düşman Almanya'ya karşı yapılan ittifak sonlandığı için, yeni rakibi olacak güç ABD'ye karşı kendini güçlendirme yarışına girmiştir⁶⁵.

2.2.2. Soğuk Savaş dönemi ABD Dış Politikası

ABD'de II. Dünya Savaşı bitiminde etrafı saran coşku Soğuk Savaş endişelerinin başlaması ile sona ermiştir. Bu dönemde Orta Avrupa'daki Sovyet sorununa uygun bir karşılık planlamak için dış işleri görevlisi George Kennan tarafından 'çevreleme' stratejisini geliştirmiştir. ABD dış politikasına 1991 yılında Soğuk Savaş sona erene kadar yön veren bu politikanın amacı, temelde Sovyet ideolojisinin yayılmasını engellemek ve uluslararası arenada olası bir domino etkisinin önüne geçmek olarak tanımlanmıştır. Walt'a göre, tehdit algılamasında belirleyici olan hususlardan saldırı kabiliyeti ve karşı tarafın öngörülen niyetleri ABD'nin Rusya'yı tehdit unsuru olarak konumlandırmasına sebep olmuştur⁶⁶.

1947 yılında ilan edilen Truman Doktrini ile ABD bir anlamda Soğuk Savaşı ilan etmiş ve çevreleme politikasını başlatmıştır. Temelde Sovyet tehditi altında bulunan Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik yardım ve askeri malzeme için 400 milyon Amerikan doları tahsis etmesinin ve yeniden yapılanmanın sağlanmasını içeren bu doktrin ABD-Sovyetler Birliği çekişmesinin fitilini ateşlemiştir⁶⁷.

1949 yılı Nisan ayında ise ABD, Kanada, Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz ile birlikte tarafların birine yapılmış saldırının hepsine yapılmış bir saldırı olarak değerlendirileceği kolektif savunma sistemi NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)) kurulmuştur⁶⁸.

65 Steven Hook- John Spainer, **Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze**, Çev. Özge Zihnioğlu (İnkilap Yayınları, 2014),32.

66 Walt, 1985, 28.

67 Dobson, Marsh, **age**, 43.

68 Divine, **age**, 197.

Bu gelişme Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Arthur Vandenberg tarafından ‘Monroe Doktrini’nin ilanından bu yana ABD dış politikasının en önemli adımı’ olarak ifade edilmiştir. Uzun süredir kalıcı ittifaklardan sakınan ABD ilk kez bu anlaşma ile barış zamanında kendisini bir ittifaka adanmıştır. ABD bu ittifak ile tehdit dengesi yapmıştır. Bu gelişme Sovyetler Birliği’nin kısasa kısas tepkisine neden olmuş ve Varşova Antlaşması Örgütü kurulmuştur. Görüldüğü gibi NATO’nun oluşumu ABD’nin karışmama politikasının terk edildiğinin en somut göstergesi olmuştur.⁶⁹

Truman Doktrini’nde dikkat çeken detaylardan bir diğeri, yardım yapılması ön görülen Türkiye ve Yunanistan’ın aynı zamanda Orta Doğu’ya açılan yolda önemli bir konumda olmaları ve doktrinde yapılacak yardımlarla Orta Doğu’nun güvenliğinin sağlanacağı belirtilmesidir.⁷⁰

Amerika Birleşik Devletleri’nin Orta Doğu Bölgesi ile ilişkileri ve özel ilgisinin temelleri 1770’li yıllarda bağımsızlığını kazandığı döneme kadar götürülebilse de, bölgeye yönelik politikası 20. Yüzyıl boyunca Monroe Doktrinine uygun olarak gelişmiştir. Avrupa ve Orta Doğu ile ilgili çözümsüzlüklerde genellikle tarafsız bir politika sürdürmüştür. Ancak bu eğilimin II. Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan iki kutuplu sistem ile birlikte değişim gösterdiği gözlemlenmiştir.⁷¹ Bu bağlamda, 1945 sonrasında ABD’nin Orta Doğu’daki ekonomik, stratejik ve politik çıkarlarının örtüştüğü dönemin başladığı söylenebilir. Bu ilginin, ete kemiğe büründüğü politika ise Truman Doktrini ile başlamıştır.⁷²

Soğuk Savaş dönemi ile birlikte özellikle Orta Doğu’nun ABD çıkar alanında yer almasında başlıca üç temel sebep sayılabilir. Bu sebeplerden ilki Orta Doğu Bölgesi’nde bulunan zengin petrol rezervlerinin varlığıdır. Nitekim Orta Doğu’daki zengin enerji kaynaklarının varlığı bölgeyi, tüm aktörlerin özellikle de enerji bağımlılığı bulunan aktörlerin, gözünde önemli bir nokta konumlandırmıştır. Bölge enerji ve güvenlik politikalarının temeline yerleşmiştir.⁷³

⁶⁹ Burcu Bostanoğlu, **Türkiye- ABD İlişkilerinin Politikası Kuram ve Siyasa** (Ankara, İmge Kitabevi, 1999), 237.

⁷⁰ Dobson, Marsh, **age**, 24,

⁷¹ Hook, Spainer, **age**, 46,

⁷² Kaufman, **age**, 84.

⁷³ **Age**, 86.

Bu ilgi özellikle petrolün temel enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlamasıyla artmıştır. Bu bağlamda, uluslararası arenada süper güç haline gelen ABD Orta Doğu politikasını, “bölgenin zengin petrol kaynaklarına serbestçe erişim ve bu kaynaklarda söz sahibi olunması” noktasına odaklanmıştır. Soğuk Savaş döneminin ivme kazanması ile birlikte de ABD’nin en önemli kaygısı bu kaynaklara Sovyet ideolojisinin hakim olmaması olmuş, politikaları anti-komünizm çerçevesinde kurulmuştur. Bölgedeki Sovyet baskısı ABD’nin bu dönemde Orta Doğu’ya duyduğu özel ilginin ikinci sebebi olarak gösterilebilir⁷⁴.

1948’de İsrail devletinin kurulması ise ABD’nin bölgeye duyduğu özel ilginin üçüncü nedeni olarak sayılabilir. Temel olarak literatürde İsrail devletinin kurulmasına verilen ilk destek 1917 Balfour Deklarasyonu’na kadar uzanmaktadır. Bu deklarasyonda İngiliz Dışişleri Bakanı James Balfour, Lord Lionel Walter Rothschild’e ithafen yazılmış bir mektup kaleme alarak, Filistin’de bir Yahudi devleti kurulması durumunda İngiltere’nin bu oluşuma destek vereceği beyan edilmiştir⁷⁵.

Köken olarak olaylar Nazi döneminde Almanya’nın Yahudilere karşı yürüttüğü saldırısından kaçanların Yahudi inancında vaad edilmiş topraklar olan Filistin bölgesine yerleştirilmesi ve oradaki Yahudi nüfusunun kademeli olarak artması ile başlamıştır. Olayların geliştiği dönemde İngiliz mandası altında olan Filistin’de değişen nüfus ile başlayan sorun Birleşmiş Milletler’e (BM) taşınmıştır. BM’de Filistin’in üçe bölünmesi kararı verilmiştir. Paylaşım uluslararası denetimde ayrı bir Kudüs kenti, bir Arap devletleri ve bir Yahudi devleti şeklinde belirlenmiştir. Ancak mevcut paylaşım ile yetinmeyen Yahudi azınlık Filistin’e saldırarak onlara tahsis edilen toprakları ele geçirmiş ve günümüzdeki sorun başlamıştır⁷⁶. Bu doğrultuda İsrail, sınırları belirlenmiştir. Arap devletleri ve İsrail bu hususta pek çok kez karşı karşıya gelmiş ancak yaşanan savaşların sonunda kazanan ve topraklarını genişleten taraf İsrail olmuştur⁷⁷. Bölgedeki sorun halen çözümsüzlüğünü korumaktadır.

74 Kemal Kirişçi, Barry Rubin, **Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası** (Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi,2002) ,200.

75 Cox-Doug, **age**, 214

76 Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi** (Alfa Yayıncılık, 2004), 227

77 Arı, 2004, 228

ABD’de bulunan yabancı lobiler arasında en iyi organize olmuş grup İsrail Lobisidir. Özellikle finansal açıdan çok iyi durumda olan bu lobi siyasi karar alma süreci ve kamuoyunu etkileme bakımından son derece başarılıdır. ABD nüfusunun yaklaşık yüzde 2’sini oluşturan Yahudilerin 7 milyon dolaylarında oldukları tahmin edilmektedir. Bu lobinin temel amacı ABD’nin İsrail’in güvenliğini korumaya yönelik politikalar üretmesi ve bunu sürdürmesidir. Bu bağlamda, İsrail’e daha çok askeri ve ekonomik yardım yapılmasının sağlanmasıdır⁷⁸.

Realizmin önde genel savunucularından Mearsheimer ve Walt ABD’nin İsrail’e verdiği bu desteğin ABD çıkarları ile örtüşmediğinin altını çizmiştir. Özellikle Soğuk Savaş’tan sonraki dönemde İsrail’in ABD için stratejik ve politik yük haline geldiği ve bu desteğin ABD çıkarlarını zedelediği tespitini yapmaktadır⁷⁹.

1945 yılını takip eden dönemde ABD dış politikasında bahsedilen sebeplerden ötürü daha önemli bir konuma gelen Orta Doğu bölgesi, 1953 yılına gelindiğinde Eisenhower Doktrini ile dış politikanın merkezine gelmiştir. Başkan Dwight Eisenhower, Süveyş Savaşı sonrası İngiltere’nin bölgedeki gücünün erozyona uğraması ve bu güç boşluğunu Sovyetlerin doldurması ihtimali nedeniyle Kongre’ye yetki talebinde bulunmuştur. Doktrinin temel amacı bağımsızlığını korumak için ekonomik kalkınma çabası içinde olan Orta Doğu ülkelerine ekonomik yardım yapılması ve komünizmin Orta Doğu’da yayılmasını engellenmesiydi. İlan edilen doktrin ile birlikte Orta Doğu bölgesine verilen önem yinelenmiş ve çıkar alanındaki özel pozisyonu ‘hayati öneme sahip menfaat’ statüsü ile ifade edilmiştir⁸⁰.

Vietnam Savaşı’nda ABD’nin uğradığı güç kaybı ve İngiltere’nin Basra Körfezi’nden çekilmesi gibi gelişmelerin ardından 1969 yılında yönetime gelen Richard Nixon dış politikada daha barışçıl yöntemler aramıştır. Bu dönemde ABD, Ortadoğu’da Sovyet yayılmasına karşı İran ile Suudi Arabistan’a silah satışlarını arttırarak “iki ayaklı politika” uygulamasına gitmiştir⁸¹.

⁷⁸ Ari, 2004, 274.

⁷⁹ Cox-Doug, **age**, 216.

⁸⁰ Kaufman, **age**, 94.

⁸¹ Dobson, Marsh, **age**, 30.

Jimmy Carter'ın başkanlık dönemi ise dünyada yumuşama (detant) adı verilen, 1969-1989 yılları arası döneme denk gelmiştir. Her ne kadar yumuşama dönemi ABD ve Sovyetler Birliği ilişkilerinde dönüm noktası olmuşsa da bu durum gerilimin azalması demektir ama süper güç rekabetinin yokluğu anlamına gelmemiştir. Nitekim 1979 yılına gelindiğinde uluslararası sistemde iki önemli gelişme meydana gelmiştir. Bu gelişmeler, İran'da Şah rejiminin devrilmesi ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgalidir⁸².

Bu gelişmeler ile stratejik öneme sahip Basra Körfezi Sovyet tehditi altına girmiş ve ABD Carter yönetimi döneminde bu bölgeye herhangi bir devletin müdahalesi durumunda ABD'nin her türlü önlemi alacağını altını çizmiştir⁸³. Bu bağlamda, ABD güçlerinin teçhizatlarının bölgeye yakın alanlarda konuşlandırılabilmesi veya ikmal yapabilecek üslerin inşasının gerekliliği belirtilmiştir. Bu bakımdan, NATO'nun sorumluluk sahası Orta Doğu'yu da kapsayacak biçimde genişletilmiştir. ABD, bu dönemde Afganistan'da anti-komünist görüşte olan Mücahitleri desteklemiştir. Bu dönemde bölgede etki sahasının artırılması için, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ve bugünkü Amerikan Merkez Kuvvetler Komutanlığı'nın (CENTCOM) ilk şekli olan Basra Körfezi'nde Acil Müdahale Görev Gücü kurulmuştur⁸⁴.

Carter yönetiminin önemli başarısı olarak gösterilen Camp David görüşmeleri yine bu dönemde başlamıştır. 5 Eylül 1978'de ABD'de Mısır'la İsrail arası müzakereler başlatıldı. Görüşmelerin sonunda varılan birinci mutabakata göre, İsrail ve Mısır arasında barış sağlandı ancak Filistin sorununa yönelik somut bir çözüm geliştirilemedi. İsrail Sina Süveyş Kanalı'ndan geçiş hakkını Sina yarımadasından kademeli olarak çekilmeyi tahahüt ederek elde etmiştir. Bu gelişmeden sonra Mısır İsrail'den sonra ABD'den en çok yardım alan ülke konumuna gelerek bir anlamda ödüllendirilmiştir⁸⁵.

Carter dış politika açısından söylem ve eylemin uymadığı deneyimsiz bir başkan olarak tanımlanmıştır. İdealist bir söylem ile seçimi kazanan Carter'ın yönetiminde bulunduğu dönemde nükleer silahlanma artmıştır⁸⁶.

⁸² Kirişçi, **age**, 204.

⁸³ Steven Hook- John Spainer, **age**, 49.

⁸⁴ Kaufman, **age**,109.

⁸⁵ Arı, 2015, 274.

⁸⁶ Dobson, Marsh, **age**, 36.

Afganistan'ın işgali ve İran-İrak savaşı devam ederken Carter yönetimi yerini Reagan yönetimine devretmiş ve yeni yönetim Carter doktrinini geliştirerek sürdürmüştür. Bu dönemde, Gorbaçov Sovyetler Birliği'nde göreve gelmiş ve yürüttüğü *glasnost* (açıklık) ve *perestroika* (yeniden yapılanma) gibi politika girişimleri Birliğin çözülmesinin başlangıcını oluşturmuştur⁸⁷.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş döneminde komünist düşünceye karşı çevreleme politikası yaklaşık kırk beş sene boyunca uygulanmış ve bu politika uygulanırken ABD nüfuz alanını genişletmiş uluslararası arenada oyun kurucu duruma gelmiştir. Realist görüşün de belirttiği gibi bu süreçte farklı hükümet politikaları uygulanmışsa da ABD dış politikasındaki süreklilik devam etmiş başkanların söylemleri değişkenlik gösterse bile, eylemler benzer olmuştur. İncelenen doktrinler doğrultusunda da varılabilecek sonuç her doktrinin kendinden öncekini kabul ederek, pekiştirerek ve genişleterek hazırlandığı ve uygulandığıdır. Bu devamlılığın, ABD'nin sahneye süper güç olarak çıktığı Sovyet sonrası dönemde de süregelip gelmediği bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

2.2.3. Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikası

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası mal ve hizmet üretiminin çoğunun ABD'de yada ABD'ye bağlı bulunan kurumlarca yürütülmesi, finansal sistem yöneticiliğinin büyük bölümünün ABD tarafından gerçekleştirilmesi, doların piyasalardaki gücü, bilgi sisteminin Washington yönetiminde olması gibi ekonomik dominasyonun dışında, ABD'nin askeri kapasitesi çoğu kişi için yeni düzenin tek kutuplu sistem olarak adlandırılmasına neden olmuştur.⁸⁸

Tarihte benzeri olmayan nükleer iki kutuplu sistemin sona ermesi ile birlikte bu dönem boyunca çevreleme stratejisini uygulayan ABD yeni bir dış politika ve tutarlı hedef çizme çabasına girmiştir. Yeni düzende ortak tehditin son bulması, değişen tehdit algısı ve güvenlik kavramının genişlemesiyle ABD'nin müttefikleri ile ilişkilerini ne yönde belirleyeceği gibi soruların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

⁸⁷ Dobson, Marsh, **age**, 37.

⁸⁷ Kaufman, **age**, 84.

⁸⁸ Bostanoğlu, **age**, 232.

Soğuk Savaş'ın bitimi temelde ABD'nin itibarını yükseltmiştir. Yeni dönemin ilk başkanı olan George Herbert Walker Bush liberal enternasyonalizm politikasını yürüterek “yeni dünya düzeni” tanımını yapmıştır. George H. W. Bush, yenedünya düzenini, Haziran 1992 tarihindeki kongrede konuşmasında şu şekilde dile getirmiştir: “...iki kampa bölünmüş olan dünyada artık tek ve üstün bir süper güç var o da ABD. Dünya bunu hiçbir korku duymadan kabul ediyor.”⁸⁹.

Bush'dan sonra göreve gelen Bill Clinton ise Bush'un stratejisine benzer bir yöntem izlemiş ABD enternasyonalizmini canlı tutmayı hedeflemiştir. ABD genel olarak tek kutuplu sistemdeki ayrıcalıklı durumun sağladığı avantajı geliştirip bu avantajdan istifade etmeyi hedeflemiştir. 1990'lı yıllar boyunca boyunca hem Bush hem de Clinton ABD güvenliğine gelebilecek yeni tehditleri konsepleştirme çabasına girişmiştir⁹⁰.

Clinton'ın, realizme kayan ve reel politik kaygılara odaklanan yaklaşımla hareket ettiği söylenebilir. Çünkü genel olarak ABD bu dönemde güç odaklı bir dış politika izlemeye gitmiş ve küreselleşme olgusundan faydalanmıştır. Washington'un, çıkarlarına uygun düştüğünde olaylara müdahale etmesi bu durumun en somut örneği olmuştur. Clinton ABD'nin liderlik alanını genişletmek için NATO'nun genişlemesinde etkin rol üstlenmiştir. Bu bağlamda, 1995 yılındaki Bosna müdahalesi insani yardım olarak nitelendirilmiş ve üyeler arasındaki iş birliği olgusunu pekiştirmiştir⁹¹.

1990'ların ortalarında Kongre'nin ABD'nin BM'e olan geçmiş ödemelerini yapmaya izin vermemesi, nükleer silahların test edilmesini yasaklayan Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni oluşturan ve küresel ısınmayla ilişkili olarak fosil yakıt emisyonlarını sınırlandıran anlaşmaları reddetmesi önemli konular arasında yer almıştır. Devlet çıkarlarının söz konusu olduğu durumlarda uluslararası kurum ve kuruluşların politikalarının göz ardı edilmesi neo-realist bakış açısına göre beklenen durum olsa da, bütün bu gelişmeler ABD'nin büyük güç konumuna yükselmesinde etkili olan manevi otoritesinin sarsılmasına yol açmıştır⁹².

⁸⁹ Bostanoğlu, **age**, 299.

⁹⁰ Cox-Doug, **age**, 103.

⁹¹ Kaufman, **age**, 140.

⁹² Cox-Doug, **age**, 121.

Yeni dünya düzeninde, süper güç rekabetinin yokluğunda ilk sorun yaratan bölge Orta Doğu olmuştur. Neo-realizmin öngördüğü gibi devletlerin birbirleri ile rekabet etmek için güçlerini maksimize ettiği sistemde ortaya çıkan istikrarsızlık beraberinde çatışmayı getirmektedir. Bu yaklaşım Orta Doğu'nun neden devletlerarası çatışma alanı olduğunun açıklanmasına yardımcı olmaktadır⁹³.

Nitekim, Sovyet sonrası dönemde oluşan güç boşluğunda bölgesel lider olan Saddam Hüseyin'in üstünlük girişimi yeni dönemin de ilk krizine neden olmuştur. Önce İran ile sekiz yıl süren Körfez Savaşı'nda 80 milyar Amerikan Doları borca giren ve edindiği savaş tecrübesi ile Kuveyt şehrini istila eden Saddam'ın temel hedefi Körfez ülkelerindeki petrol krallıklarını sindirerek bölge hakimiyetine ulaşmak olmuştur. Bu agresyona karşı tepki gösteren ABD Vietnam Savaşı'ndan bu yana topladığı en fazla asker ile Suudi Arabistan topraklarına mevzilenmiş ve Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesini istemiştir. Konuya müdahil olan BM Kuveyt'ten çekilmesi için Saddam Hüseyin'e 15 Ocak 1991 tarihine kadar zaman tanımıştır. BM Güvenlik Konsey'i üyelerinin oylamada oy birliği ile karar almış olması, Soğuk Savaş'ın bitmesi ile oluşan büyük güç politikalarının değişimini açıkça göstermiştir. Irak yönetiminin verilen mühlete uymaması ile ABD ve koalisyon ortakları Çöl Fırtınası Harekatı ile kırk üç gün süren operasyon başlatmış ve sonunda Saddam Hüseyin Kuveyt ilhakından vaz geçmek zorunda kalmıştır⁹⁴.

Bu olayda sonraki bölümlerde işlenecek Suriye çıkmazını anlamak için değinilmesi gereken konu, o dönemde ABD ve müttefiklerinin Saddam'ın baskıcı rejimine rağmen Irak'ın bütünlüğünü korumaktan yana takındığı tavidir. Özellikle İran ve Suriye'nin bölge hakimiyet girişimini önleyebilmek için ülkenin Orta Doğu güç dengesindeki önemli rolünün sürdürülmesi beklenmiştir. Bölünmüş bir Irak devletinin oluşturacağı güç boşluğu hesaplanarak hareket edilmiştir. Ancak Iraklı Kürt ve Şiiiler, bu tavırdan rahatsız olmuştur. Bu azınlıklar, kendilerini Saddam rejimine karşı ayaklanmaya teşvik eden aktörlerin, özellikle de ABD'nin, olaylar sonuçlandıktan sonra desteklerini kesmelerini oldukça eleştirmiştir⁹⁵.

⁹³ Walt, **age**, 78.

⁹⁴ Kaufman, **age**, 145.

⁹⁵ Hook-Spainer, **age**, 217.

11 Eylül 2001 tarihine gelindiğinde uluslararası sistemde büyük bir dönüşüme sebep olacak olan büyük bir terör saldırısı gerçekleşmiştir. ABD tarihinde kendi topraklarında karşılaştığı en büyük saldırı olarak tarihe geçen 9/11 olayları halkta da büyük travma yaratmıştır. ABD'nin erişilmez ve dokunulmaz konumunun sarsılması büyük güç statüsüne vurulan en büyük darbe olmuştur⁹⁶.

11 Eylül saldırısı temel olarak ABD dış politikasında Soğuk Savaş sonrası dönemi sonlandırmıştır. Bu dönemden sonra ABD dış politikada teröre karşı savaşa odaklanmıştır. Bush hükümeti yaşanan olayların ardından 'teröre karşı savaş' açmış ve bu savaşın muhatabının kitle imha silahları geliştiren müttefik terörist devletler ve yeraltı teröristleri olacağını belirtmiştir. Terörist müttefikler grubunu 'şer eksenini(axis of evil)' olarak adlandıran yönetimin bahsettiği üç ülkeden ikisinin, Irak ve İran, Orta Doğu'da yer alması bölgeyi hedefe koymuştur⁹⁷.

Bu girişimler ABD emperyalizmi olarak algılanmış bölge halkı tarafından reddedilmiştir. Bush Doktrini temelde Irak'a direkt müdahale ve akabinde rejim değişikliğini öngörmüştür. 2004 yılında düzenlenen G-8 Zirvesi'nde Büyük Ortadoğu Projesi 'Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi' adını almıştır⁹⁸.

Savaş ilk olarak El-Kaide örgütüne karşı başlatılmıştır. Bush West Point'te yaptığı konuşmasında 'önleyici askeri müdahale' doktrinini açıklamıştır. Bu kavram düşman harekete geçmeden önce önleyici askeri müdahale yapmanın evrensel bir hak olduğu görüşünü yansıtmaktadır. Doktrin doğrultusunda 9/11 olaylarını üstlenen El-Kaide terör örgütünün konuşlandığı Afganistan'a da müdahale düzenlenmiştir. El-Kaide'nin kökenleri Sovyetlerin Afganistan'a müdahalesine kadar uzanmaktadır⁹⁹.

Bu dönemde, ABD'nin Sovyetlere karşı desteklediği yerel İslami güçler asıl desteklenme amacından saparak büyük bir tehlide dönüşmüştür. Bu destek ulus ötesi İslami radikal grupların iletişime geçmesine sebebiyet vermiştir¹⁰⁰.

⁹⁷ Russell Walter Mead, **Special Province: American Foreign Policy and How It Changed The World** (Taylor&Francis Group, 2002), 43.

⁹⁸ İsmail Ermağan, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Dış Politikası-Obama Dönemi ve Ak Parti", **Elektronik Siyaset Bilim Araştırmaları Dergisi**, C.3, s.2 (Haziran 2012):27.

⁹⁹ Hook, Spainer, **age**, 217.

¹⁰⁰ Ermağan, **age**, 29.

Nitekim bazı yazarların, örgüt hakkındaki savı, bu örgütün ABD'nin Soğuk Savaş sonrası kötü politikalarının misillemesi olduğu şeklindedir. Bu müdahaleler esnasında göz altına alınan pek çok kişi uluslararası kabul edilmiş temel hak ve özgürlüklerden mahrum bırakılarak sorgulanmış ve işkence görmüştür¹⁰¹.

ABD'nin Orta Doğu politikası 19. yüzyıl boyunca dramatik olarak değişmiştir. ABD W. Bush döneminde, Wilson'un 1918 daha önce baskıya uğramış halklara verilmesi gereken kendi kaderlerini tayin etme (self-determinasyon) prensibinden çok uzak olan bir yaklaşımla bölge politikalarını oluşturmuştur. 11 Eylül olaylarından sonra, kendi kaderlerini tayin etme özeline dayalı Wilson prensiplerinin aksine, Başkan Bush Orta Doğu bölgesinde yer alan ülkelere yönelik demokrasiyi destekleme ve kitle imha silahlarının yayılmasını önleme politikalarını yürüterek bölgeye müdahil olmuştur. Bu gelişmeler bölgede anti-Amerikancılık eğilimi yaratmış, Irak işgali ise bu eğilimin derinleşmesine neden olmuştur¹⁰².

Bush döneminde ABD genel olarak tek yanlılık (unilateralism) politikasını ortaya koyarak her türlü kalıcı ittifaktan kaçınmış ve BM gibi uluslararası kurumların bağlayıcılığından uzak durmuştur. Neo-realizm ABD'nin Irak müdahalesini, ABD dış politikasının yanlış hesaplaması olarak analiz etmiştir. Bu yanlış hesap, rasyonel çıkar değerlendirmesinden ziyade ideolojik yaklaşım neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan, Irak savaşı bölümüş bir devlet yapısına, birçok kişinin ölümüne neden olarak ABD'nin adeta ikinci Vietnam'ı olarak değerlendirilmektedir¹⁰³.

Kısaca bu dönemde ABD'nin Irak'ta istediği istikrarı sağlayamaması iç politikasını da etkilemiş, ABD ekonomisi yapılan yüksek harcamalar nedeniyle sarsılmıştır. Sarsılan ekonomi, ABD'nin 2008 yılında büyük bir ekonomik kriz yaşanmasına sebep olmuştur. Nitekim yeni seçimlerde başa gelen Obama'ya Bush yönetiminden miras kalan ekonomik kriz, dünyadaki sarsılmış Amerikan imajı ve problemleri bir Ortadoğu Bölgesi çözümlenmesi gereken sorunların bir bölümünü oluşturmaktaydı.

¹⁰¹ Ermağan, **age**, 29.

¹⁰² William Hale, **Turkey, the US and Iraq** (Soas Middle East Series,2007), 24.

¹⁰³ Hale, **age**, 34.

ABD dış politikasındaki tehdit ve güvenlik tanımlarının nasıl değişime uğradığı, uluslararası politikalarını hangi önceliklere göre belirlediği konularının analiz edilmesinin ardından bir sonraki bölümde Türkiye ve ABD ilişkilerinin gelişimi incelenecektir.

2.3.Türkiye-ABD İlişkileri ve Güvenlik Ortaklığı

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye-ABD ilişkileri dönemsel olarak incelenerek, kurulan güvenlik ortaklığı ve bu ortaklığın gelişim süreci analiz edilecektir.

2.3.1.Osmanlı Döneminde ABD ile ilişkiler

ABD-Türkiye ilişkileri Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Birbirinden farklı kıtalarda yer alan iki devletin çıkarları çöküş döneminde olan Osmanlı Devleti'nin bünyesindeki toprakların uluslararası sistemde varlık göstermeye çalışan ABD'nin çıkar alanına girmesi ile kesişmiştir. İlk temasların kurulduğu dönem bir devletin çöküş yıllarına değerinin ise uluslararası sahnede etkinlik kazanmaya başladığı yıllara denk gelmesi açısından ilginçtir. Osmanlı Devleti Rus Çarlığı ile 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra tebası olan azınlıkların haklarının tek koruyucusu olma konumunu yitirmiş, bu haklar başka devletler aracılığı ile korunmaya başlanmıştır. Bu teşebbüsler devletin hızlı bir çözülme dönemine girmesine sebep olmuştur. Osmanlı bu dönemden sonra topraklarının Batılı devletler tarafından güç dengelerini bozmayacak şekilde nasıl paylaşılacağına karar verilemeyen ve bu sebeple yaşamını sürdüren bir devlet pozisyonuna düşmüştür. 1783 yılında İngiltere'den kazandığı bağımsızlığın ardından tarih sahnesine çıkan ABD ise bu dönemde Akdeniz'de ticaret girişimleri başlatma gayretine girmiştir¹⁰⁴.

Önceki bölümlerde izah edildiği gibi, 1823 yılında kabul edilen Monroe Doktrini ile ABD politik bağlayıcılıklardan kaçınarak ekonomiye ilişkilere öncelik vermiş ve bu nedenle ticaret ilişkilerinde gelişme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda, ticaret alanında etkin bir bölge olan Akdeniz ilişkilerin geliştirilmek istendiği öncül bir bölge olmuştur¹⁰⁵.

¹⁰⁴ Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası 1919-2008* (Platin Yayınları, 2008), 173.

¹⁰⁵ *Age*, 173.

Nitekim, 07 Mayıs 1830 tarihinde ABD ve Osmanlı Ticaret ve Seyrusefer Antlaşması imzalanmıştır. Söz konusu ticaret antlaşması ile ABD’li tüccarlara ‘en ziyade musaadeye mazhar millet’ hakkı tanınmıştır. Bu bakımdan, ABD de kısa süre zarfında çoğu devletin bir süredir yararlandığı, Osmanlı’nın çöküşünü hızlandıran en önemli unsurlardan olan kapitülasyonlara sahip olma hakkı elde etmiştir¹⁰⁶.

Kapitülasyonlar ile istifade ettiği ticari ayrıcalıklar sayesinde Osmanlı’da siyasi olarak da nüfuz kazanan ABD, Osmanlı topraklarında kapsamlı misyonerlik faaliyetleri de yürütmüştür. Bilhassa, 1840’lardan sonraki döneme denk gelen Tanzimat ve Islahat Fermanları’ndan sonra bu faaliyetlerine eğitimden sağlığa pekçok alanda hız vermiş ve bölgedeki nüfuzunu arttırmıştır. ABD misyoner faaliyetleri ile Osmanlı tebasında yer alan azınlıklarda milliyetçilik bilincini desteklediği ve özellikle Ermeni ayaklanmalarını teşvik ettiği gerekçesi ile Osmanlı tarafından eleştirilmiştir. Bu nedenle, faaliyetteki okulları kapatılmak istenmiş ve iki ülke arasındaki ilişkiler gerginleşmiştir. Doğu Anadolu bölgesinde hiç vatandaşı bulunmamasına rağmen ABD’nin bölgeye konsolos tayin etme talebinde bulunması, Osmanlı devletinin şüphelerini derinleştirici bir unsur olmuştur¹⁰⁷.

İki ülke ilişkileri ABD’nin 6 Nisan 1917 tarihinde Osmanlı’nın müttefiki olan Almanya’ya savaş ilan etmesi ile kesilmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın öncesinde ayrışan ve savaş dönemi ile bozulan ikili ilişkiler genel olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar düzelmemiştir¹⁰⁸.

2.3.2.Cumhuriyetin İlk Dönemi Türkiye-ABD ilişkileri

Türkiye ile ABD arasındaki siyasi ilişkilere gelindiğinde ise ikili ilişkilerin sancılı başladığı söylenebilir. İki ülke birbirine resmi olarak savaş ilan etmediği için ABD, Lozan Konferansı’na gözlemci statüsünde katılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin ‘tapusu’ olarak belirtilen Lozan Antlaşması temel olarak Ermeni lobisi baskısında kalarak, kapitülasyonların ve o döneme kadar elde edilmiş imtiyazların kaybedilmesi nedeniyle ABD’de Senato tarafından reddedilmiştir.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Çakmak, **age**, 174.

¹⁰⁷ **Age**, 174.

¹⁰⁸ **Age**, 175.

¹⁰⁹ Arı, 2015, 303.

1930'da Türkiye'nin ilk büyükelçisi atanmış, ancak ABD Kongresi 6 Ağustos 1924 tarihinde yani anlaşmanın imzalanmasından on sene sonra Lozan Barış Antlaşmasını onaylamıştır¹¹⁰.

1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne üye olan Türkiye, böylelikle uluslararası sistemin parçası olmuştur. II.Dünya Savaşı'nın başlamasından önceki dönemde Türkiye ABD'den silah satın almak istemiş ancak bu dönemde Washinton'un uyguladığı yabancı devletlere silah satmama politikasını nedeniyle bu alım gerçekleşmemiştir. 1937 yılında ABD büyükelçiliği İstanbul'dan Ankara'ya taşınmıştır. Aslında bu mesele Türkiye'nin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk tarafından hassasiyetle ele alınan bir konu olmuştur¹¹¹.

ABD gibi büyük bir devletin büyükelçiliğini devletin başkenti Ankara yerine Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'da bulundurması yeni kurulan devletin bir anlamda muhatap alınmıyor olunması algısı yaratmıştır. Ancak, İkinci Dünya Savaşı'nın kutuplarının şekillenmesi, Ankara'nın bu ortamda hangi tarafta yer alacağı sorusunu ortaya çıkarmıştır. İlk elden istihbarat elde etmek isteyen ABD de bu dönemde diplomasi anlayışını değiştirmiş, personelini Ankara'ya kaydırmıştır¹¹².

Savaş döneminde "Polonya Sendromu"¹¹³ yaşayan Türkiye yine de bu dönemde oldukça aktif bir siyaset yürütmüş, Hatay'ın Türkiye'ye katılması gibi önemli sorunların çözümlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sürecinde yürüttüğü başarılı denge politikası ile savaştan uzak kalmayı başaran Türkiye, bitaraf tavrı nedeniyle ABD ve Avrupalı devletler tarafından çokça eleştirilmiştir¹¹⁴.

II. Dünya Savaşı'nın sonlanması Türkiye-ABD ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur. Savaşın sona ermesi ile galip gelen SSCB'nin bölgede yürüttüğü baskıcı ve yayılcı politika nedeniyle endişe duyan Türkiye yürüttüğü "aktif tarafsızlık" politikasından vazgeçerek, hem kuruluş ideolojisi hem de siyasi çıkarları doğrultusunda Batı yanlısı dış politika izlemeye başlamıştır.

¹¹⁰ Çakmak, **age**, 175.

¹¹¹ İşyar, **age**, 562.

¹¹² Çakmak, **age**, 176-177.

¹¹³ Kavram, aynı anda hem Almanya hem de Sovyetler Birliği tarafından işgal edilme korkusunu ifade etmektedir. Bkz. Ömer İşyar, **Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası** (Dora Yayıncılık, 2009), 595.

¹¹⁴ Arı, 2015, 303.

2.3.3. Soğuk Savaş Dönemi Türkiye-ABD ilişkileri

İki kutuplu sistemin ortaya çıkması ile ortaya çıkan Türkiye'nin bu tabloda hangi tarafta yer alacağı sorusu, SSCB'nin Türkiye'ye olan yaklaşımları netlik kazanmaya başlamıştır. İlk olarak Sovyetler 19 Mart 1945 tarihinde Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması'nı nota ile feshetmiş, akabinde ise, 7 Haziran 1945 tarihinde Türkiye Moskova Büyükelçisi Selim Sarper ile görüşmüştür. Görüşmede Sovyet hükümeti Boğazları korumak amacıyla Türkiye'den bu bölgede kara ve deniz üsleri temin edilmesi, Kars ve Ardahan'ın Sovyet hükümetine bırakılarak Türkiye'nin Doğu sınırınının tekrar müzakere edilmesi gibi Türkiye açısından kabul edilemez taleplerde bulunmuştur¹¹⁵.

Aynı taleplerin Potsdam Konferansı esnasında İngiltere ve ABD'ye yinelenmesi Sovyet tehdidinin boyutunun idrak edilmesini sağlamıştır. Aslında, önceleri bu talepler karşısında kayıtsız bir tutum sergileyen ABD ve Batılı devletler, Sovyetler ile işbirliğinin sürdürülemeyeceğinin anlaşılması, Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet uyduları haline gelmesi, Yunanistan'ın iç savaşının istenmeyen yönde gelişmesi, İran üzerindeki Sovyet baskısının artması gibi gelişmelerin ardından, Türkiye'ye karşı tutumunu değiştirerek Truman Doktrinini'nin oluşmasına varacak girişimleri başlatmışlardır¹¹⁶.

Türkiye-ABD ilişkileri Soğuk Savaş döneminin başlaması ile ortak tehdit kavramı etrafında şekillenerek güvenlik özelinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. 1947 yılının Mart ayında bizzat ABD Başkanı Truman tarafından ilan edilen doktrin Türk-Amerikan ilişkilerinde dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Ancak bilinenin aksine bu doktrin ilanın temel nedeni Türkiye'nin Sovyetler Birliği tehdidine karşı savunulması değil Batı Avrupa'nın güvenliğinin tesis edilmesidir. Bulunduğu stratejik konumu nedeniyle Türkiye Avrupa ülkeleri için adeta bir 'arka bahçe' konumundadır¹¹⁷.

¹¹⁵ İşyar, **age**, 562.

¹¹⁶ Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964** (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979), 9.

¹¹⁷ **Age**, 14.

Başkan Truman II. Dünya Savaşı'ndan sonra genel olarak Batı Avrupa, özel olarak Yunanistan'ı içine alan, Yunanistan'ın içinde bulunduğu savaştan kurtulması ve Avrupa'nın güvenliğinin sağlanması için önceden bir yardım planı hazırlamaktaydı¹¹⁸.

ABD 1947-1952 yılları arasında üç ana görev üzerinde durmuştur. Bunlardan ilki Avrupa'nın askeri, ekonomik ve siyasi istikrarını sağlamaktır ve bu amacı Truman Doktrini ve Marshall Planı ile sağlamıştır. İkincisi, Avrupa'yı ABD'nin koruyucu stratejik nükleer şemsiyesi altına almaktır. Bu hedefine ise NATO'nun kurulması ile tesis etmiştir. Kurumun örgütsel mekanizmasının oluşturulmasıyla da sonuncu amaç olan Avrupa'nın gücünü ABD önderliğinde ve işbirliği içerisinde örgütlenme amacı sağlanmıştır¹¹⁹.

Truman Doktrini'nde temel olarak Türkiye'den çok Yunanistan öncelikli olmuştur. Ancak ABD'yi Türkiye'ye spesifik olarak yardım yapmaya iten nedenler de ülkenin jeostratejik konumudur. Türkiye'nin Sovyet nüfuzu altına girmesi durumunda Sovyetler Birliği'nin Boğazların stratejik konumuna ve Orta Doğu'nun zengin petrol rezervlerine erişmesi ihtimali endişe verici olmuştur. Bu bağlamda, ABD açısından doktrinin temel amacı Sovyetleri çevreleme politikasının sağlanması olarak gösterilebilir. Türkiye'yi bu doktrin kanalıyla yardım almaya iten neden ise Sovyet tehditlerinin dengelenmesi ve Atatürk ile başlatılan Batılılaşma ideolojisi çerçevesinde hareket edilmesidir¹²⁰.

Walt'un tehdit dengesi teorisinde tespit ettiği gibi Türk-Amerikan ittifakının temeli ortak tehdiye karşı savunma amaçlıdır. Türkiye, Sovyet tehdidine karşı ABD ile "dengeleme" yapmıştır¹²¹.

Bu doktrin Türk dış politikasının seyirini değiştirmiştir. Bu dönemden sonra Türk dış politikasında bölge politikaları belirlenirken ABD politikalarının tesiri altında kaldığı tespiti yapılmıştır¹²².

¹¹⁸ Oran Baskın, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I:1919-1980** (İletişim Yayınları, 2008), 522.

¹¹⁹ Ömer İşyar, **Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası** (Dora Yayıncılık, 2009), 605.

¹²⁰ İşyar, **age**, 610.

¹²¹ Walt, 1988, 45.

¹²² Arı, 2004, 315.

Türkiye özellikle Orta Doğu bölgesi ile kurulan ilişkilerde farklı bir tutum sergilemeye başlamıştır. Bu etkinin en somut örneği Filistin sorunundaki yaklaşımda görülmüştür. Truman Doktrini'ne kadar Arap devletlerini destekleyici tutum sergileyen Türkiye, yapılan askeri ve ekonomik yardımlar sonrasında İsrail'i kuruluşundan on ay sonra tanımış ve Türk Yahudilerinin İsrail'e göçmesine izin vermiştir. Türkiye sergilediği tutumlar nedeniyle Arap kamuoyunda Batı'nın jandarması olarak nitelendirilmeye başlanmıştır¹²³.

Türk-Amerikan yakınlaşmasının Türkiye'nin Asya politikalarının belirlenmesinde de etki altında bıraktığı söylenebilir. Türkiye 1949 yılında ilk kez toplanan Asya Devletleri Toplantısı'na katılmamış ve yine aynı yıl toplanan Asya Siyasal Konferansı'na katılmayı reddeden tek Asya Devleti olmuştur¹²⁴.

Görüldüğü gibi Türk-Amerikan ilişkileri için yeni bir dönemi başlatan bu yardımlar Türk dış politikasının bağımsız karar verme mekanizmasını etkileyerek, Türkiye'nin kendi etkinlik alanını göz ardı etmesine ve çıkarları doğrultusunda hareket edememesine sebep olmuştur. Bu tutum Türkiye'nin NATO'ya üye olması ile daha da derinleşmiştir.

Yapılan yardımlar kısa vadede Türkiye'nin kalkınmasına yardımcı olsa da, uzun vadede sadece Türkiye'nin bağımsız polika yürütemeyip çıkarlarını göz ardı etmesine ve ekonomik yıpranmasına sebep olmuştur. Örneğin Türkiye kendisine yapılan askeri teçhizat yardımlarının bakımı için yılda 400 milyon TL ayırmak zorunda kalmış ve bu malzemeler ancak ABD'den satın alınabildiği için sıcak döviz bulundurma sorunu ile de karşı karşıya kalmıştır¹²⁵.

1949 yılında Sovyetler Birliği'nin atom bombası denemesi ABD dış politikasında adeta bir milat olmuştur. Bu gelişme, ABD'nin bu alandaki üstünlüğünün ve tekelinin sonlanmasına sebep olmuş ve günümüze kadar süren 'atom dengesi' dönemini başlatmıştır. ABD'nin olası bir Sovyet saldırısına anında karşılık verebilmek için yakın bölgelerde hava üslerine olan ihtiyacı artmıştır¹²⁶.

¹²³ Arı, 2004, 315.

¹²⁴ İşyar, **age**, 614.

¹²⁵ George Mcghee, **ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu**, 1. Bas. (Bilgi Yayınları, 1992), 254.

¹²⁶ **Age**, 260.

ABD bu amaç için Türkiye'den üs talep etmiş ancak Türkiye NATO üyeliği gerçekleşmeden bunun mümkün olamayacağını belirtmiştir. NATO üyeliği o dönem Türkiye için ABD ve Avrupalı devletlerin oluşturduğu güvenlik şemsiyesi içinde yer alarak maruz kaldığı tehditleri ortadan kaldırmak anlamına gelmesi açısından önem taşımaktaydı¹²⁷.

Soğuk Savaş'ın sıcak savaşa dönüştüğü ve iki hegemonun karşı karşıya geldiği Kore Savaşı Türkiye'nin de yakından takip ettiği bir gelişmeydi. BM'nin Kore'ye asker gönderme kararı alması üzerine Türkiye de Kore'ye asker göndermeye karar vererek ve NATO üyeliği başvurusunu yinelemiştir. Türkiye gönderdiği yaklaşık 6000 asker ile ABD'den sonra en çok asker gönderen ikinci devlet olmuştur¹²⁸. Türkiye bu karar ile tarihinde ilk defa Misak-ı Milli sınırları dışında bir bölgede askeri harekate katılmıştır.

Akdeniz Paktı gibi öneriler ile Türkiye'nin birliğe üyeliği geçiştirilmeye çalışılmışsa da önerinin kabul görmemesi üzerine yaşanan gelişmeler sonucunda Türkiye, Yunanistan ile beraber 18 Şubat 1952 tarihinde NATO üyesi olmuş ve ABD ile ittifakını askeri alanda pekiştirmiştir¹²⁹.

1960 yılı Mayıs ayında Amerikan U-2 casus uçağının Sovyetler Birliği tarafından düşürülmesi, uçağın Adana'daki İncilik üssünden havalanması sebebiyle Türkiye ve Sovyetler Birliği'ni karşı karşıya getirmiştir. ABD'nin denetim-dışı uçuş faaliyetleri nedeniyle U-2 krizine benzer bir gerginlik 1962 yılında yaşanmıştır. Orta menzilli Jüpiter füzelerinin ABD tarafından Türkiye'ye yerleştirilmesinin ardından bu füzelerin benzeri SSCB tarafından Küba'ya konuşlandırılmıştır. Artan gerilim sonrası topyekün nükleer savaşın eşiğinden dönülerek iki taraf karşılıklı olarak füzeleri çekmiştir. Ancak Küba bunalımı ile ABD'nin aldığı kararların Türkiye güvenliğini ne derece tehlikeye atabileceği gözler önüne serilmiş, Türkiye'de ABD karşıtı hareketler hız kazanmış ve ABD'nin sadık bir müttefik olduğu inancı yara almıştır¹³⁰.

¹²⁷ Oran, 2008, 530.

¹²⁸ Bostanoğlu, **age**, 391.

¹²⁹ Mcghee, **age**, 143.

¹³⁰ Çakmak, **age**, 666.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken, 11 Nisan 1960 tarihinde Başbakan Menderes'in aynı yılın Temmuz ayında Moskova'ya ziyaret yapacağını kamuoyuna açıklanması önemli bir gelişme olmuştur. Esasen Stalin'in ölümünden sonra yerine geçen liderler iki ülke arasındaki ilişkilerde değişiklikler önermişse de Türkiye tedbirli davranmayı sürdürmüştür. 27 Mayıs 1960 yılında Türkiye'de Menderes rejiminin devrilmesi sonrasında yeni yönetim eski antlaşmalara sadık kalacağını belirtmiştir¹³¹.

Türkiye'nin tek yönlü dış politika izlemesinin zararını gördüğü bir diğer önemli olay ise yine 1960'larda yaşanan Kıbrıs sorunu olmuştur. Rumların adada Türklere karşı baskılarını arttırması ve 1963 yılında adadaki Rumların Türklere yönelik şiddetli saldırısı sonrası Türkiye, müttefiki ABD'den beklediği desteği görememiştir. ABD Başkanı Lyndon Johnson, Türkiye Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in kendisinden destek istemesi üzerine mektup kaleme almıştır. Mektupta kullanılan üslup iki ülkenin olaylara bakışını gözler önüne sermiştir¹³².

TBMM'nin adaya müdahalede bulunma girişimleri ve bu girişimlerin etkisiz kalması üzerine Johnson'dan İnönü'ye yollanan başka bir mektup da Türkiye'nin müdahaleden bir süre uzak kalmasına neden olmuştur. Mektupta müdahale dolayısıyla gerçekleşebilecek olası bir Sovyet saldırısı karşısında ABD'nin Türkiye'yi koruyamayabileceğini ima etmesi, ilişkilerin kopma noktasına gelmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'nin tek yönlü dış politikası sorgulanır hale gelmiş, Türk ordusunun silahlarının büyük bölümünün ABD kaynaklı olmasının yarattığı olumsuzluk farkedilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Türkiye, ABD'nin Vietnam politikasını desteklemeyerek 1964 Eylül ayında düzenlenen BM toplantısında ABD'nin Vietnam'da kuvvet kullanmasına karşı çıkmıştır¹³³.

Genel anlamda, Jüpiter Füze Krizi ve Johnson Mektubu'nda duyulan rahatsızlıklar Türkiye'de anti-Amerikan görüşlerin artmasına ve ülkede sol akımın ivme kazanmasına neden olmuştur¹³⁴.

¹³¹ Sander, 1979, 193.

¹³² Kirişçi, *age*, 203.

¹³³ Oran, 2008, 692.

¹³⁴ Sander, 1979, 193.

Ayrıca Amerikan üslerinin bulunduğu şehirlerde Amerikalı askerlerin uygunsuz davranışları ve piyasaya sürdüğü gümrüksüz kaçak ürünler bu şehirlerde rahatsızlık yaratmaya başlamıştır. Bu gelişmeler, ABD'nin Akdenizde bulunan Altıncı Filosuna bağlı savaş gemilerinin İstanbul ve İzmir limanlarına yaptıkları ziyaret sırasında Türk halkı tarafından protesto edilmesine sebep olmuş, kimi yerlerde Amerikan denizciler denize atılmıştır¹³⁵.

Türk-Amerikan ilişkilerinde 1960'lı yılların sonunda baş gösteren bir diğer mesele Afyon sorunu olmuştur. Nixon yönetiminin uyuşturucu ile mücadele kapsamında eroinin ham maddesi olan ve haşhaş bitkisinden elde edilen afyonun üretilmesini yasaklaması, bu üretimin yapıldığı yaklaşık 10 ülkeden birisi olan Türkiye'yi de etkilemiştir. ABD bu üretimin yasaklanması nedeniyle oluşacak kaybın telafi edilmesi için yapmayı taahhüt ettiği yardımın sadece üçte birini yapmıştır. Türkiye'nin yeni seçimlerin ardından 1973 yılında afyon üretimi yasağını kaldırması ve 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'a müdahalede bulunması ikili ilişkilerin zarar görmesine neden olmuştur¹³⁶.

ABD bu gelişmelerin ardından Türkiye'ye ambargo uygulamaya başlamıştır. Ambargo kararı karşısında Türkiye, ülkedeki ABD üslerinin kapatılabileceği uyarısında bulunmuştur. Türkiye'nin uyarısı ABD'de ambargonun kaldırılması çalışmalarının başlamasına neden olmuştur. Ambargo, ABD Kongresi'nin 1977 tarihinde Türkiye'ye 175.000.000 dolar dış askeri satış yapılmasına onay vermesine kadar sürmüştür. Görüldüğü gibi ABD-Türkiye ilişkilerinden oldukça bağımsız bir konu olan Kıbrıs sorununda ABD konuya taraf olarak desteğini Rum kesiminden yana kullanmış ve kamuoyu karşısında Türkiye yalnız bırakılmaya çalışılmıştır¹³⁷.

1979 yılında İran'da Şah rejiminin devrilmesi sonucu iktidara gelen yönetim, ABD ile ilişkileri keserek ABD büyükelçiliğine sığınan Amerikan vatandaşlarının ülkelerine dönmelerine izin vermemiş; ABD İran'a ambargo uygulamaya başlamıştır¹³⁸.

¹³⁵ Sander, 1979, 193.

¹³⁶ Oran, 2008, 709.

¹³⁷ Age, 709.

¹³⁸ İşyar, age , 628.

Bu gelişme sonrası ABD, Türk tarafından İran'a ambargo uygulamasını talep etmiş fakat destek görememiştir. Sınır komşusu ile sorun yaşamak istemeyen Türkiye, rehineleri kurtarmak için İncirlik üssünün kullanımına da izin vermemiş ancak ara bulucu rol üstlenebileceğini belirtmiştir. Türk-Amerikan ilişkilerini zedeleyen bu durum 20 Ocak 1981 yılında İran'ın rehineleri serbest bırakması ile son bulmuştur¹³⁹.

12 Eylül 1980 yılında Türkiye'de yaşanan askeri darbeden sonra genel anlamda Türk-Amerikan ilişkileri düzelmiş ve İran İslam devrimi ve Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali gibi gelişmeler akabinde Batı Bloğu için Türkiye'nin stratejik önemi artmıştır. Bu dönemde ABD, anti-komünist ve anti-milliyetçi politikaları teşvik etmek amacıyla temelde 1960 yıllardan bu yana uyguladığı ılımlı İslam oluşumlarını desteklemiş 'yeşil kuşak' politikasını takip etmiştir. Türkiye'de de bu politikaların etkileri görülmüştür¹⁴⁰.

1970'li yıllar boyunca Türkiye'nin, ABD'nin U2 uçuşları için üslerinin kullanımına izin vermemesi, Çevik Kuvvetlerin Türkiye'ye yerleştirilmesine karşı çıkması ve Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönmesini veto etmesi gibi politikalar izlerken; askeri darbe akabinde aynı politikalara olumlu yanıt vermesi, Türkiye'deki askeri darbe hareketlerinde ABD'nin rolü olduğu kuşkusunu yaratmış ancak bu iddialar kanıtlanamamıştır. Darbe sonrasında yapılan seçimlerde yönetime gelen iktisadi liberalizmi politikanın merkezine yerleştiren Turgut Özal döneminde ABD ile yakın ilişkiler devam etmiştir¹⁴¹.

Genel olarak ABD-Türkiye ilişkilerinin 1980'li yılların başında olumlu başladığı ancak sonlarına doğru sorunlu hale geldiği söylenebilir. Bu sorunların başlamasının temel sebebi Türkiye'nin başlattığı iktisadi başarıyı on yılın sonuna doğru sürdüremeyerek dış borç krizine girmesi olarak gösterilebilir¹⁴². 1980'li yıllarda Sovyetler Birliği ile iktisadi ilişkilerini geliştirmeyi hedefleyen Türk hükümeti, bu bölgede müteahhitlik girişimlerinde bulunmuş ve doğal gaz anlaşmalarının yapılmasını öngörmüştür¹⁴³.

¹³⁹ İşyar, *age*, 628.

¹⁴⁰ *Age*, 628.

¹⁴¹ Çakmak, *age*, 723.

¹⁴² *Age*, 729.

¹⁴³ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II:1980-2001* (İletişim Yayınları, 2005), 61.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken ABD'nin ülkeye ek nükleer yükümlülükler getirmesi konusunu Sovyetler Birliği'nin tepkisini çekmemek için reddetmiştir. Yaşanan sorunların bir diğeri ise 1983 yılında KKTC'nin ilanı ile kopma noktasına gelen Türk-Yunan anlaşmazlığıdır. Ayrıca, Limni adasının Yunanistan tarafından silahlandırılması konusundaki çözümsüzlükte de ABD çekimser bir tutum sergilemiştir. ABD yönetimi ayrıca, Ermeni tasarısının Kongre'den geçmemesi konusunda da yeterli iradeyi göstermeyerek Türkiye'nin güvenini sarsmıştır. Türkiye 1980'li yıllar boyunca iç ve dış siyasetini ve daha önemlisi güvenliğini etkileyen PKK sorunu konusunda da müttefikinden gerekli desteği görememiştir¹⁴⁴.

Önceki bölümler de belirtildiği gibi, ABD'nin Kürt azınlıkları destekleme fikri I. Dünya Savaşına kadar uzanmaktadır. ABD Soğuk Savaş ortamında özellikle Irak'taki Kürt azınlıkları, İran Şah rejimi aracılığı ile ekonomik yardımda bulunularak teşvik etmiş ve bu ayaklanmalarla Sovyetler Birliği'ne yakınlaşan merkezi yönetimleri zayıflatmayı amaçlamıştır. Bu politikalarıyla da İsrail-Arap sorununda, Irak'ı oyun dışı bırakmayı amaçlamıştır. İsrail hükümeti de Irak'taki azınlıklara silah yardımında bulunmuştur. Ancak, 1975 yılında Irak İran'ın lehine olacak şekilde bir sınır değişikliği yapmış ve İran bu politika karşısında Kürtlere yardımda bulunmayı kesmiştir¹⁴⁵.

Kürtler bu gelişmenin ardından İran-Türkiye sınırına sığınmıştır. 1980'lerde başlayan İran-İrak savaşında da ayaklanan Kürtler ABD'den istenilen desteği göremeyerek Irak-Türkiye sınırına göç etmiştir. Bu dönemde yapılan yardımlar Kürt hareketlerinin Türkiye'ye sıçramasına neden olarak iç politikada uzun yıllar sürecek sorunun temellerini yaratmıştır. ABD yıllık hazırlanan insan hakları raporlarında 1988 yılında Kürtlerden ilk kez azınlık olarak bahsetmiş, gerekli dil ve kültürel hakların verilmemesi durumunda Kürt ayaklanmasının genişleyeceğini iddia etmiştir. Ayrıca üst düzey ABD yetkilileri tarafından yapılan PKK'nın Cenevre Sözleşmesi Uyarınca Savaş Hukuku kurallarının uygulanması gerektiği açıklamaları Türkiye'yi rahatsız etmiştir¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Oran, 2005, 61.

¹⁴⁵ Age, 63.

¹⁴⁶ Çakmak, age, 206.

Her ne kadar bu dönemde ABD Orta Doğu'da Kürt devleti kurduğunu amaçlamış olsa da, Kürt azınlığı bölgedeki çıkarlarını tesis etmek için bir araç olarak kullanmıştır. Temelde Türkiye bu dönemde ülke çıkarlarını korumak için bağımsız politikalara başvursa da, müttefiki olarak tanımladığı ABD'nin olumsuz politikalarına engel olamamıştır¹⁴⁷. Bu dönemde ABD'nin yürüttüğü politikalarla, Türkiye'nin sonuçları günümüze yansıyan Yunanistan, Ermenistan ve PKK sorunları ivme kazanmıştır.

2.3.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-ABD ilişkileri

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bir anlamda iki kutuplu sistemden tek kutupluluğa evrilen yeni uluslararası sistemde, ABD-Türkiye ilişkilerinin fazla değişiklik göstermediği söylenebilir. Genel olarak, Türkiye açısından geçmişten gelen meselelerin çözümlenemediği bir dönem bu süreçte, ABD ile ikili müttefik ilişkileri sürdürülmüştür.

SSCB'nin dağılmasından sonra Orta Asya'da ortaya çıkan yeni cumhuriyetler ABD-Türkiye ilişkilerinde belirleyici olmuştur. ABD bu cumhuriyetler ile ilişkilerini Türkiye'nin yardımıyla derinleştirmeyi hedeflemiştir. Türkiye'yi yeni cumhuriyetler için 'örnek' ülke olarak gören ABD, bu bağlamda Türkiye'ye güçlendirilmiş ortaklık (enhanced partnership) adı altında stratejik işbirliği önermiştir¹⁴⁸.

1999 yılına gelindiğinde ise Clinton, Türkiye ile ilişkilerini 'stratejik ortaklık' olarak tanımlamıştır. ABD bölgede İran'ın güçlenmesini sağlayacak her türlü projeden uzak durmuş Hazar Bölgesi doğal kaynaklarının güvenliğini Türkiye üzerinden sağlanmasının yolunu açan Bakü-Ceyhan boru hattına destek vermiştir. Karabağ sorununda yaşanan anlaşmazlıkta, ABD Ermeni lobisinin baskısı ile Azerbaycan'a yapılan ekonomik yardımları kesmiştir. Türkiye ise bu anlaşmazlıkta, Azerbaycan'ı desteklemiş ve Ermenistan sınırını kapatmıştır. Azerbaycan-Ermenistan meselesi, ABD ve Türkiye politikalarının ayrıştığı bir konu olarak kalmaya devam etmiştir¹⁴⁹.

¹⁴⁷ İşyar, *age*, 702.

¹⁴⁸ Çakmak, *age*, 758.

¹⁴⁹ Kirişçi, *age*, 207.

Soğuk Savaş sonrası dönemde İran ve Irak'a karşı kendi politikası ile paralel gitmeyen rejimleri sıkıştırma politikasına dayanan çifte çevreleme politikasını uygulayan ABD, bölgede radikal İslamın etkisinin azaltılması ve bölge ülkelerinin kitle imha silahlarına sahip olmalarının engellenmesi gibi hedefler belirlemiştir¹⁵⁰.

Yeni stratejik ortaklığın sınandığı en önemli meselelerden birisi ise Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler olmuştur. Bölgede yaşanan Körfez Savaşı, Kürt sorununu tetikleyen bir unsur olmuştur. Bu dönemde ABD, Saddam rejimini bölge için en büyük tehdit olarak tanımlarken, Türkiye için mevcut rejimin devrilmesi sonucunda ortaya çıkabilecek olan bağımsız bir Kürt devletinin varlığı, iç ve dış siyaseti açısından en büyük tehdit olarak tanımlanmıştır. ABD Türkiye'nin bu konudaki endişelerini sözel olarak gidermeye çalışsa da, izlediği politika uygulamaları Türkiye'de soru işaretleri yaratmıştır¹⁵¹.

Kuzey Irak'ta 1992 Mayıs ayında gerçekleşen parlamento seçimlerinin ardından Washington, Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) lideri Mesut Barzani ve Kürdistan Yurtsever Partisi (KYP) lideri Celal Talebani'yi kabul etmiş, Iraklı muhalif güçlere ekonomik yardımda bulunmuş ve Türkiye ile bu konuda herhangi bir fikir mutabakatında bulunmamıştır. Türkiye'yi dışlayarak inisiyatifi alan ABD, Türkiye'nin bölge ile ilgili kaygılarının artmasına sebep olmuştur¹⁵².

1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı sırasında Irak'a ambargo uygulamak zorunda kalan Türkiye, Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapatarak bu alandaki gelirlerini de kaybetmiş, savaştan en çok etkilenen ülkelerden birisi olmuş, ancak yaşadığı mağduriyet tam olarak giderilmemiştir¹⁵³.

Irak'ta oluşan güç boşluğu nedeniyle PKK'nın faaliyetlerini artırması, Türkiye'nin ekonomik kayıplar yaşamasının yanında, güvenlik boyutunda da sorunlarla karşılaşmasına sebep olmuştur. Bu dönemde, Irak'tan Türkiye'ye sığınan Kürtler de mevcut sorunun derinleşmesine yol açmıştır¹⁵⁴.

¹⁵⁰ George Harris, **Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective 1945-1971** (AEI Hoover Policy Studies, 1972), 26

¹⁵¹ **Age**, 27.

¹⁵² Arı, 2004, 598

¹⁵³ Çakmak, **age**, 772.

¹⁵⁴ Harris, **age**, 37.

Türkiye, Suriye ile PKK liderinin Şam'da barındırılması hususunda sorun yaşamıştır. ABD bu konuda aracı olarak Öcalan'ın Türkiye'ye teslimini sağlamıştır. Bu gelişme, ABD'nin Türkiye'ye somut desteği olarak gösterilebilecek tek gelişmedir¹⁵⁵.

Soğuk Savaş sonrası dönem genel olarak Türkiye-ABD ilişkileri açısından tam bir sıfır toplamlı kazanç (zero-sum game) olmasa da, yoğunlukla ABD'nin kazandığı ancak Türkiye'nin çıkarları konusunda istediği desteği göremediği bir dönem olmuştur. Genel olarak, Balkanlar'da örtüşen çıkarlarla Sırbistan-Bosna çatışmasında NATO bünyesinde birlikte hareket edilmiş; Kafkasya'da ise boru hattı projeleri konusunda örtüşen çıkar alanları Azerbaycan-Ermenistan sorununda ayrılmıştır. Ek olarak, ABD Ermeni lobisi pek çok eyalette Ermeni tasarısını onaylatmıştır. Kıbrıs konusundaki çözümsüzlük devam ederken en çok tavizin verildiği ve fakat gelişme kaydedilmek bir yana mevcut sorunun daha da derinleştiği konu şüphesiz PKK sorunu olmuştur¹⁵⁶.

2000'li yıllara gelindiğinde ise sadece Türk-Amerikan ilişkilerini değil, başta Orta Doğu olmak üzere bütün bölgelerin kaderini belirleyecek ve uluslararası ilişkileri dönüştürecek 11 Eylül 2001 saldırıları gerçekleşmiştir. Dünyanın süper gücü saldırıların ardından teröre karşı savaş başlatmış ve bu kapsamda Orta Doğu bölgesinde yeni bir yapılanmaya gitmiştir. ABD, kitle imha silahları bulundurmamakla suçladığı Irak rejiminin bahsedilen teçhizatları bulundurmadığına dair BM'e sunduğu raporları tatmin edici bulmamıştır¹⁵⁷.

Henüz Irak'ta olası bir işgali haklı kılacak kitle imha silahlarına karşı bir bulgu bulunmaması ve BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden Fransa, Rusya ve Çin'in tek taraflı güç kullanımına karşı çıkmalarına rağmen ABD, 20 Mart 2003 tarihinde 'Irak'a Özgürlük Operasyonu'nu başlatmıştır. 1 Mayıs tarihinde ABD, Bağdat'a girerek savaşın sonlandığını ilan etse de işgal nedeniyle yaşanan sorunlar ve bölgedeki istikrarsızlık günümüzde de devam etmektedir¹⁵⁸.

¹⁵⁵ Oran, 2008, 709.

¹⁵⁶ İşyar, *age*, 667.

¹⁵⁷ Hale, *age*, 58.

¹⁵⁸ Çakmak, *age*, 972.

Yapılan tüm insani yardımlara rağmen ülke içindeki etnik grup mücadeleleri hala devam etmektedir. Hatta aynı etnik grupların içerisindeki liderlik mücadelesi sorunları yaşanmaktadır. Ülkedeki intihar saldırıları ve bombalamalar adeta alışlagelmiş bir durum olarak algılanmaktadır. Devrik lider Saddam Hüseyin'in yakalanması da bölgedeki güç mücadelesinin sonlanmasını sağlayamamıştır¹⁵⁹.

Operasyon öncesi Türkiye'nin Irak'a yönelik ikinci bir cephe açılmasına izin vereceğinden şüphe duymayan ABD, Türkiye'ye asker ve mühimmat sevk etmeye başlamıştır. Tüm bu gelişmeler yaşanırken, 1 Mart 2003 yılında Türkiye, TBMM'de yeterli oy çoğunluğu sağlanmaması nedeniyle, Irak tezkeresini onaylamamıştır. Yine de müttefiki ile ilişkileri tümüyle bozmak istemeyen Türkiye, operasyonlar için hava sahasının kullanılmasına izin vermiştir. Bu dönemden sonra bozulan ilişkilerin en somut örneği, 11 Türk subayının Süleymaniye'de ABD askerleri tarafından kafalarına çuval geçirilerek tutuklanması olmuştur¹⁶⁰.

Kısaca, 1 Mart tezkeresinin bir anlamda Türk-Amerikan ilişkilerinde stratejik ortaklığın sonu olduğu ifade edilebilir. Türk-Amerikan ilişkilerinde 50 yıldan fazla süren stratejik ortaklık kavramının karşılığı dünya hegemonu ile onun koruduğu bir ulus-devlet arasındaki ilişkinin niteliğini yansıtmaktadır. Ortak dost ve ortak düşman kavramlarının şekillendirdiği ortak tehdit tanımı noktasında anlaşılan iki eşit olmayan güç, ortak vaadle uzlaşmıştır. Bu vaad, hegemon gücün korunması karşılığında diğer gücün ortak hareket etme uzlaşısıdır¹⁶¹.

Ancak, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortak düşman, ortak tehdit unsurunun yok olması ile stratejik ortaklık kavramının içi bir anlamda doldurulamamış, sözde ortaklıktaki ayrışmanın en göze batan örneği ise 1 Mart tezkeresi olmuştur. Nitekim, tezkere sonrası dönemde ABD'de "Türkiye'yi Kim Kaybetti?" tartışmaları başlamıştır¹⁶².

¹⁵⁹ Hale, **age**, 47.

¹⁶⁰ **Age**, 83.

¹⁶¹ Nuh Yılmaz, "Stratejik Ortaklıktan Model Ortaklığa: Türkiye'nin Bağımsız Dış Politikasının Etkileri", **Türk Dış Politikası Yıllığı** (2010): 556.

¹⁶² Nick Danforth, "How the West Lost Turkey", **Foreign Policy**, <http://foreignpolicy.com/2009/11/25/how-the-west-lost-turkey/> [13.11.2016].

2008 yılında seçim kampanyaları döneminin başlaması ile ikili ilişkilerde nispeten istikrar yakalanmıştır. Ancak aynı dönemde patlak veren Rusya-Gürcistan Savaşı, ilişkilerde yeniden ayrışmaya varan olayların yaşanmasına sebep olmuştur. ABD'nin Gürcistan'a yardım götürmek amacıyla iki adet NATO hastane savaş gemisini boğazlardan geçirmek istemesi, Montrö Sözleşmesi'ni gündeme getirmiştir. Türk yönetimi ABD'nin bu talebini, 1936 tarihli Möntrö Boğazlar sözleşmesinde yer alan, Karadeniz'in savaş gemilerine kapalılığı ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Bu durum ABD'li makamlarca olumsuz karşılanmıştır. ABD'nin Montrö'nün yeniden gözden geçirilmesi konusundaki ilk talebi, Irak'ın işgali döneminde gündeme gelmiştir. Bu dönemde ABD, Irak ve temelde İran'la yaşanan sorunlar nedeniyle konuyu gündeme taşımış ancak konu 1 Mart tezkeresinin reddedilmesi üzerine gündemden düşmüştür¹⁶³.

Ayrıca, 2008 yılı Mart ayı başında, ABD Kongresi'nde 1915 olaylarının soykırım olarak tanınmasını ön gören tasarının Kongre komitesinden geçmesi ilişkilerin seyrini daha da çıkmaza sokmuştur. Bu karar karşısında Türkiye Washington büyükelçisini ülkeye geri çağırmıştır¹⁶⁴.

Sovyet tehdidinin sona ermesinin ardından ortak düşman ve ortak tehdidin son bulması, Körfez Savaşları ve Orta Doğu özelinde yaşanan gelişmeler, Türkiye-ABD ilişkilerinde çıkar farklılaşmalarına yol açmıştır. Özellikle 1 Mart tezkeresinde Türkiye'nin ABD politikasında peşine takılma odaklı politika izlemeyerek bölgede tehdit dengesi gözetmesi, bu ayrışmanın derinleşmesine sebep olmuştur. 1990'lı yıllar boyunca dillendirilen "stratejik ortaklık" söylemi içi doldurulmamış bir kavram olarak kalmış, W. Bush döneminde ise tam anlamıyla işlevini yitirmiştir. Irak savaşı ile bölgedeki karmaşadan istifade eden PKK, Türkiye'deki eylemlerini arttırmış, ABD bu gelişmelere seyirci kalmıştır. Bu bağlamda W. Bush döneminde zarar gören ikili ilişkiler, Obama'nın seçim kampanyalarındaki yapıcı söylemleri ile yeni bir döneme girileceği algısı yaratmıştır.

¹⁶³ Beril Dedeoğlu, "**Boğazlar Yeniden..**", Star Gazetesi, <http://www.star.com.tr/yazar/bogazlar-yeniden-yazi-519806/> [13.11.2016].

¹⁶⁴ Çakmak, **age**, 995.

3.OBAMA DÖNEMİ TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ VE SURİYE KRİZİ'NİN YANSIMALARI

3.1.Obama Dönemi ABD Dış Politikası

2008 yılı seçimlerinde seçimi kazanan Barack Obama 2009 yılı Ocak ayında görevi George W. Bush'dan devralarak ABD'nin 44. Başkanı olmuştur. ABD'nin ilk siyahi başkanı olması, ABD siyasi tarihi açısından önemli bir gelişmedir. Göreve gelmesinin akabinde ilk mülakatını bir Arap televizyonuna vererek dış politikada diplomasi ve çözümden yana olduğunu belirtmiştir. Görevdeki ilk gününde Guantanamo Körfezi gözaltı merkezinin bir sene içerisinde kapatılacağını ve savaş tutuklularına kötü muamele edilmeyeceğini garanti etmiştir. Obama'nın ajandası arasında ayrıca, Bush'un 2011 yılı sonunda Amerikan askerlerinin Irak'tan çıkarılması planı da yer almıştır¹⁶⁵.

Obama'nın kendi adıyla anılan özel bir doktrini bulunmamasına rağmen dış politika ajandasının W. Bush Doktrini'nden oldukça farklı olduğu izlenimi uyanmıştır. Önleyici savaş (preemptive war) ilkesine dayanan W. Bush Doktrini'ni ile ABD, terörizme karşı savaş söylemi ile Afganistan ve Irak müdahalelerinde bulunmuş, Orta Doğu bölgesinde destek gören radikalizmin sebebini demokrasi yoksunluğu olarak tanımlamış ve bölgede reform yoluyla siyasal dönüşüm hedeflemiştir. W. Bush'un aksine yapıcı söyleme sahip olan Obama'nın, ABD'nin dış politikada ağırlığı Asya-Pasifik bölgesine kaydırıldığı, Orta Doğu'da ise arkadan yönlendirme (leading from behind) siyaseti ile ABD'nin bölgede doğrudan güç kullanıma karşı bir duruş sergileyerek yerel unsurlar ile hareket etme politikasını benimsediği gözlenmiştir¹⁶⁶.

3.1.1. ABD'nin Irak'tan Çekilmesi ve Bölgede Güç Boşluğu Oluşması

2003 yılı Mart ayındaki işgalde Irak'a özgürlük ve demokrasi getirme sloganı ile hareket edilen işgalde, ABD'nin üç temel hedefi, Irak'ı tehdit oluşturan kitle imha silahlarından arındırmak, Saddam Hüseyin'in baskıcı rejimini yıkmak ve demokratik bir yönetim tesis etmek olarak belirlenmiştir¹⁶⁷.

¹⁶⁵ Madeleine Albright, "U.S.–Turkey Relations: A New Partnership", Independent Task Force Report, C.6., 4.

¹⁶⁶ Pearl Ford, "'Yes We Can' or 'Yes We Did'?", *Journal of Black Studies*, Vol. 40. No. 3 (2010): 464.

¹⁶⁷ Hale, *age*, 25.

İşgalin sonrasında ülkede kitle imha silahları bulunmadığı ortaya çıkmış, Saddam Hüseyin yakalanarak idam edilmiş ve süren çatışmalar eşliğinde temsili bir hükümet sistemi yürürlüğe konmuştur. Bu bakımdan, işgalin amacına ulaşmadığı analizini yapmak yanlış olmaz. Dokuz yıl süren Irak savaşında, yaklaşık bir milyon ABD askeri savaşmış, 4.500'ü ölmüş, savaşın toplam maaliyeti 800 milyar Amerikan dolarını geçmiştir¹⁶⁸.

Obama hükümeti W. Bush'un 2011 sonu itibariyle Irak'tan geri çekilme planına uymaya kararlı olmakla birlikte, yaklaşık kırk bin askerin Irak'tan çıkışından sonra, Irak'ta bir kısım askeri gücün bölgede kalacağını varsaymamıştır. Bu bağlamda, askerleri için yasal dokunulmazlık talep eden ABD, Iraklı liderleri bu konuda ikna edememiştir¹⁶⁹. ABD işgaline tepkili olan halk, ABD askerinin varlığını egemenlik haklarının ihlali olarak görmüştür. Ancak, askerin çekilmesi öngörüldüğü gibi bölgede güç boşluğu yaratmış ve bu boşluğu doldurmak isteyen yeni grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Obama'nın bir diğer seçim vaadi olan Guantanamo Körfezi'nin kapatılması konusu ise gerçekleştirilemeyen bir vaad olarak kalmıştır. Değeri yüksek şüpheli teröristlerin davaları hala askeri mahkemelerce yürütülmektedir. 2011 yılında ayrıca, Obama hükümetinin en büyük başarısı olarak değerlendirilen bir gelişme de yaşanmıştır. 2 Mayıs tarihinde Usame Bin Ladin yakalanarak infaz edilmiştir¹⁷⁰.

2011 yılında, Sünni gruplar ve Irak Bölgesel Kürt yönetimi Irak'taki ABD askerlerinin çekilmesi sonrasındaki dönemde merkez yönetime gelen Maliki hükümetini, Şii yanlısı bir kabine oluşturması nedeniyle eleştirmiştir. Ülkedeki olağanüstü hal uygulaması kaldırılmamış, istenilen hesap verilebilirlik mekanizması kurulamamış, yolsuzluk problemi ivme kazanmıştır. Bu dönemde, bölgede oluşan güç boşluğunda terör faaliyetleri hız kazanmıştır. El-Kaide bağlantılı Irak İslam Devleti Irak'taki yerleşim yerlerini ele geçirmeye başlamıştır. Etkinlik kazandığı ilk dönemde örgüt, Sünni kesim ve eski Baas üyelerinin desteğini almıştır. Özellikle Suriye'de başlayan ayaklanmalar ile etkisini genişletmiştir. Bu noktada IŞİD'in yapılanmasına değinilmesi gereklidir¹⁷¹.

¹⁶⁸ Hale, **age**, 12.

¹⁶⁹ Ford, **age**, 467.

¹⁷⁰ **Age**, 468.

¹⁷¹ Hale,**age**, 13.

Temelde IŞİD'in yapılanma süreci Soğuk Savaş dönemi, Sovyetlerin Afganistan işgaline kadar götürülebilir¹⁷². 1999 yılında Ebu Musab El-Zerkavi tarafından Afganistan'da Tevhid ve Cihad Örgütü olarak kurulan örgüt, 2001 yılında ABD'nin Irak işgali sonrasında hapse atılan ve işkence gören kişilerin örgüte katılımı ile ivme kazanmış, işgale karşı savaşmıştır. Örgüt El-Kaide ile bağlantılı hale gelmiş hatta bir dönem Irak El-Kaidesi olarak adlandırılmıştır¹⁷³.

Ancak IŞİD, El-Kaide'den farklı olarak toprak elde etmeyi hedefleyerek, cihadı sonu olmayan bir süreç olarak görmekte ve uluslararası sınırları kabul etmemektedir. Bu amaçlarla Irak ve Suriye topraklarında tek taraflı egemenlik iddia etmektedir. IŞİD, ABD'nin Irak müdahalesi sonrası faaliyetlerini artırmış ancak savaş esnasında baskılanmıştır. Bu açıdan, ABD'nin güç unsuru olarak Irak'tan çekilmesi süreci bölge için büyük bir dönüm noktası olmuştur. 2010 yılında örgüt liderliğine gelen Ebu Bekir el-Bağdadi için Suriye'deki iç savaş da Sünni olan örgütün mevcut yapısını güçlendirmek için büyük bir fırsat olmuştur¹⁷⁴.

2011 yılında Suriye'nin petrol havzasını ele geçiren yapı radikal, gaddar ve acımasız tavırları ile hem bölge hem de küresel terör faaliyetlerinde bulunmuş, 8 Nisan 2013 tarihinde ise Irak ve Şam İslam Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Bu kararın El-Kaide tarafından tanınmamıştır. El-Kaide örgütünün IŞİD'e Suriye'yi terk etmesi emri vermesini karşı çıkan IŞİD, El-Kaide ile bağlarını koparmıştır. 4 Ocak 2014 tarihinde ise Irak'taki çatışmalara ağırlık vererek Ramadi, Felluce gibi kentleri ele geçirmiş ve 10 Haziran 2014 tarihinde Musul şehrine saldırmıştır. Şehri ele geçirerek Kerkük'teki bazı bölgelere saldırılarını sürdürmüştür. Halifeliği ilan eden örgüt kendisini İslam Devleti olarak adlandırmakta ve cihad çağrısında bulunmaktadır. IŞİD'in ilerleyişini durduramayan Irak ordusu Erbil'in düşmesi tehlikesi ile karşı karşıya kaldıktan sonra, ABD bölgeye hava saldırılarına başlamıştır¹⁷⁵.

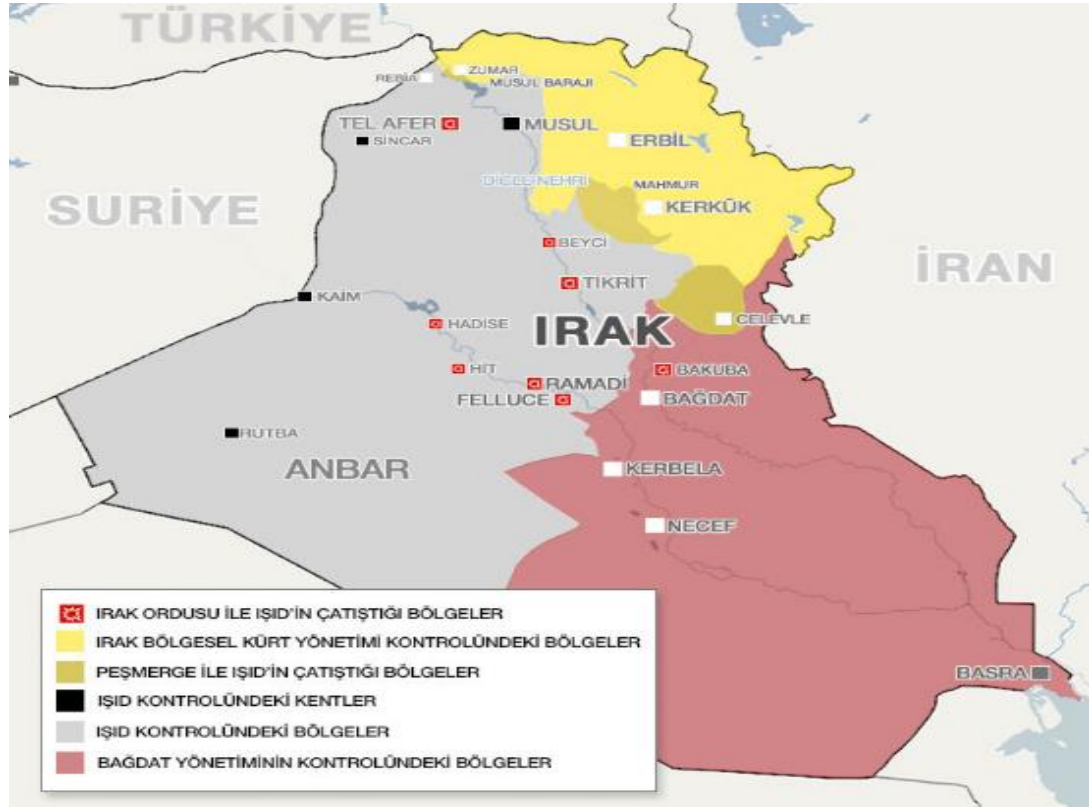
Irak'taki de facto durum bölgedeki güç dengelerini altüst etmiştir. Irak iç savaşının 2014 yılındaki durumu aşağıdaki haritada gösterilmektedir.

¹⁷² Mehmet Ali Gürler, **IŞİD Kara Terör** (Kaynak Yayınları,2014), 21.

¹⁷³ Age, 23.

¹⁷⁴ Ali Poyraz Gürson, **Büyük Güçlerin Suriye Planı** (Kripto Yayınevi, 2016), 34.

¹⁷⁵ Gürson, age, 41-43.

Şekil.1. Irak'taki Çatışma Grupları ve Etki Alanları Haritası 2014

“Irak'ta Son Durum İŞİD'in yeni hedefi Kerkük”, **Internet Haber**, <http://www.internethaber.com/irakta-son-durum-isisin-yeni-hedefi-kerkuk-742872h.htm> [11.12.2016]

3.1.2. Suriye Krizi Öncesi Obama Dönemi Türkiye-ABD ilişkileri

Obama'nın yapıcı söylemleri bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ABD-Türkiye ilişkileri adına pozitif gelişmelerin yaşanabileceği algısını oluşturmuştur. Bu dönemde Türkiye'de Ahmet Davutoğlu dışişleri bakanlığı görevine gelmiştir.

Başkanlık seçimlerinden önce Obama'nın seçim vaatleri arasında yer alan başlıca konular: El-Kaide ve Taliban rejimini bitirilmesi, Irak'taki savaşı sonlandırılması, enerji güvenliğini sağlanması, 21. yüzyıl küresel meydan okumalarına cevap verebilmek için ABD'nin müttefik ilişkilerini yeniden inşa edilmesi ve haydut devletler olarak tanımlanan devletlerin ve teröristlerin nükleer silahlara erişimini engellenmesi olarak belirlenmiştir¹⁷⁶.

¹⁷⁶ James D. Boys, “Exploiting Inherited Wars of Choice: Obama's Use of Nixonian Methods to Secure the Presidency”, **American Politics Research**, , c.42 (2014):828.

Bu şartlar altında bölge politikaları ile kesişen konumu Türkiye'yi jeopolitik pozisyon olarak ABD dış politikasında önemli hale getirmiştir. Obama'nın dış politika anlayışı ve Türkiye'ye bakış açısı Bush'un yaklaşımından farklı olmuş ve bu bakımdan Türkiye ile ilişkilerini stratejik ortaklıktan farklı bir boyuta taşımayı amaçlamıştır. Nitekim 2009 yılında yönetime gelmesinden sonra ilk denizaşırı ziyaretini Türkiye'ye gerçekleştirerek bu amacını ortaya koymuş, ikili ilişkileri “model ortaklık” olarak tanımlamıştır. Konsept olarak “model ortaklık” ikili ilişkilerin daha gelişmiş bir seviyeye ulaştığını ifade etme amacını taşımaktadır. Obama'nın kendi tanımına göre, ikili ilişkilerin artık güvenlik boyutundan daha geniş alanları kapsayacağını ifade etmiştir. Model Ortaklık kavramı Arap Baharı süresince belirginleşmiştir¹⁷⁷.

Önceki bölümlerde de altı çizildiği gibi, Türkiye-ABD arasında II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan stratejik ortaklık, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortak düşman ve tehdit kavramının yok olması ve uluslararası sistem değişikliği nedeniyle söylem düzeyinde kalmıştır. 1 Mart 2003 yılındaki tezkere olayı ile ise söze dökülmese de bu stratejik ortaklık sonlanmış ve bu tarihten sonra Türkiye-ABD ilişkileri tekrar istenilen düzeye getirilememiştir. Türkiye'nin AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) döneminde benimsediği “komşularla sıfır” sorun politikasının İran'ı da içermesi, zaman zaman ABD'yi rahatsız etmiştir. Türkiye genelde İran'ın nükleer silah sahibi olmasını istemediğinin altını çizirken, ülkeye yaptırım uygulanması yerine diplomasi kanalıyla sorunun çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bakımdan ABD'nin yaklaşımından ayrılan Türkiye, 17 Mayıs 2010 tarihinde Brezilya ve İran ile Tahran Anlaşmasını imzalamıştır¹⁷⁸.

ABD İran'ın uranyum zenginleştirmesinin durdurulmasına ilişkin yeteri kadar madde ve yaptırım olmaması nedeniyle anlaşmayı sorunun çözümü açısından tahmin edici bulmamıştır. Genel anlamda Nükleer Zirvedeki kararlar, Washington'ı oldukça rahatsız etmiştir¹⁷⁹.

¹⁷⁷ Aras, Alirıza, **age**, 9.

¹⁷⁸ Ömer Kurtbağ, “Obama Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri: Model Ortaklıktan Eksen Kaymasına İniş Çıktılar ve Ayrışan Çıkarlar”. **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, c.3. s.2 (2015):191.

¹⁷⁹ Yılmaz, **age**, 558.

Tahran Anlaşması'nın imzalanmasının ardından ABD, İran'a yaptırım uygulama talebinden vazgeçmeyerek konuyu BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi)'ne taşımıştır. İran'ın yürüttüğü nükleer faaliyetlerin oluşturduğu sorunun çözümünde ABD, Rusya, Fransa'dan oluşan Viyana Grubu, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA), BMGK daimi üyeleri ve Almanya'dan oluşan P5+1 (power 5 plus Germany) olarak adlandırılan grupların vasıtasıyla çözüm üretilmesini savunmuştur¹⁸⁰. BMGK'ne bu dönemde iki yıllığına geçici üye olan Türkiye ve Brezilya ise, Tahran Anlaşması'nın geçersiz kalacağı tezini savunarak, BM'nin 9 Haziran 2010 tarihinde İran'a yönelik yaptırım uygulanması kararına hayır oyu kullanmıştır¹⁸¹.

Türkiye'nin BMGK'daki oylamada, 5 daimi üyenin olumlu oyunun aksine hayır oyu kullanması ABD yönetimini rahatsız etmiştir¹⁸². ABD'nin model ortaklık kavramı iki devletin eşit bir ilişki modelini tanımlamaktan ziyade, hiyerarşik ilişkileri tanımlayan bir kavram algısı yaratmıştır. İkili ilişkilerde hala Soğuk Savaş refleksleri ile hareket eden ABD'nin, Türkiye'nin bölgesel güç olma girişimlerini desteklemediğini söylemek yanlış olmaz Bu bakımından, "model ortaklık" kavramı özellikle Türkiye'nin taleplerini karşılamamıştır¹⁸³.

İran ile bu gelişmeler yaşanırken Türkiye-ABD ilişkilerini doğrudan etkileyen bir başka gelişme olan Mavi Marmara olayı 31 Mayıs 2010 tarihinde yaşanmıştır. İsrail'in, Türkiye'den Gazze'ye yardım götürmek üzere yola çıkan, Mavi Marmara gemisine saldırarak 9 Türk'ün ölümüyle neden olması, Türk-İsrail ilişkilerini koparan bir gelişme olmuştur. Türkiye'ye bu saldırı sonrası müttefiki ABD'den beklediği desteği bulamamıştır. Çoğu akademisyen bu olayı, Türkiye'nin BM'nin İran'a yönelik yaptırım kararında hayır oyu kullanmasının temel sebeplerinden birisi olarak yorumlamıştır¹⁸⁴.

19-20 Kasım 2010 tarihinde gerçekleştirilen NATO Lizbon Zirvesi ise Türkiye-ABD ilişkileri açısından önemli bir gelişme niteliği taşımıştır¹⁸⁵.

¹⁸⁰ Kurtbağ, **age**, 194.

¹⁸¹ Yılmaz, **age**, 558.

¹⁸² Baskın Oran, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III: 2001-2012** (İletişim Yayınları, 2013), 295.

¹⁸³ Yılmaz, **age**, 557.

¹⁸⁴ Kurtbağ, **age**, 191.

¹⁸⁵ Yılmaz, **age**, 558.

Zirve’de benimsenen “aktif katılım” ve “modern savunma” kavramları, NATO’nun üyelerini her türlü tehditten korumak amacıyla, örgütün bir krizin tüm aşamalarında yer alması ve güvenlik tesisine işbirlikçi bir yaklaşım getirmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle, NATO’nun esas amacı olan kolektif savunma ve kriz yönetimi görevlerine, “işbirlikçi güvenlik” kavramı da eklenmiştir¹⁸⁶.

Zirveye Rusya da davet edilmiş, böylelikle tepkisinin çekilmemesi ve NATO-Rusya ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi amaçlanmıştır¹⁸⁷. Zirveye dair Türkiye’deki en önemli gündem konusu füze kalkanı meselesi olmuştur. Bu projeye, NATO’nun üyelerini kitle imha silahına sahip ülkelerden koruma amacıyla füze savunma sistemi kurması ön görülmüştür. Ancak Türkiye için temel sorun, tehdite karşı kurulacak savunma sisteminin hangi ülkeleri içerdiği meselesi olmuştur. Türkiye İran ve Suriye ile geliştirmekte olduğu ikili ilişkilerini böyle bir tehdit algısı yaratarak riske atmak istememiştir. Direkt ifade edilmese de savunma sisteminin İran’ın nükleer yapılanmasına karşı uygulanacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Türkiye’nin kaygılarını gidermek için anlaşmada saldırı yapması muhtemel ülke veya ülkelerin isimleri belirtilmemiştir¹⁸⁸.

Zirvede NATO’nun nükleer silahlara karşı olduğu, ancak küresel olarak bu silahlar mevcut olduğu sürece birliğin nükleer bir güç olarak kalmaya devam edeceği ifadesine yer verilmiştir. NATO Lizbon Zirvesi, NATO’nun ABD’nin gelecekteki niyetleri ve tehdit algılaması doğrultusunda yeniden yapılanması olarak özetlenmiştir. Proje, Batı Avrupa’dan Asya’nın doğusuna kadar olan bir coğrafyanın füze savunması programı çerçevesinde savaş alanı haline getirilerek, tehdidin ABD anavatanından uzaklaştırılması olarak da yorumlanmıştır. Türkiye NATO’da veto hakkı olmasına rağmen bu hakkını kullanmayarak çıkarlarını riske attığı eleştirisine maruz kalmıştır. Genel olarak, ABD’nin güvenlik anlayışı çerçevesinde şekillenen Lizbon Zirvesi, AB (Avrupa Birliği)’nin de NATO konusundaki temel kaygılarını güvence altına almıştır. Türkiye Lizbon Zirvesi’nde çıkarlarını göz ardı ettiği ve almadan veren ülke konumuna düştüğü eleştirilerine maruz kalmıştır¹⁸⁹.

¹⁸⁶ Yılmaz, **age**, 158.

¹⁸⁷ “**Lizbon Sonrası Nato**”,

http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20111122_nato_after_lisbon_TUR.pdf
[07.03.2017].

¹⁸⁸ Oran, 2013, 302.

¹⁸⁹ Yılmaz, **age**, 560-63.

3.2.Suriye Krizi

Çalışmanın bu bölümünde Suriye Krizi analiz edilecektir. Suriye Krizi'nin detaylı incelenebilmesi için Arap Baharı sürecinden önce Suriye'nin uluslararası konumunun izah edilmesi önem taşımaktadır.

3.2.1.Arap Baharı'ndan Önce Suriye'nin Uluslararası Konumu

Gerek Soğuk Savaş döneminde, gerekse Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası politikanın merkezinde olan Orta Doğu Bölgesi'nde bulunan Suriye, bölgesel gelişmelerden en çok etkilenen ülke konumunda olmuştur. Henry Kissenger'ın yıllar önce söylediği “Orta Doğu'da Mısır'sız savaş Suriye'siz barış olmaz” tespiti oldukça doğrudur¹⁹⁰.

1946 yılında Fransız mandasından kurtularak bağımsızlığını kazanan Suriye'nin bölgede aktif bir aktör olarak yer almasında rol oynayan en önemli unsur, 1954 yılında Baas Parti'sinin iktidara gelmesi olmuştur. Soğuk Savaş yıllarında Sovyetlerden askeri, ekonomik ve siyasi yardım alan Suriye üzerindeki Sovyet etkisi birliğin dağılmasına kadar devam etmiştir¹⁹¹.

Sovyetler Birliği ve Suriye ilişkileri 1950'li yıllarda başlamıştır. İkili ilişkiler özellikle 1966 yılında Salah el-Cedid liderliğinde gerçekleştirilen Baas darbesinden sonra gelişmiş, Suriye bu tarihten sonra Sovyetler'in Orta Doğu politikalarında önemli pozisyonda olmuştur. Mısır'ın Camp David süreci ile Batı Bloğuna yaklaşmasının ardından, Sovyetler Birliği için Suriye'nin önemi daha da artmıştır. Göreve geldiği dönemde Gorbaçov, Suriye'nin İsrail'e karşı yürüttüğü stratejik eşitlik politikasını desteklemeyeceğini açıklamıştır. Bu nedenle Suriye, İsrail ile süregelen anlaşmazlığın askeri güçle çözülmesi olasılığının kalmadığını anlamıştır¹⁹². 1980'li yıllarda düşüşe geçen Sovyetler Birliği ekonomisi, azalan yardımlar ve Gorbaçov'un iktidara gelmesi ile bozulan siyasi ilişkiler Suriye'yi dış politikada yeni arayışlara itmiştir. Bu dönemde, iç işlerinde de meydan okumalarla karşılaşan Baas rejimi, Müslüman Kardeşler örgütü liderliğinde artan muhalefetle zaman zaman karşı karşıya kalmıştır.

¹⁹⁰ Gürson, **age**, 156.

¹⁹¹ Muhammed Hüseyin Mercan, “Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim”, **Akademik Orta Doğu Dergisi**, c.4, s.2 (2010):103.

¹⁹² Mercan, **age**,110.

1982 yılında Hama şehrinde ayaklanan Sünni muhalefeti adeta katliama varan bir şekilde bastırması, rejimin temellerinin ne derece sağlam olduğu şüphelerinin başlamasına sebep olmuştur¹⁹³. 1970’li yıllarda parti içi darbe ile iktidara gelmiş olan Hafız Esad, iki kutuplu sistemin sona ermesinin ardından değişen güç dengeleri ve içinde bulunduğu ekonomik sorunlar nedeni ile özellikle ABD’ye yanaşan bir tutum içinde yer almıştır. Neo-realizme göre, dış politika değişimleri güç dengesindeki değişikliklere uyum sağlamak durumundadır¹⁹⁴.

Çift kutuplu sistemin sona ermesi ve ABD’nin galip güç olarak sahneye çıkışı, Suriye’yi ABD ile uyumlu politika izlemeye itmiştir. 1990 yılında Irak’ın Kuveyt’i işgali ile patlak veren Körfez Krizi’nde Suriye, ABD tarafından Irak’a karşı oluşturulan uluslararası güce asker göndermiştir. Savaş sonrası dönemde bir yandan Irak’a uygulanan ambargoya destek verirken, diğer yandan rejim muhaliflerini desteklemiştir. Bu gelişmeler Suriye’nin Körfez savaşı sonrasında ABD’nin oluşturmak istediği “yeni Orta Doğu” düzeninin önemli bir parçası olacağı algısı yaratmıştır. Bu doğrultuda, 6 Mart 1991 yılında imzalanan Şam Deklarasyon’u önemli bir gelişme olmuştur. Bu Deklarasyon ile Suriye ve Mısır, Suudi Arabistan ve diğer Körfez İşbirliği Konseyi üyelerinin güvenliğine katkıda bulunmayı kabul etmiş ve karşılığında Körfez ülkeleri Suriye’ye 2 milyar dolarlık yardım taahhüdünde bulunmuştur¹⁹⁵. Bu yardımlarla Suriye ekonomik alanda gelişme kaydetmiştir.

Savaş akabinde Suriye, Arap-İsrail barış sürecine de dahil olarak konumunu güçlendirmeyi amaçlamıştır. Bu dönemde Suriye neo-realist politikanın bir sonucu olarak, İsrail tehdidini merkeze alan Arap milliyetçiliği dış politikasından vazgeçmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Suriye için İsrail’i kontrol edebilecek ve Suriye-İsrail barışını sağlayabilecek tek ülke ABD olmasına karşın, ABD’nin İsrail’in en büyük destekçisi konumunda olması, Suriye’yi Washington’ı dengelemek için işbirliği kurmaya itmiştir.

¹⁹³ İlhan Uzgel ve diğ., **Türkiye’nin Komşuları** (Ankara:İmge Yayınevi,2002), 276.

¹⁹⁴ Gürson, **age**, 259.

¹⁹⁵ **Age**, 258.

Hafız Esad'ın Barış Sürecinden temel beklentileri, 1967 Savaşı'nda İsrail'in işgal ettiği Golan Tepelerini geri almak, ABD ile-bu ülkenin 'terörü destekleyen ülkeler' listesinde yer almasına karşın-ikili ilişkileri geliştirmek ve bölgede yalnızlaşmamak olarak tanımlanmıştır.¹⁹⁶ Suriye ve İsrail, görüşmelerde uzlaşmaya yaklaşmasına rağmen sonuca ulaşamamış, 1996 yılında Türkiye-İsrail'in Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması imzalaması gelişmesini bölgedeki konumunu olumsuz etkileyen bir gelişme olarak değerlendirmiştir¹⁹⁷.

Bölgesel olarak 1990'lı yıllarda Kuzey Irak'taki merkez rejimin zayıflaması ile Kürt gruplarla ilişki kuran Suriye, Lübnan'da oğlu Beşar'ın desteğini alan Lahud'un yönetime gelmesi ile etkisini artırmış ve İran ile de iyi ilişkilerini pekiştirmiştir. 2000 yılında Hafız Esad'ın ölümü ile başa geçen Beşar Esad, ekonomik problemler ve İsrail sorunu gibi meseleleri de devralmıştır¹⁹⁸.

Babası ile arasındaki nesil ve eğitim altyapılarının farkı halkta reform ümitlerini canlandırmıştır. Beşar Esad'ın göreve gelmesinin ardından pek çok Suriyeli, ülkenin daha demokratik, çoğulcu ve açık bir ülke olacağı beklentisine girmiştir. Esad yürütmek istediği reformların uygulanmasının ne kadar zor olduğunun farkına varmış, babasının gölgesinden kurtulamamıştır. Nitekim, 2003 yılında New York Times'a konuşan Esad, istediği reformları gerçekleştirememesinin nedeninin istekliliksizlikten değil reformcu kadroların eksikliğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Demçte reformlara devam edeceğini belirten Esad, bu reformların Suriye'nin hızına göre gitmesi gerektiğini belirtmiştir¹⁹⁹. Ancak Suriye, ABD'nin terörizme karşı yürüttüğü savaşta sorun alanı olarak kalmaya devam etmiştir.

Esad, 2004 yılında İsrail görüşmelerini tekrar başlatmak istemiştir. İsrail, Lübnan-İsrail sınırında eylem yapan Hizbullah'a verilen destek çekilmedikçe görüşmelerin başlamayacağını belirterek bir bakıma Türkiye'nin 1998 yılında PKK konusunda Suriye'ye yaptığı baskının benzerini uygulamıştır. Suriye'nin tarih boyunca en önemli konularından biri olan Lübnan konusu İsrail ile ilişkilerini etkileyen bir unsur olmuştur.

¹⁹⁶ Uzgel, *age*, 277.

¹⁹⁷ Mercan, *age*, 113.

¹⁹⁸ Gürson, *age*, 291-293.

¹⁹⁹ Abbas Karaağaçlı, *Orta Doğu'dan Orta Asya'ya Farklı Bir Bakış* (Yeniüzyıl Yayınları, 2013),315.

Lübnan'daki siyasal krizin temelleri İsrail'in 2000 yılı Mayıs ayında, 1978 ve 1982 yılından itibaren işgali altında tuttuğu Lübnan topraklarından çekilmesiyle başlamıştır²⁰⁰. Bu tarihten sonra, Suriye'nin Lübnan topraklarındaki varlığı sorgulanır hale gelmiş ve ülkede Suriye karşıtı görüşler yaygınlaşmıştır. 14 Şubat 2004 yılında bir dönem Lübnan Başbakanlığı görevini yürüten Refik Hariri'nin Beyrut'ta uğradığı suikast sonucu öldürülmesi olayı gözleri Şam yönetimine çevirmiştir²⁰¹. Hariri'nin Suriye'nin Lübnan'da asker bulundurmasına ve Lübnan'ın iç işlerine karışmasına karşı bilinen tavrı nedeniyle Şam yönetimi olayda baskı altında kalmıştır²⁰². Artan bu baskılar nedeniyle Suriye 1976'dan yılından beri Lübnan'da konuşlandırdığı birliklerini geri çekmek zorunda kalmıştır. 2006 senesinde İsrail ile Lübnan arasında çıkan savaşta, Esad'ın Hizbullah'tan yana sergilemiş olduğu net tavır Suriye'nin Lübnan'a yönelik politikalarının eskisi gibi devam ettiğini kanıtlamıştır²⁰³.

Suriye özellikle 2003 yılındaki Irak işgali sonrasında bölgede genel olarak Türkiye ve İran ile sıkı ilişkiler kurmaya gayret etmiş, özellikle İsrail'e karşı İran'ı dengeleyici bir güç olarak görmüştür. Şam'ın Şiiiler için önemli bir merkez olması nedeniyle İran'ın da tarih boyunca Suriye'ye karşı özel bir ilgisi olmuştur. Suriye-İran ilişkileri özellikle İran-Irak Savaşı'nda önemli gelişme kaydetmiştir. Bu dönemde İran, Suriye'yi yanına almayı başarmış ve bu desteği karşısında ülkeye 1 milyar dolar değerinde karşılıksız petrol vererek ticarete bir takım ayrıcalıklar tanımıştır. Aynı şekilde Suriye, İran'a Lübnan'da Hizbullah militanlarını yetiştirme imkanı sağlamıştır²⁰⁴.

Türkiye-Suriye ilişkileri ise uzun yıllar sorunlu ve sancılı seyretmiştir. Hatay sorunu, su meselesi, PKK'ya verilen destek gibi başlıklar ikili ilişkilerin belirleyici konuları olmuştur. Hatay'ın, Suriye Fransız mandası dönemindeyken 1938 yılında Türkiye'ye topraklarına katılması konusu, Suriye için hassas bir konu olmuştur. Suriye uzun yıllar Hatay meselesini gündeme taşısa da, 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan bu konuyu tekrar dile getirmemiştir²⁰⁵.

²⁰⁰ Özlem Tür, Veysel Ayhan, "İçsel Dinamikler Ve Ulusal Aktörler Bağlamında Lübnan Krizinin Analizi", *Akademik Orta Doğu Dergisi*, c.3., s.1., (2008):3.

²⁰¹ Tür, Ayhan, *age*, 5.

²⁰² Mercan, *age*, 103.

²⁰³ *Age*, 113.

²⁰⁴ Aktaş, *age*, 140.

²⁰⁵ Uzgel, *age*, 278.

Suriye ve Türkiye Soğuk Savaş yıllarında ayrı kamplarda yer almaları nedeniyle iyi ilişkiler geliştirememiştir. Özellikle 1980'li yıllarda Dicle ve Fırat nehirlerinin eşit paylaşımıyla ilgili talepler nedeniyle iki ülke arasında gerginlik yaşanmıştır. Yine bu dönemde, ikili ilişkilerde temel sorun Suriye'nin PKK'ya verdiği destek ve Abdullah Öcalan'ın siyasi sığınmacı sıfatıyla Şam'da bulundurulması konusu olmuştur²⁰⁶.

Yaşanan gelişmelerle kopma noktasına gelen ilişkilerde gerginlik, Türkiye Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun 'Aramızda adı konmamış bir savaş var' sözleriyle doruk noktasına çıkmıştır²⁰⁷. Bu gelişmelerin ardından Türkiye sınırındaki askeri birliklerini Hatay, Kilis ve Gaziantep bölgesine aktarmıştır. Türkiye'nin kararlı tutumu karşısında geri adım atmak zorunda kalan Suriye 1998 yılında, Adana Protokolü çerçevesinde PKK kamplarını kapatmıştır. Bu gelişmeler ve Öcalan'ın Türkiye'ye teslim edilmesi süreci sonrasında, ikili ilişkiler normalleşme sürecine girmiştir²⁰⁸. AKP hükümeti döneminde 'komşularla sıfır problem' yaklaşımı ile pekiştirilen ilişkiler, diplomatik alanda ivme kazanmıştır. ABD'nin Irak işgali ile Türkiye'nin Kuzey Irak'la ilgili oluşan kaygılarına İran gibi Suriye de destek vermiştir²⁰⁹. Türkiye-Suriye ilişkilerindeki olumlu gelişmeler Arap Baharı'na kadar devam etmiştir.

3.2.2.Arap Baharı

2010 yılında Tunus'lu bir protestocunun kendini ateşe vermesi ile başlayan ve bir anda toplu bir protesto oluşumuna dönüşen bu hareket, bütün dünyanın dikkatini çekmiş ve Orta Doğu için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Yıllardır yönetimde bulunan liderlerin diktatörlüğüne, varolan siyasi yozlaşmaya, enflasyona, işsizliğe ve genel olarak kötü yaşam koşullarına bir başkaldırı olarak ortaya çıkan olaylar, sosyal medyanın yaygınlaşması ve kolay ulaşılabilir teknolojinin etkisiyle Libya, Mısır, Suriye başta olmak üzere neredeyse bütün Arap ülkelerini içerisine alan siyasi bir ayaklanmaya dönüşmüştür.

²⁰⁶ Age, 278.

²⁰⁷ Fahri Türk, **Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Orta Doğu 1990'lardan Günümüze** (Edirne: Paradigma Yayınları, 2013), 94.

²⁰⁸ Karaağaçlı, age, 321.

²⁰⁹ Türk, age, 98.

Yakın dönemde bağımsızlıklarını kazanan bu ülkeler, doğal kaynakları bakımından dünya rezervlerinin büyük bir bölümünü elinde bulundurmasına rağmen bu zenginliğini halklar arasında doğru oranda paylaştıramamış, halk otoriter rejimlerin gölgesinde kalarak temsil mekanizmasını elinde bulunduramamıştır²¹⁰.

Soğuk Savaş döneminde büyük güç oyunlarının merkezinde bulunan Orta Doğu bölgesi, etnik çeşitliliğe bağlı çatışmaların da temelinde yer almıştır. Bu nedenle, Arap Baharı olarak adlandırılan bu hareketin ortaya çıkması şaşırtıcı bir gelişme olmamıştır. Arap Baharı seyri ve gelişmeleri doğrultusunda kimi kesimler tarafından “Arap Soğuk Savaş” olarak da adlandırılmıştır. Domino etkisiyle yayılan bu hareketin gidişatı her ülkede farklı bir şekilde gelişmiştir²¹¹.

Olayların çıkış noktası Tunus'ta Muhammed Bouazizi adında üniversite öğrenimini yarıda bırakmış genç manavın, el arabasına polis memurunun el koyarak kendisini tokatlaması ve bu olay üzerine onurunu kırılan gencin, 17 Aralık 2010 tarihinde kendisini ateşe vermesi olmuştur. Bu olayı protesto etmek üzere pek çok Tunuslu gösteri düzenlemeye başlamıştır²¹². Büyüyen protesto gösterileri sonucunda, Tunus'ta 23 yıldır görevi elinde bulunduran Zeynel Abidin Bin Ali ülkesini terketmiş, ülkede bulunan siyasi mahkumlar serbest bırakılmış ve geçiş hükümeti yürürlüğe konmuştur²¹³.

Tunus'ta ayaklanmalara sebep olan yönetime oldukça benzer bir şekilde 1981 yılından bu yana Hüsnü Mübarek tarafından yönetilen Mısır'a olayların yayılması çok zaman almamıştır. Muhalifler tarafından yapılan miting ve protesto gösterilerinin artması ile görevi Yüksek Askeri Konsey devralmış ve Hüsnü Mübarek'in yargılanma süreci başlamıştır. 16-17 Haziran 2012'de yapılan seçimlerden başarılı olarak çıkan ve görevi devralan Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi, kendisi tarafından ordunun başına getirilen General Abdulfettah Sisi'nin düzenlediği darbe ile iktidardan uzaklaştırılmıştır. Sisi Mısır'da iktidarı hala elinde bulundurmaktadır²¹⁴.

²¹⁰ Graham Fuller, **Turkey and the Arap Spring**, (Bozorg Press, 2012),17.

²¹¹ Curtis Ryan, “The New Arab Cold War and the Struggle for Syria”, **Middle East Report**, c.262, (2012): 28.

²¹² Murat Aktaş, **Arap Baharı Orta Doğu'da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli** (Nobel Yayıncılık,2012), 60.

²¹³ Fuller, **age**,17.

²¹⁴ **Age** ,18.

Tunus ve Mısır'daki görece sorunsuz gerçekleşen iktidar değişikliğinin aksine, Libya'da durum farklı seyretmiştir. Libya lideri Muammer Kaddafi ile muhalifler arasındaki mücadele şiddetli olaylara dönüşmüş ve olaya NATO kuvvetleri de müdahil olmuştur. Türkiye, dönemin Başbakanı Tayyip Erdoğan'ın 'NATO'nun Libya'da ne işi var' çıkışına rağmen BM'nin müdahale kararının ardından sürece dahil olmuştur. Türk askerine Libya müdahalesine izin veren tezkerenin TBMM'de onaylanmasıyla Türkiye operasyona beş gemi, bir denizaltı ve 1028 asker ile katılmış, kara harekâtında yer almamıştır. Bu tezkere ile Türk askeri, 1912 yılında Trablusgarp Savaşı'nın kaybedilmesiyle çekildiği bölgeye, 99 yıl sonra ilk kez NATO görevi vasıtasıyla dönmüştür²¹⁵.

Libya'da siyasi istikrar günümüzde de tesis edilememiştir. Obama 2016 yılında, bizzat bu konuda özeleştiri yaparak Kaddafi rejiminin devrilmesi sonrası kapsamlı bir plan yapılamadığını itiraf etmiştir. Ülkenin elinde bulundurduğu zengin enerji kaynakları ve siyasi istikrarsızlık terör örgütü IŞİD'in bölgeye nüfuz etmesine neden olmuştur²¹⁶.

Arap baharı ile yayılan, baskıcı yönetimlere karşı düzenlenen gösteriler Fas'ı da etkilemiştir. Yönetim, ülkedeki talepler doğrultusunda halka ekonomik imtiyazlar sunmuştur. Ürdün'de gerçekleştirilen gösteriler sonrasında ise, Kral Abdullah bin Abdül Aziz tarafından 2011 yılında yeni bir kabine oluşturulmuştur. Umman ve Yemen'de de meclis işleyişi konularında halkta rahatsızlık yaratan sorunlar ile ilgili düzenlemeye gidilmiştir²¹⁷. Özetle, etkisi farklı olmakla beraber neredeyse bütün Arap ülkelerinde kendini hissettiren bu değişim Suriye'de çok farklı seyreterek, uzun dönemde iç savaşa dönüşmüştür.

3.2.3. Arap Baharı'nın Suriye'ye Yayılması

Arap Baharı Suriye'de etkilerini göstermeden önce Cumhurbaşkanı Beşar Esad, diğer ülkelerdeki gelişmelerin kendi ülkesinde de vuku bulacağı endişesi ile vatandaşlarını memnun etmek için bir takım girişimlerde bulunmuştur.

²¹⁵ "99 Yıl sonra Mehmetçik Libya'da", **Habertürk**, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/613691-99-yil-sonra-mehmetcik-libyada> [03.12.2016].

²¹⁶ "Worst mistake as president?: Obama admits he had no plan after Libya regime change", <https://www.rt.com/usa/339140-libya-obama-worst-mistake/>[27.11.2016].

²¹⁷ Fuller, **age**, 21.

Öncelikle emekli ve kamu çalışanlarına toplamda yaklaşık 360 milyon dolarlık petrol yardımı yapılmış, bunun yanı sıra yaklaşık 400.000 fakir aileye 270 milyon doları aşan ekonomik yardımda bulunulmuştur. Ayrıca, sağlık sektöründe ilaçlara uygulanan zamlar iptal etmiştir. 17 Şubat 2011 tarihinde, benzer bir şekilde temel gıda ürünlerine uygulanan vergileri düşürmüş, petrol fiyatlarında indirim uygulamıştır. Ancak, ülkede başlayan demokrasi talepleri ve bu taleplerin toplu gösterilerle dile getirilmesi, kısa sürede çatışma halini almıştır. Gösteriler hükümet tarafından baskı ve şiddet kullanılarak engellenmeye çalışılmıştır. Bu gelişmelerin ardından Başbakan Muhammed Naci Otri başkanlığındaki hükümet Esad'ın talebi ile 29 Mart 2011 tarihinde istifa etmiş ve 14 Nisan tarihinde yeni hükümet kurulmuştur²¹⁸.

Gösterilerin büyümesinin önüne geçebilmek için Esad rejimi 1963 yılından beri yürürlükte olan olağanüstü hal yasasını 21 Nisan 2011 tarihinde uygulanamadan kaldırmış ve barışçıl gösterilere izin veren yasayı onaylamıştır. Ayrıca bu dönemde hükümet tarafından birçok genel af ilan edilmiştir²¹⁹.

Suriye'de birçok partinin katılımı ile seçimler yapılmış, Baas partisininin durumunu düzenleyen yeni yasa 26 Şubat 2012 tarihinde referanduma sunulmuş, çok yüksek oranla kabul edilmiştir. Ancak bütün bu gelişmeler halkın demokrasi taleplerini yeterli ölçüde karşılamamış ve ayaklanmalar kısa bir süre içinde çatışma halini alarak iç savaşa dönüşmüştür²²⁰.

Arap Baharı'nın bir parçası olarak 2011 yılının Mart ayında Beşar Esad yönetimine karşı başlayan protesto gösterileri, Esad'ın muhaliflere karşı yürüttüğü şiddetli karşılık verme politikasının sonucu olarak kanlı bir iç savaşa dönüşmüştür. Bu mücadele Rusya, Çin ve İran gibi küresel ve bölgesel güçlerin Esad rejimine destek vermesi ile birlikte adeta Soğuk Savaş dönemindeki güç mücadelesini andıran bir boyuta ulaşmıştır²²¹.

²¹⁸ Ryan, **age**, 28-29.

²¹⁹ Aktaş, **age**, 66.

²²⁰ **Age**, 67.

²²¹ Ryan, **age**, 29.

Bugüne kadar on binlerce kişinin hayatını kaybettiği krizde milyonlarca kişi başta Türkiye, Irak, Lübnan gibi bölge ülkeleri ve diğer ülkelere göç etmek zorunda kalarak sığınmacı konumunda bulunmaktadır. Tunus lideri Zeynel Abidin Bin Ali, Mısır lideri Hüsnü Mübarek, Libya lideri Muammer Kaddafi gibi uzun yıllar iktidarda kalmış otoriter liderlerin bile iktidarlarını kaybettiği bu olaylarda Esad rejimi varlığını sürdürmektedir. Başta Baas rejimi karşıtlığı şeklinde başlayan gösteriler, Esad rejiminin küçük çaplı reformları ile geçiştirilmeye çalışılsa da, halk taleplerine karşılık bulamayarak gösterilere devam etmiştir. Muhafiflerin çoğunun kentlerde kontrolü eline geçirmesinin ardından iktidar, uyguladığı şiddeti arttırmış, olaylar kimyasal silah kullanımına baş vurmaya kadar gitmiştir²²².

Suriye’de rejimin iktidarı ölümü pahasına bırakmamasının en önemli nedeni de, ülkenin kuruluşundan itibaren gelen rejimin yapısı olarak gösterilmektedir. Suriye’deki yönetimin çoğu Şii mezhebinden gelmektedir. 1970 yılında iktidara gelen Hafız Esad döneminde başlayan Sünni-Şii çatışması, önceki bölümlerde değinildiği gibi 1982 ayaklanmasına sebep olmuş ve bu ayaklanmada Sünniler çok şiddetli bir biçimde bastırılmıştır. Bu tarihten sonra iktidarda denetimi daha da eline alan Şii kökenli yöneticiler yargılanmaları durumunda zor durumda kalacaklarını düşünmektedir²²³.

2011 yılı Mart ayında rejim karşıtı gösterilerin ülke geneline yayılmasının ardından Esad hükümeti halk ayaklanmalarını yatıştırmak için önlemler alma yoluna gitmiştir. 2011 yılı Nisan ayı ortalarında ülkede yaklaşık 50 yıldır süren “olağanüstü hal”(OHAL) kaldırılmış ancak aynı haftalarda direnişler durmamıştır. 23 Nisan 2011 tarihinde yaklaşık 100 kişinin öldürülmesi “kanlı cuma” olarak adlandırılmış, Suriye’ye karşı ilk büyük tepki bu olaydan sonra verilmiştir. Özellikle ABD, Suriye’yi ambargo uygulamakla tehdit etmiştir²²⁴.

²²² Fuller, **age**, 24

²²³ Gürson, **age**, 286.

²²⁴ Celalettin Yavuz, Serdar Erdurmaz, **Arap Baharı ve Türkiye, Ortadoğu’nun Kırılan Fay Hatları** (Ankara: Berikan Yayınevi, 2012), 156.

Esad 31 Mayıs 2011 yılında yeni bir vaatte bulunarak bu tarihten önce işlenen suçlar nedeniyle tutuklanan bütün tutuklular için genel af ilan ettiğini duyurmuştur. Genel af, bütün siyasi suçlular gibi PKK'yı da kapsamı bakımından Türkiye için endişe verici durum oluşturmuştur. 2011 Haziran ayında hazırlanan BM İnsan Hakları Raporu'nda Suriye güvenlik güçlerinin 1.100 direnişçiyi öldürdüğü, 10.000 kişiyi de tutukladığı belirtilmiş, yayınlanan veriler kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır²²⁵.

Suriye'nin Hama şehrindeki BAAS ve Esad karşıtı göstericilerin sayısının 450 bine ulaştığı bilgisi üzerine Temmuz 2011 yılında ABD ve Fransa Suriye büyükelçileri şehre giderek yerel halk ile görüşmüştür. Şam yönetimi izin alınmadan direnişçilerle görüşme yapan ABD'yi, "rejim karşıtı gösterileri teşvik etmek"le suçlamıştır²²⁶.

Esad yanlısı göstericilerin bu suçlama üzerine ABD ve Fransa büyükelçiliklerini hedef alarak gösteri yapması, ABD-Suriye ilişkilerindeki gerginliği tırmandırmıştır. Bu bağlamda, ABD 12 Temmuz 2011'de ilk kez rejime dair en sert görüşünü ifade etmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ilk kez yönetime duydukları güvensizliğin altını çizerek: "Esad vazgeçilmez değildir. Bizim açımızdan yönetim meşruiyetini kaybetmiştir." açıklamasında bulunmuştur²²⁷.

Aynı yılın Ağustos ayında ise Esad güçleri Hama'yı ablukaya almış, yaşanan çatışmalarda pek çok kişi hayatını kaybetmiştir. Belirtildiği gibi Hama yaşanan tarihinde yaşanan olaylar bakımın önemli bir yere sahip olmuştur. Bu dönemde yaşanan şiddet olayları üzerine BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon, katliamların derhal durdurulmasını talep etmiştir. Türk Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Suriye'ye gitmesi kararı alınmış, ancak bu kapsamda düzenlenen 9 Ağustos tarihli Davutoğlu-Esad görüşmesinde Suriye'deki şiddetin sonlanması ve çözümü için somut bir gelişme kaydedilememiştir²²⁸.

Ayrıca, 3 Ağustos tarihinde BM Suriye'ye kınama metni yayınlamış ve ABD de vatandaşlarına Suriye'yi derhal terketmeleri uyarısında bulunmuştur²²⁹.

²²⁵ Yavuz, Erdurmaz, **age**, 164.

²²⁶ **Age**, 173.

²²⁷ "Clinton says Assad has 'lost legitimacy'", **Aljazeera News**, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/07/201171204030379613.html> [17.01.2017].

²²⁸ Yavuz, Erdurmaz, **age**, 173.

²²⁹ **Age**, 166.

Benzer bir tepki ise Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK)'den gelmiştir. KİK'i oluşturan ülkeler Bahreyn, Kuveyt, Katar, Umman, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri “dökülen kanın durdurulması” uyarısında bulunmuştur²³⁰.

Yaşanan olayların küresel yansımaları ve uluslararası aktörlerin tutumları bir sonraki bölümde incelenecektir.

3.2.4. Suriye Krizi'nde BM kararları ve Güçler Dengesi

II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası barışın korunması, olası çatışmanın önlenmesi amacıyla kurulan BM'nin en önemli karar organı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'dir (BMGK). Tüm kararları bütün üye ülkeler için geçerli olan bu kurumun seçilmiş ve geçici on üyesi bulunurken beş daimi üyesi mevcuttur. Bu sistem realizmin de ön gördüğü gibi güçler dengesinin bir sonucudur. Konseye gelen bir önerinin onaylanması için 9 üyenin oyu yeterli iken ABD, İngiltere, Fransa, Rusya ve Çin'den oluşan beş daimi üyenin herhangi birinin vetosu kararın reddi için yeterlidir²³¹.

Neo-realizmin de savunduğu gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar kendilerini oluşturan devletlerden bağımsız bir yapıya dönüşmemekte ve kendisini oluşturan devletlerin çıkarlarına hizmet etmektedir²³². Bu konuya örnek olarak ele alınabilecek BMGK, kendini oluşturan beş galip devletin çıkarlarının korunması ilkesine hizmet etmektedir. Temsiliyet kuralları açısından adaletli olmayan bu dağılım, karar alma mekanizmasını da büyük ölçüde tıkamaktadır. Nitekim, Suriye Krizi'nde de bu durum yaşanmıştır. Büyük güçlerin farklı görüşleri krizin çözümünde yol alınmasını engellemektedir²³³.

²³⁰ Gulf states recall envoys as Syria further isolated, **The Telegraph News**, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8689072/Gulf-states-recall-envoys-as-Syria-further-isolated.html> [22.01.2017].

²³¹ A. LeRoy Bennett, James K. Oliver, **International Organizations: Principles and Issues** (Pearson, 2001), 12.

²³² Arı, 2002, 177.

²³³ Bennett, Oliver, **age**, 14.

Suriye’de rejim karşıtı eylemlere karşı kullanılan orantısız güç ve uygulanan baskı nedeniyle BM’nin dikkatini çekmiştir. BM Ekim 2011 tarihinde Suriye’yi yaptırımlarla karşılaşılabileceği konusunda uyarıcı bir karar tasarısı hazırlamış, ancak karar Rusya ve Çin’in veto etmesi sonucunda reddedilmiştir²³⁴. Bir yıl sonra ise yine Suriye’deki şiddetin sona ermesi amacıyla rejimi yaptığı insan hakları ihlalleri nedeniyle kınayan yasa tasarısı Rusya ve Çin’in vetosu nedeniyle askıda kalmıştır. Çin, Suriye’nin iç işlerine karışılmasının doğru olmadığı ve ülkeye müdahale yapılamayacağını içeren bir ibarenin bulunmaması gerekçesi ile karara karşı çıkarken, Rusya da benzer bir ifade kullanmıştır²³⁵.

Temelde Rusya ve Çin’in veto kararlarının ardında yatan neden, Suriye’ye uygulanmak istenen yaptırımın benzerinin Libya sorununda ilk adım olarak uygulanmış olmasıdır. Libya’ya uygulanan yaptırımın ardından, sivilleri korumak için Libya’ya askeri müdahaleyi öngören yeni kararın yolunun açılmış olması, Rusya ve Çin’i Suriye kararlarında veto kullanmaya iten temel neden olarak yorumlanmıştır²³⁶.

2013 yılında, Suriye’deki şiddetin sona ermesi amacıyla rejimi yaptığı insan hakları ihlalleri nedeniyle kınayan yasa tasarısı da, Rusya ve Çin’in vetosu nedeniyle askıda kalmıştır. Rusya ve Çin’in benzer bir şekilde BMGK’nın, Şam yönetiminin ağır silah kullanımını sonlandırması ve BM sözleşmesine uyması gerektiğini belirten ve uymaması halinde askeri olmayan yaptırımlar uygulanmasını öngören karar tasarısını da veto etmiştir. Bu bağlamda, BMGK’da ilk kez bir tasarı üç defa veto edilmiştir. İki ülkenin de temel kaygısı, uygulanması öngörülen ekonomik yaptırımların askeri yaptırımların önünü açması ihtimali olmuştur. Görüldüğü gibi Suriye Krizi’nde, ABD ve AB başta olmak üzere Batı kaynaklı güçler daha müdahaleci tutum takınırken, Rusya ve Çin bu girişimi dengelemiştir²³⁷.

²³⁴ Richard Blewitt, "The United Nations in Syria and the Responsibility to Protect", **Caribbean Journal of International Relations & Diplomacy**, c.1. s.4 (2013):40.

²³⁵ "China and Russia veto UN resolution condemning Syria", BBC news, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15177114> [02.02.2017].

²³⁶ "Why China and Russia rebuffed the West on Syria", **BBC News**, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15180732> [02.02.2017].

²³⁷ Onur Tepecikoğlu, "Teoriden Pratiğe: Suriye Krizi ve Uluslararası Toplum", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, c.70 (2015):174.

Suriye'deki çatışmalar uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir noktaya ulaştığında BM ve Arap Ligi, eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ı taraflar arasında ara buluculuk yapmak üzere görevlendirmiştir. Çalışmalar sonucunda oluşturulan Annan Planı olarak isimlendirilen 6 maddelik metin, 12 Nisan'da yürürlüğe girmek üzere Suriye tarafından kabul edilmiştir. Bu planın maddeleri ise şu şekildedir²³⁸:

1. Suriye halkının meşru talepleri ve endişelerini ele almak amacıyla Suriye öncülüğündeki siyasi bir süreçte BM temsilcisi ile işbirliği yapılması;
2. Sivillerin korunması ve ülkede istikrarın sağlanması amacıyla BM gözetiminde acil ve etkin bir ateşkes yaparak her türlü silahlı çatışmaya son vermek. Bu amaca ulaşmak için, Suriye hükümetinin derhal askeri hareketa son vermesi, nüfus yoğunluğunun olduğu yerlerde ağır silahlar kullanılmaması, şehir merkezleri ve civardaki askeri yığınağa son vermesi;
3. Çatışmalardan etkilenmiş tüm bölgelere zamanında insani yardım sağlanması ve bu amaca ulaşmak için ilk başta günde iki saat insani yardım amaçlı çalışmalara ara verilmesi;
4. Keyfi olarak tutuklanmış olanların serbest bırakılarak barış konusuna yoğunlaşılması;
5. Gazetecilerin ülke çapında özgürce dolaşmaları için gerekli koşulların sağlanması ve ayrımcı olmayan vize politikasının benimsenmesi;
6. Yasal garanti kapsamında olan örgütlenme özgürlüğü ve barışçıl gösterilere saygı duyulması.²³⁹

Açıklanan maddeler önce Suriye hükümeti tarafından kabul edilmiş ve bu doğrultuda, 14 Nisan 2012 tarihinde ateşkes ilan etmiştir. Ancak bu ateşkes 2012 yılının Mayıs ayında bozulmuş ve daha da şiddetlenmiştir²⁴⁰.

²³⁸ Aktaş, **age**, 129.

²³⁹ “Annan Six Point Plan for Syria”, **CNN news**, <http://edition.cnn.com/2012/03/27/world/meast/syria-annan-plan/> [13.01.2017].

²⁴⁰ Blewitt, **age**, 43.

Suriye'deki iç savaşın çıkış yolunun siyasi çözümden geçtiği konusunda uzlaşan ABD ve Rusya öncülüğünde toplanan BM daimi üyeleri, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, Arap Ligi ve aralarında Türkiye'nin de olduğu bölge ülkeleri 30 Haziran 2012 tarihinde Cenevre Konferansı'nı gerçekleştirmiştir²⁴¹.

Suriye'de siyasi geçiş için yol haritasını belirleyen Cenevre Bildirisi yayınlanmıştır. Ancak konferansın ardından uzlaşılan konulardan olan; tarafların karşılıklı rızasıyla kurulacak ve tam yetkiye sahip olacak bir geçiş yönetimi kurulması, kuşatma altındaki bölgelere insani yardım sokulması, tutukluların serbest bırakılması gibi maddelerin hayata geçirilmesi konularında sorunlar yaşanmıştır. Tarafları bir araya getirme çabalarının sonuç vermemesi, muhalefeti kimin temsil edeceği probleminin çözülememesi ve Esad'ın Suriye'nin geleceğindeki rolünün ne olacağı konusunda anlaşma sağlanamaması gibi problemler nedeniyle ikinci toplantı ancak 2014 yılı Ocak ayında toplanabilmiştir²⁴².

21 Ağustos 2013 tarihinde Guta şehrinde merkez yönetimin sivillere karşı kimyasal silah kullandığına dair iddialar uluslararası arenada kaygıları arttırmıştır. Bu konunun incelenmesi için BM araştırma komisyonu oluşturulmuştur. Komisyonun BM Genel Sekreteri'ne sunduğu raporda Esad yönetiminin kimyasal silah kullanımına yönelik iddialar doğrulanmıştır²⁴³.

Kimyasal silah kullanımı uluslararası hukuka göre savaş suçu sayılmaktadır. Suriye'de kimyasal silahların kullanıldığının kanıtlanmasının ardından BMGK'ne gelen tasarı oybirliği ile kabul edilmiş ve kararda kimyasal silah kullanımı kınanarak, saldırının uluslararası hukukun ihlal edilmesine yol açtığı belirtilmiştir. Kimyasal silahların sivil üzerindeki kullanımının doğrulanması üzerine BMGK, 2118 sayılı Kararı imzalamıştır. Suriye'de kimyasal silahların kullanılmaması ve imha edilmesi konusunda ABD ve Rusya'nın uzlaşması ile Suriye'ye olası bir müdahale engellenmiştir²⁴⁴.

²⁴¹ Age, 43.

²⁴² What is the Geneva II conference on Syria?, **BBC news**, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24628442> [14.01.2017].

²⁴³ Blewitt, age, 44.

²⁴⁴ Age, 44.

Rusya'nın Suriye'ye duyduğu özel ilginin nedeni, Sovyetler Birliği'nden beri süregelen yakın ilişkisinin yanında, Rusya'nın Akdeniz'deki tek deniz üssü olan Tartus deniz üssünün Suriye'de bulunmasıdır. Bu bakımdan Suriye, Rusya'nın bölgede etkin olduğu bir ülkedir. 11 Eylül 2013 yılında, Putin'in doğrudan ABD halkına seslendiği New York Times'ta yer alan makalesi Rusya'nın Suriye'deki kriz hakkındaki görüşlerini ve duruşunu açıkça ifade ettiği bir bildiri niteliğinde olmuştur²⁴⁵.

Makalede, Nazi güçlerine karşı müttefik olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan başarı ile çıkan ABD ve Rusya'nın, sistemin dengelerini tekrar bozacak bir meydan okumanın oluşmaması için kurulan BM mekanizmasının işleyişine verdikleri öneme değinen Putin, çatışma içeren konuların oybirliği ile alınmasının önemini vurgulamıştır. Bu gerekliliğe uyulmadığı takdirde, Libya ve Irak örneklerinde olduğu gibi durumun daha belirsiz ve çatışmacı bir hal alacağı ve denge sistemini bozacağı vurgusu yapmıştır. Genel olarak Putin kaleme aldığı makalede, ABD'yi tek taraflı bir karar alması durumunda oluşacak sorunlara karşı uyarmıştır²⁴⁶.

Cenevre II Konferansı'nın zeminini oluşturan Cenevre I konferansında arabuluculuk görevi üstlenen Annan'ın 3 Ağustos 2012 tarihinde görevinden istifa etmesinin ardından, bu görevi Birleşmiş Milletler özel elçisi eski diplomat Lahdar İbrahimi üstlenmiştir. Cenevre I bildirisinin uygulaması aşamasında ortaya çıkan sorunlar nedeniyle, Cenevre II konferansı ancak 22 Ocak 2014 tarihinde toplanabilmiştir. Toplantıdaki temel kaygı geçiş sürecinde Esad rejiminin pozisyonunun tartışılmasından ziyade, sadece Suriye için değil küresel boyutta terör faaliyetlerinde bulunan IŞİD tehditinin bertaraf edilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır²⁴⁷.

Konferansa ilk versiyonundaki gibi ABD ve Rusya öncülük etmiş, BMGK daimi üyeleri, Avrupa Birliği, İslam İşbirliği Teşkilatı, Arap Birliği'nin yanısıra Türkiye, Lübnan, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Irak, Mısır, Cezayir, Ürdün, Katar gibi bölge ülkeleri de katılım göstermiştir²⁴⁸.

²⁴⁵ Fuller, *age*, 54.

²⁴⁶ Tepeciklioğlu, *age*, 175.

²⁴⁷ Gürson, *age*, 293.

²⁴⁸ *Age*, 293.

İran'ın konferansa davet edilmesi meselesi ise karmaşık bir durum yaratmıştır. BM Genel Sekreteri konunun İran gibi bir bölge ülkesinin katılımı olmadan çözümlenemeyeceği düşünerek inisiyatif almış ve İran'a davette bulunmuştur. Suriye muhalefetinin çatı örgütü Suriye Ulusal Koalisyonu ise Esad rejiminin en büyük destekçisi olan İran'ın konferansa katılması durumunda kendilerinin katılmayacağı bilgisini vermiştir. Bu bilgi üzerine Moon davetini geri çekmek zorunda kalmıştır. Cenevre III konferansı öncesi ise benzer durum Türkiye tarafından yaşanmıştır²⁴⁹.

Türkiye, PKK terör örgütünün uzantısı olarak görülen PYD'nin toplantıya katılmasına karşı çıkmış, katılması durumunda Türkiye'nin toplantıda yer almayacağı bilgisini vermiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda PYD toplantıya katılmamıştır²⁵⁰.

2016 yılına gelindiğinde Suriye'de krizin başladığı 2011 yılından bu yana en geniş kapsamlı ateşkes planı Suriye rejimi tarafından da kabul edilmiş, 27 Şubat tarihinde yürürlüğe girmiştir. ABD Dışişleri Başkanı John Kerry, ilk kez Rusya ile ateşkes konusunda anlaşmaya vardıklarını açıklamıştır. Ateşkesin El-Nusra ve IŞİD'i kapsamadığını belirtilmiştir. Anlaşma kapsamında bölgeye insani yardım yapılmıştır. Bu süreçte zaman zaman ihlaller yaşansa da çatışmalar yatışmıştır²⁵¹.

İlan edilen ateşkeslerin bozulması sonrasında Barış Görüşmeleri, geçiş sürecinde oluşturulacak hükümette çatışan tarafların nasıl ve kim tarafından temsil edileceği gibi sorunlara tüm taraflarca ortak onaylanan çözümlerin bulunamaması nedeniyle sık sık sekteye uğramıştır. Bu bakımdan görüşmeler tam bir çıkmaza girmiştir. Bölgedeki güç boşluğundan yararlanarak ortaya çıkan tehdit oluşturan grupların varlığı, Esad'ın tekrar tabloda yer alması gerektiğinin tartışılmasına yol açmış, sivil savaşın esas başlama nedeni olan Baas rejiminin ülkeden sökülmesi sorunu adeta çözüm listesinin en alt sırasına inmiştir. Suriye krizinde yaşanan farklı gelişmelerle unutulmuş asıl konu, sorunun Esad'ın yönetimde kalması ya da gitmesi olmadığı ancak rejim sorunu olduğudur. Suriye krizi çözüm sürecinde Baas rejimi değiştirilemedikçe değişen hususun sadece yönetimi elinde bulunduran liderlerin isimleri olacağını söylemek yanlış olmaz²⁵².

²⁴⁹ Fuller, **age**, 71.

²⁵⁰ **Age**, 54.

²⁵¹ Gürson, **age**, 295.

²⁵² Tepeciklioğlu, **age**, 177.

3.2.5. Suriye’de Rejim Karşıtı Muhalefetin Yapısı

Suriye’de Arap Baharı’nın başlamasının ardından rejim karşıtı eylemler yapan halk örgütlenme faaliyetlerine başlamıştır. Rejim karşıtı muhalefet temel olarak üç gruptan oluşmaktadır. Bunlar, ılımlı muhalefet, Kürt gruplar ve radikal cihatçı gruplardır²⁵³.

ılımlı muhalefetin çatı örgütü Özgür Suriye Ordusunun (ÖSO) da bağlı olduğu Suriye Ulusal Koalisyonu’dur. Özgür Suriye Ordusu rejim ordusundan ayrılan bir grup asker tarafından 2011 yılında kurulmuştur²⁵⁴.

Suriye’deki siyasi muhalefet kanadına bakıldığında, Suriye krizinin patlak vermesinin ardından muhalefet ilk kez 1 Haziran 2011 tarihinde Antalya’da "Değişim için Suriye Konferansı"nda toplanmıştır. Konferans, Şam Deklarasyonu Ulusal Konseyi Genel Sekreteryası Başkanı Enes el Abda başkanlığında toplanmıştır. Şam Deklarasyonu’nun kökenleri 2005 yılına kadar uzanmaktadır. Deklarasyonun ardından ilk kez 2007 yılında Şam’da bir araya gelen grup, Ulusal Konsey’in kurulduğunu ilan etmiştir. Bu tarihten sonra, merkez hükümetin oluşumu hedef alan girişimleri nedeniyle konsey liderleri farklı ülkelerde yapılanmaya devam etmiştir. 2011 yılında ise Antalya’da toplanmıştır. Aynı yıl Ağustos ayında Suriye Ulusal Konseyi’nin (SUK) temelleri yine Türkiye’de atılmıştır. Toplamda 310 üyesi bulunan Konsey, Suriye muhalefetinin meşru temsilcisi olarak tanınmakla beraber yapılanmada Müslüman Kardeşler’in yüksek temsil oranı bulunması nedeniyle de eleştirilmiştir.²⁵⁵

Genel olarak ABD üst düzey temsilcileri Suriye Krizi’ne dair uluslararası söylemlerinde muhalefeti desteklediklerini açıkça belirtmiştir. Örneğin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Suriye muhalefetine 45 milyon dolarlık bir yardım sözü vermiş, bu yardımın 30 milyon dolarlık kısmının savunma yardımlarından oluşacağını açıklamıştır²⁵⁶.

²⁵³ Charles Lister, “The Free Syrian Army: A decentralized insurgent brand”, **Brookings Institute Center for Middle East Policy**, c.26. (2016):19.

²⁵⁴ Age, 19.

²⁵⁵ Antalya’da "Değişim İçin Suriye Konferansı", **Cumhuriyet Gazetesi**, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/253806/Antalya_da__Degisim_icin_Suriye_Konferansi__.html [25.01.2017].

²⁵⁶ Lister, age, 20.

2012 yılının 2 Kasım tarihinde Clinton, Avrupa ziyareti esnasında Konsey'e yönelik temsil hususunda rejime karşı daha geniş katımlı bir muhalefet oluşturulmasına yönelik eleştiride bulunmuştur. Bu gelişmenin ardından, Suriye Ulusal Konsey'i Doha'da temsil yelpazesini genişletmek amacı ile toplanmıştır. Bu bağlamda SUK başkanlığına Hıristiyan asıllı George Sabra seçilmiştir. Rejime karşı olan tüm muhalefet gruplarından temsilcileri bünyesine dahil eden yapı, Suriye Devrimi ve Muhalefet Güçleri Ulusal Koalisyonu ismi ile yenilenmiştir. Düzenlenen toplantıda oluşturulan yeni koalisyonunda Suriyeli Türkmenler, Suriye Kürt Ulusal Konseyi ve SUK'un üçer üye ile temsil edilmesi kararlaştırılmıştır²⁵⁷.

Ülkedeki Kürt gruplar ise diğer muhaliflerden farklı bir yapılanmaya gitmiş, Irak'taki Kürt oluşumunun benzeri bir özerklik modeli amacı ile kendisini diğer muhaliflerden ayrı konumlandırmıştır. Yoğun olarak ülkenin kuzey doğusunda yaşayan Kürt azınlıkları, yönetim tarafından uzun yıllar ülkenin parçası olarak görülmemiş ve vatandaşlık hakkı elde edememiştir. Suriye Krizi ile birlikte talep edilen reformlarla, yönetim yaklaşık 300 bin Kürt kökenli Suriyeliye vatandaşlık vermiştir. Şam yönetimi Kürt kökenli Suriyelilerin rejim karşıtı oluşumlara entegre olmasını engellemek amacıyla, bölgede PKK terör örgütü ve PYD ile işbirliğine gitmiştir²⁵⁸.

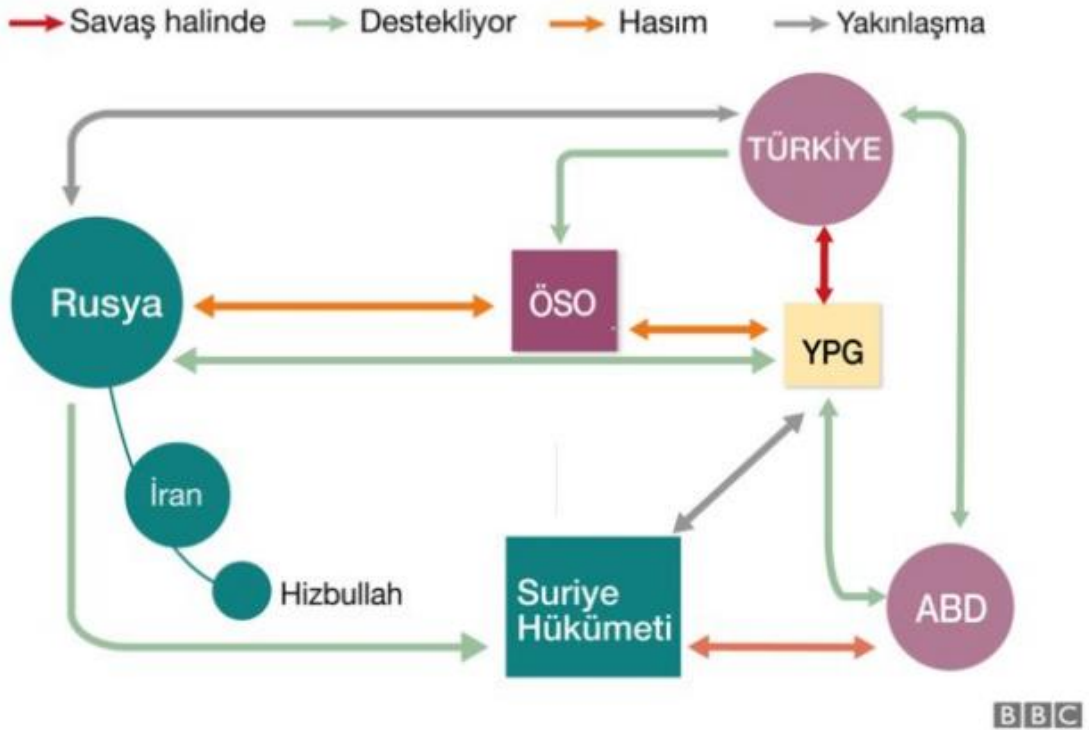
Kürt Ulusal Konseyi 2011 tarihinde kurulmuş, Mesut Barzani de Konseye destek vermiştir. Suriye nüfusunun yaklaşık %8'ini oluşturan Kürtler SUK bünyesinde kendi kimliklerini ön plana çıkaramayacakları endişesi ile yer almayarak, hedeflerinin diğer muhalif gruplardan farklı olduğunu savunmuştur. Kuruluşu 2003 yılına uzanan, Türkiye'deki yönetime göre PKK terör örgütünün bir uzantısı olan PYD, Kürt Ulusal Konseyi'ne 2012 tarihinde katılmıştır. PYD'nin askeri kanadını ise YPG (Halk Koruma Birlikleri) yapılanması oluşturmuştur. Önceden de ifade edildiği gibi, Esad yönetimi Türkiye'nin muhalif güçlere destek vermesi üzerine Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgeleri PYD kontrolüne bırakmıştır. Bu bağlamda, Suriye-Türkiye ayrışmasından en karlı çıkan yapı PYD olmuş ve ülkenin kuzey doğusunda nüfuz alanını oldukça genişletmiştir²⁵⁹.

²⁵⁷ Lister, **age**, 23.

²⁵⁸ Yavuz, **age**, 57-58.

²⁵⁹ Lister, **age**, 23.

İlimli muhalefet dışında radikal İslamcı muhalif grupların başında ise IŞİD gelmektedir. Önceki bölümlerde izah edildiği gibi, IŞİD El-Kaide örgütü ile bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. Yöntem ve temsil konularında El-Kaide ile ayrışma yaşamasının ardından örgütle bağlantısı kesmiştir. El-Kaide'nin Suriye faaliyetlerini ise El-Nusra terör örgütü yürütmektedir.²⁶⁰

Şekil.2. Suriye'deki Çatışma Grupları ve Destekleyen Ülkeler Şeması

“Suriye’de ateşkes: Çatışmalar sona erdi mi?”,
 BBC, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38461239> [23.02.2017]

Kısaca Suriye Esad rejimine karşı yürütülen iç savaşta muhalefet bütün olmaktan çok ayrı ve uzak bir noktadadır. Muhaliflerin ve onları destekleyen ülkelerin çokluğu, birbirlerinden farklı hedeflerinin olması ve ortak hareket edememeleri bu zamana kadar Esad rejiminin ayakta kalmasının en önemli unsurlarından birisi olmuştur. Çok sayıdaki muhalif grubun birbirinden bağımsız yapısı, ülkedeki ayrışmayı derinleştirmiştir²⁶¹.

²⁶⁰ Gürler, age, 34.

²⁶¹ Jeffrey White ve diğ., “Syria’s Military Opposition: How Effective, United or Extremist?”, **Washington Institute for Near East Policy** (Eylül,2013):8.

Tunus ve Mısır'da geçiş döneminde muhalefete liderlik eden bir aktör olarak ordu ne çıkarken, Suriye'de bu anlamda muhalefete öncülük edebilecek bir lider kurum bulunmamaktadır. Suriye'deki muhalefete bakıldığında rejime alternatif olabilecek güçlü bir liderlik görülmemektedir. Bu bağlamda, Suriye'de muhalefet kanadı dış devletlerin müdahalesi olmaksızın yeni düzende iktidarın ne şekilde oluşturulması gerektiğini belirleyememeleri açısından eleřtirilmektedir²⁶².

²⁶² Age, 9.

4. SURIYE KRİZİNDE TÜRKİYE VE ABD’NİN GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI VE IŞİD’LE MÜCADELE

4.1. Türkiye’nin Suriye Politikası

Suriye Türkiye’nin yaklaşık 911km en uzun kara sınırına sahip olduğu komşu ülkesidir²⁶³. Bu nedenle de yaşanan gelişmeler Türkiye’yi jeopolitik, ekonomik, siyasi, sosyolojik açılardan oldukça etkilemektedir. Yanı başında 2011 yılından bu yana çoğalarak artan şiddet ve kriz ortamı Türkiye’nin dış politika önceliği haline gelmiştir.

Olayların şiddet kazanmasından önce, 2011 yılının Mart ayında, Suriye Başbakanı Naci Itri ve Madeni Kaynaklar Bakanı Süfyan El Allo İran’ı ziyaret ederek, İran doğalgazını Türkiye-Irak-Suriye yoluyla Akdeniz’e ulaştırmayı hedefleyen bir proje amacıyla görüşmüştür. Bu proje bölge ülkelerinin doğal gaz ihtiyaçları karşılarken, siyasi işbirliğini geliştirilmesini de amaçlamıştır. Ancak, Suriye’de direnişçilere karşı müdahalelerin 2011 Nisan tarihinden sonra sertleşmesi nedeniyle proje rafa kalkmıştır²⁶⁴.

Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar ile birlikte Suriye’ye dış müdahaleyi gerekli gören kampta yer almaktadır. İran ile ciddi sorunlar yaşayan Suudi Arabistan, Suriye’de gerçekleşecek olası rejim değişikliğinin İran’ı da zayıflatacağı teziyle bu müdahalenin savunucusu konumunda bulunmaktadır²⁶⁵.

Türkiye’nin demokratikleşme çağrılarına cevap vermeyen Suriye’nin ülkedeki ayaklanmalara gösterdiği şiddetin her geçen gün artması, ülke içindeki muhalefeti daha da kışkırtmıştır. Ancak ülkedeki muhalefet grupları başta mezhepsel farklılık olmak üzere siyasi, coğrafi ve etnik olarak da birbirinden ayrışmaktadır. Muhalefet arasından bu ayrışma, Esad yönetimine karşı birlik olunmasını güçleştirmektedir²⁶⁶.

²⁶³ Uzgel, **age**, 53.

²⁶⁴ Mustafa Kibaroglu, “Arap Baharı ve Türkiye”, **Adam Akademi Dergisi** c.2 (2011): 27.

²⁶⁵ Kibaroglu, **age**, 28.

²⁶⁶ Aktaş, **age**, 134.

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi Suriye'deki en güçlü muhalefet kolu olarak bilinen SUK'un Kürt muhalefetle ortak paydası bulunması olasılığı çok düşük olarak değerlendirilmektedir. Silahlı isyancıların çoğunun ise ÖSO'yla ilişkisi düşük düzeydedir ya da hiç bağlantısı bulunmamaktadır.

Türkiye sorunun çözümü adına çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden birisi olan Suriye Dostları toplantısı İstanbul'da düzenlenmiş ancak toplantıya katılım, Annan Planı'nın zarar görmemesi için çoğu katılımcının toplantıya dahil olmaması nedeniyle, istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir²⁶⁷.

Arap Birliği'nin 12 Kasım 2011 tarihinde Suriye'ye yönelik yaptırım uygulanması ve Arap Birliği üyeliğinin askıya alınması kararının ardından, Türkiye de 1 Kasım 2011 tarihinde rejimi hedef alarak Suriye'ye yaptırım uygulanması kararı almıştır. Bu kapsamda Türkiye, Suriye rejimine mali ve askeri yaptırımlar öngörmüştür. Askeri alandaki yaptırımlarla Türkiye, Suriye ordusuna her türlü askeri teçhizatın temin edilmesini durdurmuştur. Ekonomik alandaki yaptırımlarla Suriye merkez bankası ile ilişkilerin askıya alınması, Suriye ticaret bankasının işlemlerinin durdurulması, Suriye ile kredi işlemlerinin durdurulması, Suriye'deki yatırımlara kredi sağlanmasına yönelik işlemlerin askıya alınması gibi kararların uygulanmasına karar verilmiştir²⁶⁸.

Suriye ile yaşanan kriz sürecinde Erdoğan başta yapıcı tutum sergilerken, Suriye'deki krizin şiddetlenmesi ile üslubunu sertleştirmiştir. Özellikle Erdoğan'ın "yeni Hama'lar istemiyoruz" çıkışı iki ülke ilişkilerinin gerilmesine sebep olmuştur. Bu gerginlik, 22 Haziran 2012 tarihinde bir Türk jetinin Suriye tarafından düşülmesi ile ikili ilişkilerdeki gerilim artmıştır. Türkiye olayın ardından NATO'dan savunma amaçlı patriot füzeleri yerleştirilmesi talebinde bulunmuştur.²⁶⁹

Yaşanan krizin ardından Türkiye işbirliği anlaşmalarını askıya almış, ticaret ve ekonomik ilişkiler kesintiye uğramış hatta durma noktasına gelmiştir. Ancak, Türkiye, Suriye'ye ihracatının ithalatından fazla olması sebebiyle uyguladığı yaptırımlardan etkilenmiştir.²⁷⁰

²⁶⁷ Age, 130.

²⁶⁸ Türkiye Suriye'ye yaptırım uygulamaya başlıyor, **BBC**, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/11/111130_turkey_syria.shtml [22.04.2017].

²⁶⁹ Yağmur Şen, "Suriye'de Arap Baharı", **Yasama Dergisi**, c.23 (2013): 56.

²⁷⁰ Age, 57.

Türkiye Suriye Krizi ile birlikte ekonomik zarara uğramıştır. Bunun yanı sıra, yaşanan gelişmeler ülkede çok büyük bir güvenlik zaafiyeti oluşmasına da sebep olmuştur. Suriye'deki de facto durum terör faaliyetlerinin Türkiye'ye yayılmasına neden olmuştur. Suriye'nin, Türkiye ile ilişkilerin gerilmesinin ardından, 1998 yılı öncesinde başvurduğu PKK'ya destek verme politikasına geri döndüğü söylentileri ilişkilerin daha da negatifleşmesine sebep olmuştur. Bu kapsamda, Esad'ın 31 Mayıs 2011 yılında muhalifleri yatıştırma politikası ile ele aldığı reformlardan biri olan “genel af” konusu önemli bir gelişme olmuştur. Genel affın ilan edildiği tarihten önce işlenen suçlar nedeniyle tutuklanan bütün tutukluları ve özellikle PKK'lı suçluları da kapsamı Türkiye için endişe verici bir durum oluşturmuştur. Nitekim PKK bu dönemde Türkiye'deki terör faaliyetlerini arttırmıştır. Türkiye terör olaylarında, gerek sivil gerek asker pek çok vatandaşını kaybetmiştir²⁷¹.

Suriye'deki güç boşluğu nedeni ile bölgede türeyen terör unsurlarından olan IŞİD de Türkiye'de terör saldırıları gerçekleştirmiştir. Bu saldırılardan en şiddetlileri, 11 Mayıs 2013 tarihinde 52 kişinin öldüğü, 146 kişinin yaralandığı Reyhanlı saldırıları ve 2015 yılında gerçekleşen 109 kişinin öldüğü 500 kişinin yaralandığı Ankara saldırısı olmuştur²⁷².

Türkiye'nin Arap Baharı'nın Suriye'de farklı seyredebileceğini öngörememiş olduğunu belirtmek yanlış olmaz. Mısır, Tunus ve Libya gerçekleşen iktidar değişikliklerinin benzerinin Suriye'de gerçekleşeceğini düşünen Türkiye, politikalarını bu varsayım üzerinden şekillendirmiştir. Türkiye'nin Suriye Krizi'nde rahat dış politika alternatifleri uygulamasını engelleyen en önemli unsurlar; güvenli bölge teklifinin kabul görmemesi, yaşadığı sığınmacı krizi, IŞİD ve PKK temelli terör sorunlarıdır. Türkiye'nin hareket alanını kısıtlayan iki unsur sığınmacı krizi ve terör sorunu aşağıdaki bölümde izah edilecektir.

²⁷¹ Kibaroglu, **age**, 30.

²⁷² Gürlü, **age**, 51.

4.1.1. Türkiye'nin Sığınmacı Sorunu

Ülkelerinde yaşanan şiddetten kaçan Suriyelilere sınırlarını açan Türkiye, bu politika ile çok büyük bir sorumluluğun da altına girmiştir. Türkiye sınırlarından giriş yapan her Suriyeli vatandaşa “geçici koruma statüsü” vererek, bu konuda “açık kapı politikası” uygulamıştır. Türkiye'nin sığınmacılara ilk dönemde harcadığı para yaklaşık olarak 6 milyar dolardır²⁷³. Bu rakam sığınmacı akınlarının devam etmesi nedeniyle katlanarak artmaktadır.

29 Nisan 2011 tarihinde ilk sığınmacı kafilesini kabul eden Türkiye, bu kabulün üzerinden iki yıl geçmeden toplamda 400.000 Suriyeliye şehirlerde, 600.000 Suriyeliye ise sığınmacı kamplarında ev sahipliği yapar hâle gelmiştir²⁷⁴. Bu rakamlarla Türkiye, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin yayınladığı rapora göre sığınmacı Suriye vatandaşlarının en yüksek olduğu ikinci ülke konumunda yer almıştır²⁷⁵. Türkiye'nin ilk aşamadaki beklentisi, kabul ettiği sığınmacıların sorunun hızlı bir süreçle çözümlenmesinin ardından ülkelerine döneceği yönünde olmuştur. Ancak ard arda gelen göç dalgaları ve şiddetlenen iç savaş nedeniyle olaylar istenilen şekilde gelişmemiştir²⁷⁶.

Ankara hükümeti, ÖSO için Hatay'ın Altınözü ilçesinde yer alan Apaydın Kampı'nda ayrı bir sığınmacı kampı ayırmıştır. Bu kampta, Suriye ordusundan ayrılan asker sığınmacıların ve yaralı ÖSO üyelerinin barınmasını sağlamıştır. Mevcut kaynaklarını Suriyeli sığınmacılara harcayan yöneticiler, ekonomik olarak girdiği yükümlülük nedeniyle özellikle yardıma muhtaç Türk vatandaşları tarafından eleştirilmektedir. Türkiye, BM'nin Bölgesel Müdahale Planı'na dâhil olmuştur. Ancak Türkiye'nin 372 milyon dolar yardım talebinde bulunmasını karşın, bu rakamın yaklaşık olarak yüzde 32'lik kısmı finanse edilmiştir²⁷⁷.

²⁷³ Derya Kap, “Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları”, **Akademik Perspektif** (Aralık 2014): 30.

²⁷⁴ Kemal Kirişçi ve diğ., Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik, Brookings Enstitüsü ve USAK raporu (2013):38.

²⁷⁶ Kap, **age**, 33.

²⁷⁷ Kirişçi, 2017, 51.

Suriyeli sığınmacılar konusundaki en önemli konulardan bir diğeri ise Türkiye'nin bir "göç ülkesi"ne dönüşmeye başlaması sorunudur. Son dönemde sığınmacıların gözünde Türkiye, "transit ülke" konumundan çıkmış ve adeta "hedef ülke" durumuna gelmiştir²⁷⁸.

Yaşanan sığınmacı krizi Türkiye'ye ekonomik, sosyolojik boyutlarda yükümlülük ve zarar getirirken güvenlik problemi hat safhaya ulaşmıştır. Türkiye sınırından kitleler halinde sığınmacıların girmesi, çatışmalar nedeniyle topraklarına ateşli unsurların isabet etmesinin yanısıra sınırında PKK uzantısı yapılanmanın güç kazanması, IŞİD terör örgütünün ve PKK'nın ülke içinde birbiri ardına terör eylemleri gerçekleştirmesi gibi problemlerle de karşı karşıya kalmıştır.

4.1.2. Türkiye'nin PKK ve IŞİD sorunu

PKK Marksist milliyetçi bir grubun başlattığı teröre dayanan militan bir harekettir. Örgütün dış gücünü Kuzey Irak'taki Kandil Dağı oluşturmaktadır. Bu bölge geniş otonom haklara sahip olması bakımından örgüt tarafından tüm faaliyetler için kullanılmaktadır. İki kutuplu sistemin sona ermesi ile örgüt yeni bir dönüşüm yaşamış, eylemlerini arttırmıştır. Özellikle I. Körfez Savaşı'ndan sonra 36. Paralelin kuzeyinin Saddam Hüseyin yönetimine yasak bölge ilan edilmesi ile örgüt terör faaliyetlerini hızlandırmıştır²⁷⁹. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bölgede oluşan güç boşluğu ve belirsizlik örgütü güçlendirmiştir. Abdullah Öcalan'ın yakalanması süreci ile örgüt yönetimi değişim yaşamıştır²⁸⁰.

ABD'nin 2003 yılındaki Irak müdahalesinden sonra ise bölgede değişen aktörler ve oluşan güç boşluğu Türkiye'nin PKK sorunu derinleştirmiştir. Bu dönemde PKK'ya en büyük desteğin verildiği Kuzey Irak'ta Türkiye'nin yürütmek istediği herhangi bir operasyon ABD'nin ve merkezi hükümetin onayından geçmeye başlamıştır. 1 Mart 2003 tezkeresinin reddedilmesi ile ikili ilişkiler yeni bir boyuta taşınmıştır²⁸¹.

²⁷⁸ Kap, **age**, 35.

²⁷⁹ Gürkan Doğan, **Stratejik Müttefikten Uluslararası Terörizme** (IQ Yayıncılık, 2007), 304.

²⁸⁰ **Age**, 305.

²⁸¹ Kemal Karpat, **Kısa Türkiye Tarihi:1800-2012** (Timaş Yayınları,2012), 287.

ABD Irak müdahalesi boyunca Kürtler ile hareket ederek iş birliğini sürdürmüştür. Celal Talabani 2005 yılında Irak Cumhurbaşkanlığı makamına otururken, Mesut Barzani Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı ve yeğeni Neçirvan Barzani Kürdistan Bölgesel Yönetiminin Başbakanı ise olmuştur²⁸².

Böylece Saddam rejimi döneminde yönetimde söz sahibi olamayan Kürtler yüksek mevkilerde söz sahibi olarak Irak içindeki ağırlıklarını arttırmıştır. Bu bölgesel gelişmeleri okuyan örgüt, 2007 tarihinden itibaren de Türkiye'deki terör hareketlerine hız vermiştir. 2008 yılında Bölgesel Kürt yönetimi ile temaslara geçen Türkiye, Talabani'den PKK'ya karşı destek sözü almıştır. Kürt meselesinin Türkiye'yi ilgilendiren en önemli kolu, 25 Mayıs 2007'de Kongra Gel- Halk Kongresi tarafından onaylanan Koma Civaken Kürdistan-Kürdistan Komünler Birliği (KCK) Sözleşmesi olmuştur. Bu sözleşme ile PKK, sınırları değiştirmeksizin Irak, Suriye, Türkiye ve İran'da yaşayan kürtlerin özerklik elde etmesini hedefleyek, bu pan-Kürt hareketinin parçası olmuştur. Bu bağlamda, PKK'nın adının KCK olduğu ilan edilmiştir. Bu gelişmeler esnasında, PKK'nın vurucu gücü bölgede etkinliğini arttırmıştır²⁸³.

Suriye'de patlak veren iç savaş ile birlikte oluşan güç boşluğunda yapısal faaliyetlerine hız veren PYD, merkez rejim ile hareket etmemiş ve yönetim ile diyalogunu geliştirerek nüfuz alanını Türkiye sınırı boyunca genişletmiştir. Uluslararası kamuoyunda PYD, PKK'dan ayrı bir yapılanma olduğu ve Suriye'deki Kürtleri temsil ettikleri söylemini geliştirerek kendisine meşruiyet kazandırmıştır. Bütün bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'de sonlanan çözüm süreci akabinde PKK terör faaliyetlerini arttırmıştır. Bu dönemde Ankara PYD'yi PKK örgütünün bir uzantısı olarak tanımlamıştır. ABD'nin stratejisi temelde Rusya'nın Baas rejimine destek vermesi ve muhalefete karşı hava saldırıları düzenlemesi ile farklılaşmış, destek büyük ölçüde IŞİD ile çatışma halinde olan PYD'ye kaydırılmıştır²⁸⁴.

²⁸² Hale, **age**, 51.

²⁸³ Doğan, **age**, 290.

²⁸⁴ Gürson, **age**, 67.

PYD Rojava olarak adlandırdıkları Cizire, Kobani ve Afrin'den oluşan bölgeyi kantonlara ayırarak 2013 senesinde özerklik ilan ettiğini açıklamıştır²⁸⁵. IŞİD'in 2014 yılındaki Kobani saldırıları ise ABD desteği için önemli bir kırılma noktası olmuştur. ABD bu tarihten sonra bölgede PYD'ye desteğini hızlandırmıştır. ABD'nin IŞİD'le mücadele kapsamında verdiği hava desteği ve mühimmat yardımları sayesinde PYD bölgede önemli bir konuma gelmiştir. Bu bakımdan, Suriye'deki güç dengesi büyük ölçüde PYD'nin lehine değişmiştir. Bu durum Türkiye'nin stratejik kaygılarının artmasına neden olmuş ve PYD tehdit algısında en üst sıraya yerleşmiştir. ABD vasıtasıyla tonlarca askeri teçhizata ulaşan, Türkiye sınırı boyunca etki alanını genişleten yapı, Türkiye'nin Fırat'ın batısının kırmızı çizgisi olduğunu belirtmesine rağmen IŞİD'le mücadele kapsamında Menbiç'e ilerlemiş ve kontrolü ele geçirmiştir. Tüm bu gelişmeler Türkiye'nin Suriye'nin toprak bütünlüğünün sağlanamayacağı endişelerini arttırmıştır²⁸⁶.

Bölgede PKK ile ilgili zor gelişmeler yaşayan Türkiye, başka bir tehdit unsuru olan IŞİD terör örgütüyle de mücadele vermiştir. Bir yandan PYD'nin diğer yandan IŞİD'in egemenlik iddiaları Türkiye için Suriye kaynaklı tehditlerin artmasına neden olmuş, adeta Esad rejiminin oluşturduğu tehdidi gölgede bırakır hale gelmiştir. 3 Ekim 2012 tarihinde Suriye rejimi tarafından atılan top mermilerinin Türkiye'ye düşmesi ve olayda 5 kişinin hayatını kaybetmesi sonrasında uçak krizi sürecinden farklı olarak atışın yapıldığı noktalara Ankara hükümeti misillemede bulunmuştur. Suriye olayın kasıtlı olmadığını iddia etmiştir. TBMM yaşanan saldırının ardından yönetime bir yıl süre ile sınır dışına asker gönderme yetkisi veren tezkereyi onaylamıştır²⁸⁷.

Türkiye'nin Suriye olaylarının başlanmasından itibaren en önemli politikası, sığınmacı krizine çözüm olarak gördüğü sınırında güvenli bölge oluşturulması konusu olmuştur. Bu politika ile Türkiye, Suriyeli vatandaşların ülkelerini terk etmeden güvenli bölgede kalabilmelerini amaçlamıştır²⁸⁸.

²⁸⁵ PYD özerklik ilan etti, PKK Türkiye'ye komşu oldu, **Cumhuriyet Gazetesi**, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/9101/PYD_ozerklik_ilan_etti__PKK_Turkiye_ye_komsu_oldu.html [14.01.2017].

²⁸⁶ Faysal Itani, Aaron Stein, "Turkey's Syria Prediament", **Atlantic Council Security Studies** (Mayıs, 2016): 1-15.

²⁸⁷ "Suriye'den atılan ve Türkiye Akçakale'ye düşen top mermisi bir mesaj mı?", **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/suriye-den-atilan-ve-turkiye-akcakale-ye-dusen-top-mermisi-bir-mesaj-gundem-1606249/> [09.03.2017].

²⁸⁸ Kap, **age**, 36.

Türkiye'nin uçuşa yasak güvenli bölge talebi kabul görmemiş, Suriye'deki iç karmaşa Türkiye'deki terör faaliyetlerini tetiklemiştir. Türkiye'de gerçekleşen çok sayıda terör eylemi ve yaşanan kayıplar Ankara'nın bölgeye müdahalesini zorunlu hale getirmiştir. Türkiye BM Sözleşmesi'nin 51. Maddesini ve BM'nin IŞİD'le mücadele kapsamında almış olduğu kararı gerekçe göstermiştir. Bu kapsamda da, 24 Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı Operasyonu'nu ÖSO ile ortak olarak başlatmıştır²⁸⁹.

Neo-realist kuramın öngördüğü gibi uluslararası sistemin anarşik yapısında Türkiye kendi güvenliğini tesis etme yoluna gitmiştir. Suriye Krizi ile tehdit dengesi etkilenen Türkiye, ilk aşamada mevcut sorunlarını peşine takılma stratejisi doğrultusunda sorunlarını ABD ile NATO kanalını kullanarak çözümlenmeye çalışmıştır. Ancak, ABD'nin bölgede PYD ile hareket etmesi müttefik ilişkilerinin sorgulanır hale gelmesine neden olmuştur. Mevcut durumda peşine takılma stratejisi ile güvenlik kaygılarını gideremeyen ülke bölgeye müdahalede bulunarak tehdidi dengeleme yoluna gitmiştir²⁹⁰.

Schweller'in belirttiği gibi tehditin dengelenmesi hususunda en önemli değişken dengeleyici devletteki yönetimin istikrar ve kırılganlık pozisyonudur²⁹¹. Türkiye'nin istikrar anlamında önemli bir avantaja sahip olduğu belirtilmelidir. Schweller'in altını çizdiği tehdit yönetiminde izlenecek politika konularında rejim ya da yönetimin ortak görüşte olması başarı için önemlidir. Tehdit dengelemesinde tehdidin varlığı, büyüklüğü ve durumu hangi politikanın izlenmesi gerektiğini belirler. Önceki bölümlerde değinildiği gibi peşine takılma (bandwagoning), sorunu havale etme (buckpassing) gibi politikalar tehdit dengeleme dışındaki alternatiflerdir²⁹².

Tehdit dengelemenin başarılı olması için diğer alternatiflerin yönetim içinde destek bulmaması önemlidir. Bu mutabakat, politikanın uygulanma sürecinde fikir birliği ile hareket edilmesini ile sağlamak ve başarı şansını arttırmaktadır²⁹³.

²⁸⁹ “‘Fırat Kalkanı' dünya basınında geniş yankı buldu”, **Anadolu Ajansı**, <http://aa.com.tr/tr/dunya/firat-kalkani-dunya-basininda-genis-yanki-buldu/634679> [17.01.2017].

²⁹⁰ Schweller, 2004, 167.

²⁹¹ Age, 171.

²⁹² Stephen Walt, “Obama the Buck-Passer”, **Foreign Policy Magazin**, (2013), <http://foreignpolicy.com/2013/05/08/barack-the-buck-passer/> [22.03.2017].

²⁹³ Walt, 2013.

Neo-realizmin ön gördüğü gibi dış politika ve iç politika birbiri ile etkileşim halindedir ve birbirinden bağımsız düşünülemez²⁹⁴. Suriye Krizi güvenlik boyutuyla Türkiye'nin iç politikasını doğrudan ilgilendiren bir pozisyona gelmiş ve yönetimde tehdidin tanımı, yapısı, büyüklüğü, tehdit dengesinin gerekliliği konusunda mutabakat sağlanmıştır. Fırat Kalkanı Operasyonu Türkiye için gerekli bir aksiyon haline gelmiştir. Bu kapsamda, Türkiye ÖSO ile yürüttüğü operasyonda IŞİD kontrolündeki El-Bab ve Cerablus bölgelerini kısa sürede ele geçirerek bölgeyi terör unsurlarından temizlemiştir. Böylelikle bir anlamda Türkiye'nin istediği güvenli bölge “de facto” olarak kurulmuştur. 29 Mart 2017 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan hareketin başarılı ile tamamlandığı açıklamasını yapmıştır. Operasyonun tamamlanmasının ardından Ankara bölgede bir sonraki hedefinin Menbiç olduğunu açıklamıştır²⁹⁵.

Menbiç bölgede birçok yönden stratejik öneme sahiptir. Bu bakımdan Türkiye, PYD faaliyetlerindeki kırmızı çizgisini PYD'nin Fırat Nehri'nin batısına geçmemesi olarak belirtmiştir. Ancak PYD, IŞİD'le mücadele kapsamında Fırat'ın batısında yer alan Menbiç'in kontrolünü ele geçirmiştir. Türkiye sınırına sadece 40 kilometre uzaklıkta bulunan Menbiç kentinde iç savaş öncesi yapılan nüfus sayımına göre yaklaşık 100 bin kişi yaşamaktadır. Çoğunluğu Sünnilerin oluşturduğu kentte Arap ve Kürtler yaşamaktadır. Kent ilk olarak, 2014 yılında IŞİD'in kontrolüne, 2016 yılında ise ABD'nin desteği ile Kürt grupların oluşturduğu Suriye Demokratik Güçleri'ne (SDG) bağlı Menbiç Askeri Konseyi'nin denetimine geçmiştir²⁹⁶.

Ankara yönetiminin PYD'nin Menbiç'teki varlığı konusundaki en önemli tehdit kaygısı PYD kontrolündeki Afrin ve Kobane bölgelerinin birleştirilerek Suriye'nin kuzeyinde bir Kürt koridoru oluşturulması ihtimalidir. Türkiye, Menbiç'in IŞİD'ten temizlenmesinin ardından PYD'nin kenti bırakması çağrısında bulunmaktadır.²⁹⁷

²⁹⁴ Walt, 2013.

²⁹⁵ “Erdoğan'dan Rakka açıklaması: El Bab'dan sonra durmak yok”, **BBC Haber**, <http://www.bbc.com/turkce/38948547> [04.03.2017].

²⁹⁶ “PYD, Menbiç'te 'özerk yönetim ilan etti’”, **BBC news**, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39254648> [19.02.2017].

²⁹⁷ Hakan Uzun, Suriye İç Savaşı Aktörlerinin Ağ Bağ Teorisi Yöntemi ile İncelenmesi”, ANKASAM İşlevsel Çalışmalar Raporu, No.1 (Aralık, 2016):17

Kürt gruplar için de kantonların etkileşimi açısından stratejik olarak yüksek öneme sahip bölge hala PYD kontrolünde bulunmaktadır. Menbiç ile ilgili hükümet politikası konusunda Erdoğan şu açıklamayı yapmıştır: "Terörden arındırılmış güvenli bölge diye bir tezimiz var. Başından beri bunu söylüyoruz bu olmazsa Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa her zaman tehdit altında. Dertleri ne? Kuzey Suriye'de yeni bir devlet kurmak. Biz böyle bir devletin kurulmasına müsaade etmeyeceğiz. Bu böyle bilinmeli."²⁹⁸.

Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki PYD oluşumuna odaklanmasına neden olan en önemli sebep, uzun vadede PYD'nin bölgede etkin bir aktör haline gelmesi olasılığıdır. Bu durumda PYD, Türkiye'deki PKK yapılanması ile bağlantılı, uluslararası sistemde etkin ve meşru bir aktör haline gelerek güney sınırı boyunca Türkiye ile komşu olabilecektir. Kısacası, IŞİD'in artan terör faaliyetleri ve PYD'nin nüfuz alanını oldukça genişletmesi ile Türkiye'nin güvenlik tehditlerinin artması böyle bir müdahaleyi gerekli hale getirmiştir²⁹⁹. Müdahale neo-realizm ve tehdit dengesi politikalarının yansıması olarak değerlendirilebilir.

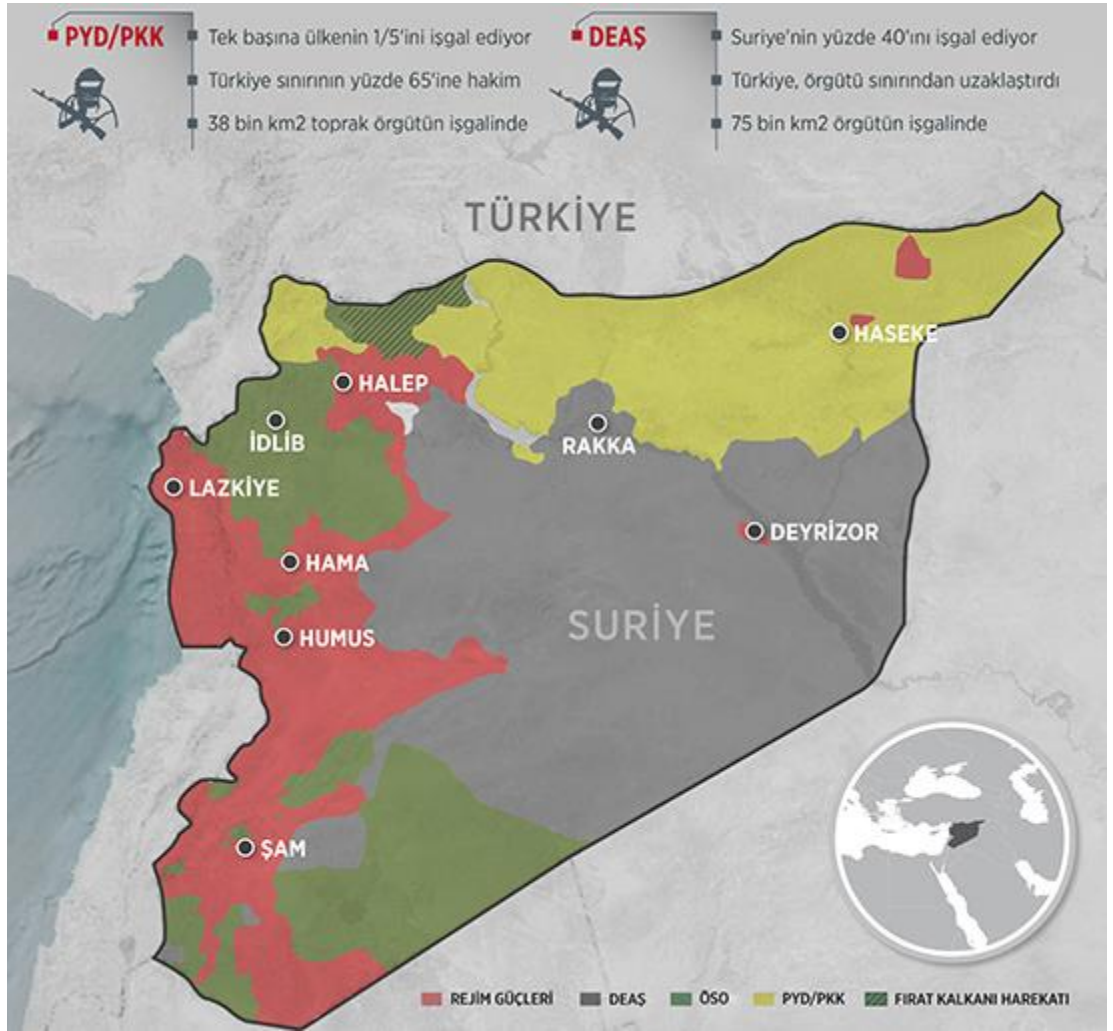
Türkiye açısından operasyonların temel amacı, sınırında güvenli bölge oluşturarak sığınmacı akınlarının Suriye'de tutulmasını sağlamak ve Türkiye içindeki sığınmacıların da bu bölgeye dönüşünü sağlamaktır. Ayrıca, IŞİD terör örgütünü sınır bölgesinden temizlemek, PYD'nin nüfuz alanındaki birbirinden ayrı bölgelerini birleştirmesine engel olmaktır³⁰⁰.

Fırak Kalkanı Operasyonu'nun yürütüldüğü bölge ve diğer çatışma gruplarının nüfuzunda bulunan topraklar aşağıdaki haritada gösterilmektedir.

²⁹⁸ "Cumhurbaşkanı'ndan son dakika El Bab açıklaması", **Hürriyet Haber**, <http://www.hurriyet.com.tr/kamu-bankalari-dahil-faizin-dusmesi-lazim-40316152> [11.04.2017].

²⁹⁹ Uzun, **age**, 17.

³⁰⁰ **Age**, 18.

Şekil.3.Fırat Kalkanı Operasyonu Haritası

“Suriye'nin yüzde 61'i iki terör örgütünün işgalinde”, **Anadolu Ajansı**, <http://aa.com.tr/tr/dunya/suriyenin-yuzde-61i-iki-teror-orgutunun-iskalinde/784890> [13.03.2017]

Bu güvenlik hedefleri doğrultusunda Türk ordusunun Suriye’de yeni bir operasyon yönetip yönetmeyeceği önümüzdeki dönemde netlik kazanacaktır. Ancak, Türkiye’nin böyle bir müdahale kararı almadan önce, bölgede etkin olan diğer aktörler ve özellikle Rusya ve ABD gibi iki büyük güç ile uzlaşarak ilerlemesi başarı şansını arttırıcı bir unsur olacaktır. Türkiye-ABD güvenlik ortaklığının Suriye Krizi ile ne şekilde değiştiğinin analizi açısından ABD’nin Suriye politikasının incelenmesi önem arz etmektedir.

4.2.ABD'nin Suriye Politikası

Arap Baharı süreci boyunca Obama yönetiminin, Suriye Krizi istisna olmak üzere, net bir tavır takındığını ifade etmek yanlış olmaz. Genel söylem olarak yönetim, ilk günden itibaren protestoculara karşı şiddet kullanılmaması gerektiğini ifade ederken halkın evrensel insan hakları ile ilgili taleplerine saygı duyulması gerektiğinin altını çizmiştir. Washington genel açıklamalarında, merkez yönetimlere reform baskısı yaparken bölgede değişimin kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, ABD Bush yönetiminin bölgede yarattığı olumsuz imajın farkında bir tavır seğileyerek temelde imaj kaygısına dayanan açıklamalarda bulunmuştur³⁰¹.

ABD, Irak ve Afganistan'daki negatif imajı nedeniyle bölgede yaşanan gelişmelerde ön planda olmak istememiş, bunun yerine "arkadan liderlik" (leading from behind) politikası benimsemiştir. Bu politikanın ilki Libya örneğinde görülmüş, Libya'daki faaliyetlerde Fransa öne çıkarılmıştır. Suriye'de başlayan ayaklanmalarda ise ilk dönemde ağırlık Türkiye'ye verilmiştir³⁰².

ABD Suriye'deki krizinin başlangıcında sürecin Arap Baharı hareketinden etkilenen diğer bölge ülkelerindeki gibi akacağı öngörmüştür. Ancak, muhalefetin renginin ve Esad rejiminin bu hareketlere karşı verdiği tepkilerin seyrinin değişmesinin ardından bölgede demokratikleşme yanlısı tutumu doğrultusunda tavır sergilemiştir.³⁰³

Genel olarak ABD ile Esad rejiminin ilişkileri 2005 yılında gerilmiştir. Lübnan'da suikaste kurban giden eski Başbakan Refik Hariri'nin ölümünden Suriye'yi sorumlu tutan ABD, büyükelçisini Şam'dan çekmiştir. Bu gelişme sonrasında siyasi ilişkiler, 2010 yılında ABD Şam büyükelçisinin tekrar atanması ile tekrar normale dönmüştür. 2011 Mart ayında ülkede patlak veren olayların ardından aynı yıl pek çok önemli gelişme yaşanmıştır.³⁰⁴

³⁰¹ Nicholas Kitchen, "The Contradictions of Hegemony: The United States and the Arab Spring", LSE Report (Mayıs, 2016):52-53.

³⁰² Oran, 2013, 332.

³⁰³ Kitchen, *age*, 53.

³⁰⁴ Oran, 2013, 332.

Mayıs tarihine gelindiğinde Obama Suriye Krizi'ne dair beklenen açıklamasını yapmıştır. Bu açıklamada Obama, Suriye'nin Libya'da yaşananlara benzer davranarak, vatandaşlarının reform taleplerine cevap vermek yerine bu hareketleri baskı ve şiddet yoluyla bertaraf etme politikası yürütmelerini endişe ile izlediklerini ve yaşananları kınadıklarını ifade etmiştir. ABD'nin Suriye'ye daha fazla yaptırım uygulamak için çalıştığını ifade ederken, Esad'ın halkın talebi olan demokratik geçişe öncülük yapması ya da yoldan çekilmesi arasında bir seçim yapması gerektiğini belirtmiştir. Obama ayrıca, Esad'ın siyasi politika örneği olarak İran takip ettiğini ve yardım aldığını savunmuştur³⁰⁵.

Önceden belirtildiği gibi Clinton'da Obama ile benzer açıklamalarda bulunmuştur. Temmuz ayında ABD ve Fransa büyükelçilerinin Hama ziyareti sonrası yaşanan gerginlikler üst noktaya ulaşmıştır. ABD hem Rusya'nın kuvvetli itirazı hem de Amerikan halkının 2001 yılından bu yana devam eden Afganistan, Irak ve Libya müdahalelerinden duyduğu rahatsızlık nedeniyle Suriye'ye doğrudan müdahale konusuna isteksiz yaklaşmıştır³⁰⁶.

Obama'nın Suriye politikasının tutarlı seyretmediği tespitini yapmak yanlış olmaz. Esad rejiminin akibeti konusunda önce Esad rejiminin gitmesi gerektiğini belirtmiş, sonra Esad yönetiminin dahil olduğu bir geçiş sürecine sıcak yaklaşmış ve konuya net bir yaklaşım getirmeyerek muğlak açıklamalarda bulunmuştur. Obama'nın Suriye iç savaşına yönelik politikaları genel anlamda neo-realist yaklaşımı destekler nitelikte olmuştur. Ancak kimyasal silahların kullanımına ilişkin tutumu realist yaklaşımı ihlal edici bir yaklaşım olmuştur³⁰⁷.

Suriye'de 2011 yılında başlayan protesto gösterileri hızla yayılmış ve yönetimi tehdit edici bir şekil almasının ardından şiddet yoluyla bastırılmaya çalışılmıştır. Bu gelişmeler ülkeyi hızla kapsamlı bir iç savaşa sürüklemiştir. Obama yönetimi Esad rejiminin ayaklanmaları kimyasal silah kullanarak bastırma ihtimali doğrultusunda bu konuda açıklama yapmıştır.

³⁰⁵ "Obama to al-Assad: Embrace democracy or 'get out of the way'", **CNN News**, [http://edition.cnn.com/2011/WORLD/meast/05/19/syria.unrest](http://edition.cnn.com/2011/WORLD/meast/05/19/syria.unrest/http://edition.cnn.com/2011/WORLD/meast/05/19/syria.unrest) [05.05.2017].

³⁰⁶ Kitchen, **age**, 55.

³⁰⁷ **Age**, 55.

Nitekim 2012 yılında yayınlanan raporlarda Esad rejiminin büyük miktarda kimyasal silah transferi yaptığı ve kullanıma hazır hale getirdiği bilgisi üzerine ABD bu konunun kendisi için “kırmızı çizgi” olduğunu belirtmiştir. Böyle bir durumda ABD’nin askeri müdahalede bulunacağı söylemlerini yinelemiştir. Obama yönetiminin kırmızı çizgilerini açıklamasına karşın Esad yönetimi rejim karşıtı gösterilerin bastırılmasında kimyasal silah kullanımına başvurmuştur. Ağustos 2013'teki saldırıda 400’ü çocuk toplam 1.400’ü aşkın sivil hayatını kaybetmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı John Kerry konuyla ilgili kararlı açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamalar bölgeye Amerikan askeri müdahalesinin olacağı izlenimi yaratmıştır. Ancak, Obama bu kararlılığı sürdürmek yerine konuyu Kongre’nin onayına sunmuş ve Kongre böyle bir girişimi desteklemeyeceğini belirtmiştir³⁰⁸.

Bu noktada Obama hükümeti, Suriye’nin kendi kendini silahsızlandırması konusunda Rusya’nın aldığı inisiyative güvenerek hareket etmiştir. Suriye’nin kimyasal silah kullanımından vazgeçmesi önemli bir gelişme olsa da, politika olarak ABD’nin Suriye’nin kendi kendine silahsızlanması yöntemine güvenmesi riskli bir politika olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, ABD’nin açıklamalardaki net tavrını eyleme dökmemesi güvenilirliği sarsan bir unsur olmuştur. Sonuçta, Obama Suriye’nin kırmızı çizgiyi geçmesi durumunda askeri müdahalede bulunulacağı politikasını oluşturmuş ve açıklamıştır. Suriye bu uyarılara rağmen yine de o hattı geçmiş ve aksiyonunu hiçbir askeri eylem izlememiştir³⁰⁹.

Eski Savunma Sekreteri Leon Panetta bu konuda şu şekilde açıklama yapmıştır: “Obama sadece Suriyelilere ve Esad’a değil, aynı zamanda dünyaya da karışık mesajlar yollamaktadır. Ve bu durum ABD’nin yapacağım dediği şeyin arkasında durmaması bizim inandırıcılığımız açısından olmasını istemediğiniz bir şeydir.”³¹⁰ Neo-realistler açısından Suriye’nin kendi kendisini kimyasal silahlardan arındırması konusu bir zafer olarak değerlendirilse de, bu zafer Amerikan güvenilirliğini sarsmaya değmeyecek küçük bir kazanımdır³¹¹.

³⁰⁸ Steven R. David, “Obama: The Reluctant Realist”, **Mideast Security and Policy Studies**, No. 113 (Haziran, 2015):30.

³⁰⁹ **Age**, 30.

³¹⁰ **Age**, 30.

³¹¹ **Age**, 31.

Bu sebeple Obama'nın Suriye'de kimyasal silah kullanımını konusundaki politikası başarılı bir yaklaşım olmamıştır. Kimyasal silah kullanımı ile ilgili gelişmenin ardından gündeme gelen diğer bir konu ABD'nin Esad'ı devirmek için Suriye direnişçilerine yaptığı yardımı sürdürüp sürdürmeyeceği konusu olmuştur. 2012 yılında Obama bu konuda önemli bir karar almıştır. Dışişleri Bakanı, Savunma Bakanı ve CIA Direktörü'nün tavsiyesinin aksine Suriye isyancılarına sağladığı büyük yardımlardan vazgeçmiştir. Temelde Obama, Esad'ın gitmesi yönündeki tutumunu değiştirmemiştir. Amerikan desteklerinin kabul edilebilir bir maliyetle Esad'ın yönetimi bırakmasını sağlayıp sağlayamayacağını sorgulamıştır. Obama politikasında Esad'ın Suriye'si, Kaddafi'nin Libya'sından farklı bir konumda değerlendirilmiştir. Bunun en önemli sebebi Suriye'nin Rusya ve İran gibi güçlü müttefikler ile hareket etmesi olmuştur. Bu nedenle, Obama, Rusya ve İran tarafından açıkça desteklenen bir yönetimin karşısı gruplara açıkça destek vermenin yanlış bir politika olacağını düşünmüştür³¹².

BAE (Birleşik Arap Emirlikleri) ve Suudi Arabistan gibi ekonomik olarak güçlü devletlerin Suriye'deki direnişçilere yardımda bulunması, ABD yönetiminin ekonomik yardımına olan ihtiyacının azaldığı şeklinde değerlendirilmiştir. Aynı doğrultuda, eski doktorlar, çiftçiler, eczacılar gibi gruplardan oluşan "ılımlı" isyancıların sayısının mevcut diktatörü devirmek için yeterli olup olmadığı ikilemini yaşamış ve daha da önemlisi ABD'nin Afganistan desteğinde olduğu gibi bu yardımların radikal isyancıların eline düşmesi konusu isyancılara silah yardımı konusundaki en temel şüphesini oluşturmuştur³¹³.

Tüm bu sebeplerin yanında realizmin ön gördüğü gibi Obama'nın Suriye Krizi'ndeki çekimser tavrının temel sebebi krizin doğrudan ABD çıkarlarını tehdit edici bir unsur olmamasıdır. Ayaklanma bölgede büyük bir felaket yaratmış, on binlerce masum insanın öldürülmesine ve milyonlarcasının evlerinden sürülmesine sebep olmuş, sığınmacı akınları Türkiye, Ürdün ve Lübnan'ı tehlikeye atmıştır ancak Amerikan hayati menfaatlerini doğrudan tehdit etmemiştir³¹⁴.

³¹² Boys, **age**, 822.

³¹³ White, **age**, 38.

³¹⁴ David, **age**, 31.

Bunun yanı sıra Suriye ile tarihi olarak çok az yakınlığı olan ABD'nin ülkede hiçbir üssü bulunmamaktadır ve ülke önde gelen petrol üreticisi bir ülke değildir. Bu nedenle, ABD Suriye Krizi konusunda daha aktif ve müdahil bir politika yürütmemiştir³¹⁵.

Obama'nın Suriye politikasındaki pasif tutumunun değişmesine neden olan en önemli gelişme IŞİD terör örgütünün ortaya çıkması olmuştur. Özellikle Irak'ta Sünnilere uygulanan ayrımcı politikalarından şikayetçi olan grupların desteğini alan örgüt, Suriye'de ortaya çıkan güç boşluklarından yararlanarak güç kazanmıştır. Az direnişle karşı karşıya kalan IŞİD, bölgedeki geniş sahaları fethederek en güçlü isyancı güçlerden birine dönüşmüştür. Suriye'yi üs haline getiren örgüt Irak'taki başarısız ordu sayesinde şehirleri fethederek 2014 yılında Bağdat'a kadar ulaşmıştır. Böyle bir ortamda IŞİD'in başarısı, IŞİD'e karşı duyulan gittikçe artan korku etkisi dışında, ortak yanı olmayan birçok aktörü alarma geçirmiştir. Türkiye, Ürdün, Suudi Arabistan, İran, Kürtler, Iraklı Şiiiler ve hatta Esad'ın kendisi bile, tehdidin kendi yönetimini etkileyeceğini idrak ettikten sonra, IŞİD'i tehdit olarak tanımlamıştır³¹⁶.

IŞİD'in sahneye çıkmasından sonra Obama, örgütle mücadelede kapsamındaki politikasını bölge unsurları ile mücadele edilmesi ve hava operasyonları yürütülmesi olarak açıklamıştır. ABD Kongresi bu doğrultuda, 02 Aralık 2014 tarihinde çıkardığı yasa ile 31 Aralık 2016 tarihine kadar bölgeyi korumak için Irak hükümeti ile ilişkili bulunan güvenlik güçlerini eğitime izni vermiştir. ABD'nin bölgede yerel güçleri eğitmesi ve silahlandırması teçhizatın farklı kaynakların eline geçmesi ihtimali nedeniyle hassasiyet taşıyan bir unsur olmuştur. Irak'ta IŞİD kontrolünde bulunan bölgeler ABD tarafından yürütülen hava saldırıları ile yok edilmeye çalışılmıştır³¹⁷.

ABD Başkanı Obama IŞİD'le mücadele kapsamında yol haritasını, kara birliği ile olmasa da bölgeye doğrudan Amerikan müdahalesi yapılması ve isyancılara destek verilmesi olarak belirlemiştir. Başlangıçta, IŞİD'le mücadele kapsamında Erbil'de faaliyet gösteren ABD, bu bölgedeki Yezidi azınlıkları ve kendi personelini korumak amacıyla hareket etmiştir³¹⁸.

³¹⁵ Oran, 2013, 333.

³¹⁶ Güler, *age*, 81.

³¹⁷ Hasan Yalçın, "Obama Stratejisi ve Orta Doğu", *Akademik Orta Doğu Dergisi*, c.9, s.2 (2015):71.

³¹⁸ *Age*, 71.

Hava saldırıları ABD'nin bölgeden çekilmesinden bu yana Irak'a ilk doğrudan müdahalesi olmuştur. Obama "ABD'yi Irak'taki bir başka savaşa daha sürüklemeyeceğim" taahhüdüne sadık kalmak amacıyla ABD müdahalelerini dikkatli ve sınırlı tutmaya çalışmıştır³¹⁹.

Eylül 2014 tarihine gelindiğinde, Obama IŞİD terörüne karşı yürüttüğü politikaya devam edecekleri ve operasyonları genişletecekleri açıklamasında bulunmuştur. ABD bu dönemden sonra hava saldırılarına sadece Yezidileri veya Amerikalı diplomatları korumak için değil, diğer bölgelerdeki IŞİD varlığını sonlandırmak için genişletmiştir. Operasyonlar insani yardım yapılması amacının yanında askeri bir boyut da kazanmıştır. ABD belirtilen hedefler doğrultusunda hava saldırılarına devam etmiştir. Ayrıca bölgeye yaklaşık 2.000 ABD askerini göndermiştir. Askeri personelin amacı rejime karşı savaşan muhaliflerin eğitilmesi olarak belirlenmiştir. Artan desteğe rağmen Obama, Amerikan yardımını yerel unsurlara destek vermek ile sınırlı tutmaya çaba göstermiştir. Kasım ayında ABD IŞİD'le savaş kapsamında Irak'a, Iraklı ve Kürt birlikleri eğitmek için 1.500 kişilik bir birlik daha göndermiş, ekibini iki katına çıkarmıştır. Birliklerin yerel güçlere tavsiye vermesi görevine sadık kalması konusunda hassasiyet gösterilmiştir. Bu bakımdan genel olarak Obama Suriye Krizi konusundaki "kırmızı çizgisinin" aşılmasından sonra insiyatif almaması dışında neo-realizme uygun bir politika yürütmüştür. Her ne kadar Suriye iç savaşı ve IŞİD, ABD kaygılarını provoke etse de ülke çıkarlarını doğrudan tehdit etmemiştir³²⁰.

Suriye'deki çatışmanın bölgedeki önemli ABD müttefikleri olan Türkiye, Ürdün ve Irak üzerinde etkileri olmuştur. Bu endişeler ABD için oldukça önemli olmakla beraber hiçbirisi doğrudan ulusal tehdit değildir ve Amerikan güvenliğinin ya da ekonomik refahın korunması konusundaki temel çıkarlarının önüne geçmemiştir. Bu bakımdan Obama'nın bölgeye ABD müdahalesini sınırlı tutması politikası çıkar dengesi teorisini doğrular nitelikte olmuştur. ABD çıkarlarına yönelik tehditler IŞİD'in yayılması ile arttıkça ABD aksiyonları da artmıştır. Ancak bu aksiyonlar ABD kuvvetlerinin direkt müdahalesinin olmadığı nitelikte olmuştur³²¹.

³¹⁹ Age, 71.

³²⁰ Age, 78.

³²¹ Scweller, 2004, 160.

Neo-realizmin desteklediği gibi anarşik yapıli uluslararası sistemde düzenleyici kural koyucu bir üst otorite yoktur. Bu doğrultuda, Obama'nın temel yaklaşımı en çok tehdit altındaki aktörlerin tehdide son vermesi gerekliliğidir. Bu nedenle mevcut krizde Iraklılar, Kürtler ve Suriyeli isyancılar konudan en çok etkilenen aktörler olarak çözümün merkezinde yer almalıdır. ABD bu grupları teçhizat teminatı ve eğitim sağlama açısından desteklerken, esas sorumluluğu yine bu grupların üstlenmesi politikasını yürütmektedir. Bu bağlamda, neo-realizmin ön gördüğü şekilde, ABD'nin Obama hükümeti dönemindeki yaklaşımı sorumluluğu başkasına yüklemektir³²².

Obama'nın Suriye stratejisi müdahaleden kaçınılan “mevzilenme stratejisi” olarak adlandırılabilir. ABD krizin çözümünde bölgesel aktörlerin insiyatif alması gerektiği görüşünü benimsemekte ve olası risklerin onlar tarafından alınması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca, krizin tarafı olan güçlerin arasındaki sorunların uluslararası kurumlar aracılığı ile çözümlenmesi yönünde tavır takınmaktadır. Bölgedeki müttefiklerinin sorunlarına ise adeta göz yummaktadır. Bu anlamda ABD'nin politika uygulamalarından “çözumsuzlük” siyasetini benimsediği sonucuna varılabilir³²³.

4.2.1.ABD-İran Uzlaşısı

Türkiye ve Brezilya'nın ara buluculuğu ile düzenlenen İran'ın yürüttüğü nükleer programa yönelik sorunun çözümünü hedefleyen girişim sonucunda Mayıs 2010 tarihinde hazırlanan Tahran Bildirisi başta ABD olmak üzere Batılı devletler tarafından kabul görmemiştir. BM, Haziran 2010'da İran'a yönelik yeni askeri, ticari ve finansal yaptırımlar uygulamaya karar vermiştir. 2011 yılında İstanbul'da ve 2012'de Bağdat'ta İran ile P5+1 ülkeleri arasında yapılan müzakereler başarısızlıkla sonuçlanmış, 2013 yılına gelindiğinde Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun (UAEK) yayınladığı raporda İran'ın nükleer programında büyük mesafe katettiğini, ancak henüz kırmızı çizgiyi aşacak durumda olmadığını açıklamıştır³²⁴.

³²² Walt, 2013,2.

³²³ Age, 3.

³²⁴ Zaki Shalom, “Israel, the United States, and the Nuclear Agreement with Iran: Insights and Implications”, **Strategic Assessment**, c.8, s.4 (Ocak, 2016):21.

Obama Suriye Krizi'nin sonuçlanamaması nedeni ile, bölge ülkesi ve Esad rejiminin destekçisi olan İran'la temaslarda bulunmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, Eylül 2013 tarihinde İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'ye mektup yollamıştır. Nükleer program konusunda iş birliği yapılması karşılığında ambargoların esnetilebileceğini belirten Obama'ya Ruhani de olumlu yaklaşmış ve taraflar 2015 yılında Lozan'da bir araya gelmiştir. Toplantıya BMGK daimi üyeleri ve Almanya'nın katılması nedeniyle P5+1 görüşmeleri olarak adlandırılmış ve görüşmeler sonucunda uzlaşmıştır. Anlaşmaya göre, İran nükleer programını 10 yıl süre ile sınırlandıracak ve karşılığında P5+1 ülkeleri İran'a uygulanan yaptırımları kaldıracaktır. İran'ın anlaşma masasına oturmasındaki temel motivasyonu yüksek mebladaki dondurulmuş varlıklarının kullanımının serbest bırakılması hedefi olmuştur³²⁵.

Anlaşma kapsamında İran'a uygulanan yaptırımlar konusunda karar alınmıştır. Yaptırımların, İran'ın yürüttüğü nükleer faaliyetlerinin kritik sınırı geçmediği ispatlanıncaya kadar yürürlükte kalması ve bu faaliyetlerin tekrar başlaması durumunda yeniden uygulanmaya başlanmasına karar verilmiştir. İran'ın bu anlaşma ile Ar-Ge çalışmalarına devam edebilmesi, yakıt üretebilme hakkını koruması ancak uranyum zenginleştirme faaliyetlerini durdurması ön görülmüştür³²⁶.

Anlaşma Obama tarafından büyük bir başarı olarak lanse edilmiştir ancak yeni başkana anlaşmayı iptal etme yetkisi verilmesi ve Trump'ın anlaşmayı devam ettirmeyeceği yönünde açıklamada bulunması uluslararası arenada soru işaretleri yaratmıştır. Obama bu anlaşma ile İran'ın yeniden uluslararası sisteme katılması ile Suriye konusunda uzlaşma şansının artacağını düşünmüştür. Ancak mevcut durumda IŞİD'le mücadelede Şii grupları destekleyen ve kendisine yakın ideolojide olan Esad yönetimine verdiği desteği çekmesi zor gözükmektedir. Aynı şekilde, İran'ın kısa dönemde Suudi Arabistan'la Yemen konusundaki anlaşmazlığını çözümlemesi de pek mümkün görünmemektedir³²⁷.

³²⁵ Bryan R. Gibson, "The Long Road To Tehran The Iran Nuclear Deal In Perspective", **LSE IDEAS Strategic Update**, c.15, s.6 (Aralık, 2015):35.

³²⁶ **Age**, 36.

³²⁷ Shalom, **age**, 27.

Türkiye için bu uzlaşma bölgesinde başta petrol ve doğalgaz olmak üzere ticaret faaliyetlerini arttırması açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Ancak diğer taraftan, yabancı yatırımın İran piyasasına kayması ve İran'ın bölgesel güç olarak Türkiye'nin alternatifi konumuna gelmesi ihtimali açısından da Ankara için olumsuz bir gelişme olarak da değerlendirilmiştir³²⁸.

Anlaşmanın yansımaları açısından farklı değerlendirmeler yapılsa da son dönemdeki gelişmeler anlaşmanın akıbeti hakkında soru işaretleri yaratmıştır. İran, Aralık 2016'da ABD Kongresi'nin kendisine yönelik yaptırımları uzatma teklifini onaylamasına tepki göstermiş, bu yaklaşımı anlaşmanın ihlali olarak değerlendirmiştir³²⁹.

Ayrıca, seçim sürecinde İran nükleer anlaşmasını hata olarak değerlendiren Trump'ın yönetime gelmesi başka bir belirsizlik meydana getirmiştir. Nitekim, İran anlaşmasının geleceğine dair ilk açıklamasını 6 Şubat 2017 tarihinde yapan Trump, anlaşmanın iptali konusunda "göreceğiz" cevabını vererek "Şunu söyleyebilirim, ülkemiz onların umurunda değil. Onlar bir numaralı terörist devlet. Her tarafa para ve silah gönderiyorlar" açıklamasını yapmıştır³³⁰. CIA Direktörü John Brennan da konuyla dair açıklama yapmıştır. İran ile 2015 yılı nükleer anlaşmasının iptal edilmesi olasılığının ABD ulusal çıkarlarıyla örtüşmediğini belirtirken, bu fikri 'Aptallığın zirvesi' olarak nitelendirmiştir.³³¹ ABD-İran arasındaki yeni dönem ilişkileri "tedbirli tırmandırma" stratejisi olarak değerlendirilmektedir. ABD'nin İran ile uzlaştığı Nükleer Anlaşmadan tek taraflı olarak çekilmesi durumunun krize yol açabileceği belirtilirken, ABD'nin karşılaşılabileceği bir başka sorunun Çin ile karşı karşıya gelme olasılığı olduğu belirtilmiştir³³².

³²⁸ Ion Lesser, 2015, **Beyond Suspicion Rethinking US-Turkish Relations**, Woodrow Wilson International Center, 17.

³²⁹ "İran: ABD Kongresi'nin kararı nükleer anlaşmanın ihlali", **BBC Haber**, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38181078> [17.03.2017].

³³⁰ Trump'tan İran yorumu: "Bir numaralı terörist devlet", **NTV Haber**, <http://www.ntv.com.tr/dunya/trumptan-iran-yorumu-bir-numarali-terorist-devlet,Efi2jAxMd0Kv6WRoI-Ecew> [12.04.2017].

³³¹ "CIA Başkanı Brennan, İran anlaşması ve Rusya konusunda Trump'ı uyardı", **BBC Haber**, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38155971> [18.02.2017].

³³² Nurşin A. Güney, "Washington-Tahran Hattında 'Kontrollü' Gerilim", **Anadolu Ajansı**, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/washington-tahran-hattinda-kontrollu-gerilim/754915> [23.02.2017].

Türkiye-İran ilişkileri ise Suriye krizi ile gerginleşmiştir. Esad rejimi konusunda Türkiye ve İran'ın farklı yaklaşımlarının sonrasında İran, PKK terör örgütüne karşı tutumunu değiştirmiş ve örgüte tekrar destek verme yoluna gitmiştir. Suriye'deki mevcut yönetimin Şii olmasını kendi jeopolitik geleceği için önemli bir avantaj olarak gören İran, bu nedenle Esad rejimini riskli ve kuvvetli biçimde desteklemektedir. İran ayrıca, Suudi Arabistan ve Bahreyn'deki Şii nüfusu da ayaklanmaya teşvik etmeye başlamıştır. Suriye krizinin temeli her ne kadar mezhepsel çatışma ile sınırlandırılmayacak sorunlar barındırsa da mezhep ayrılıklarının bölge aktörlerinin pozisyonlarını belirlemede kilit rol oynadığı göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle ABD'nin İran ile uzlaşısı, bölgede İran ile ortak politika yürütülebilmesi olasılığını artırıcı bir unsur olma niteliği taşımamaktadır³³³.

4.2.2.ABD'nin Gözünden Suriye Krizi'nde Türkiye'nin Rolü

Türkiye ve ABD, Suriye Krizi'nin ilk döneminde ortak tavır sergileyerek Esad rejimine karşı olduklarını belirtmiştir. Esad'ın Rusya ve İran'dan gördüğü destek, bölgede ortaya çıkan IŞİD unsuru gibi farklı değişkenlerle Esad yönetimi tahmin edilenin aksine yönetimi bırakmamış; durum, iki ülkenin de politikasına uygun gelişmemiştir. Aynı şekilde Suriye'de geçiş sürecinin ne şekilde seyretmesi gerektiği ve Esad rejiminin değişmesi durumunda yerine geçecek muhalif grup ve ülke yapısı hakkında uluslararası bir uzlaşma sağlanamamıştır³³⁴.

Genel anlamda Suriye Krizi'nde Türkiye'nin ABD'den beklentisi ABD'nin hem askeri hem de siyasi olarak sorunda daha fazla yer alması gerektiği yönünde olmuştur. Ancak, ABD Irak savaşında yaşanan prestij sorunları, ekonomik problemler, Irak'ın istenilen geçiş sürecini gerçekleştirememesi gibi tecrübeler nedeniyle Suriye'deki sürece oldukça temkinli yaklaşmıştır. ABD Suriye ayaklanmalarının ilk gününden itibaren ülkede muhaliflere karşı kimyasal silah kullanımının kırmızı çizgisi olduğunu belirtmesine rağmen; 21 Ağustos 2013 tarihinde Suriye'nin kimyasal silah kullandığının kanıtlanması neticesinde hiç bir somut adım atmamış, bölgeye müdahalede bulunmamıştır³³⁵.

³³³ Türk. age,43.

³³⁴ Kurtbağ, age, 188.

³³⁵ Blewitt, age, 44.

Bu durum tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de ABD’nin Suriye politikasına duyulan güveni ciddi ölçüde sarsmıştır. Obama yönetimi bölgede terör unsurlarının yayılmasının ardından ise ilk dönemdeki söylemlerinin aksine Esad rejiminin akıbeti konusunda acele bir tavır takınmamıştır. Türkiye için ise Esad rejimi tehdit sıralamasında, karşılaştığı sığınmacı sorunu, IŞİD ve PKK odaklı terör saldırıları, FETÖ odaklı 15 Temmuz darbe teşebbüsünün ardından geride kalmıştır. Bu bakımdan temelde Esad rejiminin akıbeti konusunda aynı noktada olduğu söylenebilen Türkiye ve ABD, terör örgütleri ile mücadele yöntemi konusunda ayrışmaktadır. IŞİD terör örgütünün bölge için büyük tehdit unsuru olduğunu kabul eden taraflar, mücadelenin yürütülmesinde destek verdikleri aktörler açısından ayrışmaktadır. ABD’nin destek verdiği PYD ve onun askeri kanadı YPG, NATO müttefiki Türkiye’nin yıllardır uğraştığı PKK terör örgütünün Suriye yapılanmasıdır. Ancak ABD PYD’nin ayrı bir yapılanma olduğunu kabul etmektedir. ABD PKK’nın terör örgütü olduğunu kabul etmiştir. Ancak, PYD’yi PKK oluşumundan farklı görerek terör örgütü olarak tanımlamamıştır³³⁶.

ABD, Irak’ta Irak hükümeti ile IŞİD’e karşı ortak mücadele yürütmüştür. Suriye’de ise gösterilerin ilk başladığı dönemde ılımlı muhalefete destek vermiş ve bu kapsamda Türkiye ile işbirliği yapmıştır. Ancak, sonraki dönemde IŞİD’le mücadele kapsamında PYD ile ortak hareket etmeye başlamıştır. Bu bağlamda, Kürtler hem Irak hem Suriye’de ABD politikasının en önemli müttefiklerinden birisi haline gelmiştir. Kürtlerin ABD ile yakınlaşması NATO müttefiki Türkiye ile güven hususunda ayrışmasına sebep olmuştur³³⁷.

Bölge politikalarında ABD’nin NATO müttefiki Türkiye yerine, Türkiye’nin en kritik güvenlik sorununu oluşturan ve yıllardır bu kapsamda ciddi mücadeleler verdiği bir aktörün organik bağı bulunan bir örgütü kendisine müttefik olarak konumlandırması Türkiye açısından büyük şok yaratmıştır³³⁸.

³³⁶ Kurtbağ, age, 188.

³³⁷ Morton Abramowitz, Eric Edelman, “U.S.-Turkish Cooperation Toward a Post-Assad Syria” , **Bipartisan Policy Center Turkey Task Force** (Nisan, 2013): 17.

³³⁸ Age, 17.

Zira seçilen müttefikin silahlandırılması doğrudan Türkiye'nin güvenlik probleminin derinleşmesi anlamına gelmektedir. Türkiye bu noktada önceki bölümde bahsedildiği gibi kendi güvenliğini kendi tesis etme yoluna giderek Fırat Kalkanı Operasyonu'nu yürüterek tehdit dengesi yapmıştır³³⁹.

Bu operasyonların Menbiç merkezli yürütülmesi durumunda Türkiye-ABD ilişkilerinin nasıl şekilleneceği belirlenecektir. Türkiye Fırat Kalkanı Operasyonu'nda bölgenin IŞİD kontrolünde olması nedeniyle IŞİD'le mücadele kapsamında ABD'den destek görmüştür. Her ne kadar Türkiye operasyonda PYD güçlerini hedef almış ve bombalamış olsa da ABD olayda taraf olmak durumunda kalmamıştır. Ancak, Menbiç'in PYD kontrolünde bir bölge olması durumun farklı gelişeceği izlenimi yaratmaktadır. Denilebilir ki olası bir Menbiç müdahalesi Türk-Amerikan ittifakının ya da ayrışmasının rengini belirleyecektir.

ABD, PYD ile ortaklaşa yürüttüğü IŞİD'le mücadele politikasında Türkiye'nin de PYD ile ortak hareket edebileceğini planlamaktadır. Ancak bu durum Türkiye açısından kabul edilemez bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan Türkiye-ABD ilişkilerinin kritik bir süreçten geçtiği ve ikili güvenlik ortaklığında ayrışmalar yaşandığı tespitini yapmak yanlış olmayacaktır. Obama hükümetinin 2015 yılında yayınladığı Ulusal Güvenlik Stratejisi Raporu, ABD'nin Orta Doğu bölgesine yönelik politikalarının açıklandığı ve ayrışmanın daha da belirginleştiği bir rapor olma niteliği taşımaktadır. Beyaz Saray'ın yayınladığı yeni güvenlik stratejisinde Türkiye'den sadece ilişkilerin dönüşümünün devam ettiği bir ülke olarak bahsetmiştir. Suriye krizinin çözümü noktasında Kürt gruplarla ortak hareket etme stratejisine vurgu yapılmıştır. Raporda devlet olmayan kurumlarla (non-state actors) ile işbirliğine devam edileceği belirtilmiştir³⁴⁰. Bu nedenle de Türkiye-ABD müttefik ilişkilerinin dönüştüğü yorumunu yapmak yanlış olmaz. Schweller'in ittifak teorisi çerçevesinde açıklanan devletlerin ittifak ilişkisi, Türkiye-ABD ittifakının ayrışmasını başarılı bir şekilde açıklamaktadır. Suriye Krizi konusunda çıkar yaklaşımları ayrışan Türkiye ve ABD'nin ittifak ilişkileri de zarar görmüştür³⁴¹.

³³⁹ Schweller, 2004, 170.

³⁴⁰ "National Security Strategy 2015", **US National Security Strategy Archive**, <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2015/> [18.032017].

³⁴¹ Schweller, 2004, 170.

4.3.Rusya'nın Suriye Krizi'ndeki Rolü

Rusya Suriye'de yaşanan gelişmelerin başlangıcından bu yana tarihi olarak yakın ilişki içerisinde olduğu Esad rejimine destek vermektedir. Bu destek ile Esad rejiminin yönetimde kalmasını sağlayarak, Orta Doğu bölgesindeki nüfuz alanını kaybetmek istememektedir. Özellikle 11 Eylül saldırılarını izleyen dönemde yaşanan gelişmelerle Ortadoğu'daki etkinliğinin zaman içerisinde azaldığını düşünen Rusya büyük güç yarışında varlığını hissettirmeye çalışmaktadır. Rusya, Afganistan müdahalesinde yürüttüğü politikanın aksine Suriye'de kara birlikleri ile varlık göstermemiştir³⁴².

Rusya'nın Akdeniz'de bulunan deniz üssüne ev sahipliği yapan Suriye'nin önemini arttıran en önemli unsurlardan bir tanesi de son dönemde bölgede yapılan doğal gaz ve petrol arama çalışmalarıdır. Toplam 24 ülkeye ev sahipliği yapan Akdeniz Bölgesi dünya enerji arzının 8%'ini karşılamakta bölgedeki son yapılan araştırmalar ise bölgede yeni rezervlerin varlığından söz etmektedir. Bu bağlamda Suriye hükümeti, Akdeniz'deki Suriye karasularının oluşturduğu 2190 km'lik alanda petrol ve doğalgaz aramak için Rus enerji şirketi ile ortak çalışma anlaşması imzalamıştır³⁴³.

Uluslararası kamuoyunda son dönemdeki siyasi politikaları nedeniyle oldukça eleştirilen Rusya için Suriye politikasını dengeli bir şekilde yönetmesi daha da önem kazanmıştır. 2008 yılında yürüttüğü Gürcistan savaşı, 2014 yılındaki Ukrayna müdahalesi ve Kırım'ı ilhaki Rusya'yı uluslararası sistemde yalnızlaştıran politikalar olmuştur. Gürcistan ve Ukrayna olaylarında yürüttüğü politikalar sebebiyle oldukça eleştirilen Rusya, Suriye'deki gelişmeleri daha dikkatli izlemektedir. Bu bakımdan, son olarak Suriye politikasında merkezi rejimi desteklemesi konusuna yasal bir dayanak arayan Rusya için IŞİD terörünün ortaya çıkması iyi bir zemin yaratmıştır. IŞİD'in varlığının Esad rejiminin zayıflaması ile güçlendiği tezi ile hareket eden Rusya uluslararası kamuoyunda Esad rejimine destek vermektedir³⁴⁴.

³⁴² Ekaterina Stepanova, "The Syria Crisis and the Making of Russia's Foreign Policy", **PONARS Eurasia Policy**, c.199 (Haziran,2012):4.

³⁴³ Mesut Çaşın, "A New Geopolitical Game in Mediterranean Hydrocarbons: Windows of Opportunities or New Challenges?", **Journal of Caspian Affairs**, c.1, s.1 (Bahar, 2015): 46 – 48.

³⁴⁴ Ekaterina Stepanova, "Russia's Policy on Syria after the Start of Military Engagement", **PONARS Eurasia Policy**, c. 421 (Şubat, 2016):2.

Rusya uluslararası arenayı etkileyen göçmen krizinin en önemli nedeninin IŞİD terörü olduğunu belirtmiştir. Bu bakımdan, Esad rejiminin yönetimde kalmasının ülkenin istikrarının sağlanması açısından gerekli olduğu tezini savunmuştur. Temelde IŞİD terör örgütünün yarattığı sorunlar bir bakıma Rusya'nın da iç politikasını yakından ilgilendiren bir durum olmuştur. Radikal İslam örgütüne Rusya topraklarından katılım çok yüksek bir orandadır. Kimi yazarlara göre, bu katılımın yoğun olması sebebiyle ileriki süreçlerde Rusya'da, radikalleşme ve terör sorunları baş gösterebilir. Bu bakımdan Rusya, IŞİD'le mücadele kapsamında Esad rejimi ile kararlı bir şekilde mücadele etmektedir³⁴⁵.

Rusya'nın bir nükleer güç olması ve büyük güç statüsünü son yirmi yılda yeniden yapılandırarak uluslararası politikalarda yön veren bir pozisyona gelmesi özellikle ABD için dengeleyici bir unsur olmuştur. Suriye gelişmelerinde Rusya'nın "area denial" (bölge tutma) politikası izlediği söylenebilir. ABD de Rusya'nın bu stratejisini değerlendirerek hareket önceliğini belirlemektedir. Rusya Suriye politikasında stratejik bir tercih yapmıştır. Rusya için Suriye'de bulunan üssünün güvenliği diğer değişkenlerden önceliklidir. Değişkenlerden biri olan Türkiye ile ekonomik ilişkilerin bekası stratejik üssün korunmasından önemli bir pozisyonda yer almamıştır³⁴⁶.

Rusya pek çok nedenle Suriye iç savaşının geleceğinde kritik öneme sahiptir. IŞİD'le mücadele politikası kapsamında ABD ve Türkiye ile aynı noktada bulunmaktadır. Üç ülke de ortak tehdidi paylaşmaktadır. Nitekim, merkez hükümeti destekleyen Rusya, Türkiye'nin IŞİD'e yönelik El-Bab operasyonunda havadan destek vermiştir. Diğer yandan merkez rejimi destekleyen Rusya, PYD unsurları ile de etkileşim halindedir. Örneğin, Menbiç Askeri Konseyi Rusya ile anlaşmaya vardığını açıklamıştır. Bu doğrultuda PYD şehrin bazı bölgelerinin merkez hükümete bırakacağı açıklamasını yapmıştır. Yani PYD, ÖSO ve Türkiye arasındaki savunma hattını hükümete bırakacağını açıklamıştır³⁴⁷.

³⁴⁵ Stepanova, 2016,7.

³⁴⁶ Yalçın, **age**, 275.

³⁴⁷ "Suriye iç savaşı: Türkiye'nin hedefindeki Menbiç'te kim, ne istiyor?", **BBC haberleri**, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39139826> [22.03.2017].

2015 eylül ayında Rusya Dışışleri Bakanı Lavrov, Obama ve Putin görüşmesi ile ilgili olarak her iki ülke içinde IŞİD'in bölgeden temizlenmesinin ortak amaç olduğunu altını çizerek, ortak hareket planı hazırlanması noktasında iş birliklerinin devam ettiğini belirtmiştir. Ancak, Esad yönetiminin Nisan 2017 tarihinde kimyasal silah kullanımına tekrar başvurduğu iddiaları, iki ülkenin ayrışmasına sebep olmuştur³⁴⁸. Bu saldırıların öncesinde, Rusya ile ABD'nin Suriye'de bazı bölgelerde ortak hareket ettiği dair haberler yer alıyordu. Rusya Dışışleri Bakanı Sergey Lavrov kimyasal saldırılar sonrasında yaşanan gerilimin ardından, Rusya'nın ABD ile Suriye konusunda iş birliği yapmaya "tamamen hazır" olduğu açıklaması yapmıştır³⁴⁹.

Bu bağlamda, IŞİD'le mücadele kapsamında Türkiye ve ABD ile ortak paydada olan Rusya, PYD ile etkileşimde bulunuyor olması bakımından ABD ile Türkiye'den daha yakın pozisyonda bulunmaktadır. Türkiye'nin ılımlı muhalefeti desteklemesi ise Rusya ile iş birliği şansını düşürücü bir etki yaratmaktadır.

³⁴⁸ "Suriye'de kaç kez kimyasal silah kullanıldı?", **NTV Haber**, <http://www.ntv.com.tr/dunya/suriyede-kac-kez-kimyasal-silah-kullanildi,343I8TRITkCj8jjH061zXA> [02.05.2017].

³⁴⁹ "Rusya: ABD ile Suriye'de iş birliğine hazırız", **BBC Haber**, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39755857> [02.05.2017].

5. SONUÇ

Devletlerin ittifak ilişkilerini Waltz “güç dengesi”, Walt “tehdit dengesi” ve Schweller “çıkar dengesi” kavramı ile açıklamıştır. Neo-realizmde iş birliği ve ittifak ilişkileri, güç dengesinin muhafaza edilmesi ya da yeniden inşaa edilmesi sebebiyle kurulmaktadır. Bu bağlamda, Türk-Amerikan ilişkileri ilk kez ABD çıkarlarının Akdeniz bölgesine kayması ile birlikte Osmanlı Devleti döneminde kesişmiştir.

İlk dönem ilişkileri ticaret iş birliği kapsamında geliştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı dönemde, ABD bölgede oluşması beklenen güç boşluğunda diğer aktörlerin gerisinde kalmak istemeyerek ekonomik iş birliğine ağırlık vermiş ve diğer devletlerin sahip olduğu ticari imtiyazlara sahip olma politikası yürütmüştür. Ekonomik iş birliği ile geliştirilen siyasi ilişkiler doğrultusunda ABD, Osmanlı topraklarında misyonerlik faaliyetlerine başlayarak ve azınlıkların korunması noktasında Osmanlı iç işlerine müdahale etmeye başlamıştır. I. Dünya Savaşı'nın da iki ülkenin karşıt gruplarda yer alması ile diplomatik ilişkiler kesilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk dönemde, Türkiye'nin kurucu anlaşması olan Lozan Anlaşması'nın ABD Kongre'si tarafından onaylanmaması, ABD büyükelçiliğinin İstanbul'dan Ankara'ya taşınması gibi temelde Türkiye'nin ABD tarafından tanınması sorununu içeren problemlerle karşılaşmıştır.

ABD-Türkiye ittifak ilişkilerinin başlangıcı II. Dünya Savaşı'nın sonrasına dayanmaktadır. Tehdit dengesi teorisinde devletlerin mevcut bir tehdit karşısında ittifaklara yönelerek bu tehdidi dengelemeye çalıştığı belirtilmiştir. Soğuk Savaş döneminde ortak tehdidin varlığı da Türkiye ve ABD ittifakının geliştirilmesinde en önemli unsur olmuştur. Walt'un tehdit dengesi teorisinde belirtildiği gibi, dengeleme politikasında ittifak en güçlü devlete karşı değil, tehdit oluşturan devlete karşı yapılmaktadır. Bu noktada II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD savaştan daha az yıpranmış konumda olsa da, ABD ve Sovyetler güç kapasiteleri bakımından birbirine yakın devletler olmuştur.

Ancak tehdit algısı bakımından, 19 Mart 1945 tarihinde Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması'nın nota ile feshedilmesi, Türkiye'den boğazlarda kara ve deniz üsleri temin edilmesi, Kars ve Ardahan'ın Sovyet hükümetine bırakılarak Türkiye'nin Doğu sınırının tekrar müzakere edilmesi gibi Türkiye açısından kabul edilemez talepleri Sovyetleri Türkiye için açıkça bir tehdit unsuru haline getirmiştir. Aynı şekilde, tehdit algılamasında coğrafi yakınlık, saldırı kabiliyeti ve karşı tarafın öngörülen niyetleri de belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye Sovyetler Birliği'nin coğrafi yakınlığı, askeri gücü ve revizyonist ideolojisi nedeniyle bu tehdiye karşı, ABD ile ittifak ilişkisi içerisine girmeyi gerekli görmüştür. ABD ise Sovyetler Birliği'nden algıladığı tehdidin yanında, Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik önemi nedeniyle Türkiye ile ittifak ilişkisi içerisinde bulunmayı gerekli görmüştür. İttifak ilişkileri NATO kapsamında derinleşmiştir. ABD'nin Türkiye'de kurulacak askeri üslere olan ihtiyacı, Türkiye'nin ise Sovyet tehdidini askeri bir ittifak ilişkisi içerisinde bulunarak engelleme stratejisi doğrultusunda oluşan çıkar ortaklığı ile Türkiye 1952 yılında NATO üyesi olmuştur.

Walt'un belirttiği gibi güçlü bir devlet ile ittifak yapılması durumunda, daha zayıf olan devletin ittifak içinde daha az söz hakkı olacağı varsayılarak, karar sürecinde daha az etki sahibi olması beklenmektedir. Nitekim Türkiye, ABD önderliğinde Batı Bloğunda yer alması ile birlikte bağımsız politika yürütememesi bakımından oldukça eleştirilmiştir. Örneğin, Truman Doktrini'ne kadar Arap devletlerini destekleyici tutum sergileyen Türkiye, yapılan askeri ve ekonomik yardımlar sonrasında İsrail'i kuruluşundan on ay sonra tanımış ve Türkiye Yahudilerinin İsrail'e göçmesine izin vermiştir. Jüpiter Füze Krizi'nde Türkiye güvenliğinin pazarlık konusu haline gelmesi, Johnson Mektubu'yla Türkiye'ye nota verilmesi, 1973 yılında Türkiye'nin afyon üretimi yasağını kaldırması ve 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'a müdahalede bulunması sonrası ABD'nin Türkiye'ye ambargo uygulamaya başlaması, Limni adasının Yunanistan tarafından silahlandırılması konusundaki çözümsüzlükte ABD'nin çekimser bir tutum sergilemesi, Ermeni tasarısının ABD Kongresi'den geçmesi, Türkiye'nin PKK sorunu konusunda yeterince desteklenmemesi gibi konular Türkiye'nin kurulan ittifakta ne derece etki sahibi olabildiğini göstermektedir.

Görüldüğü gibi Türk-Amerikan ittifakı Türk dış politikasının bağımsız karar verme mekanizmasını etkileyerek, Türkiye'nin kendi etkinlik alanını göz ardı etmesine ve çıkarları doğrultusunda hareket edememesine sebep olmuştur. Ancak bu noktada Türkiye'nin motivasyonu Schweller'in çıkar dengesi teorisi ile açıklanabilmektedir. Schweller aktör bazında devletlerin değerlerini korumak için ödemeye razı olduğu bedelle, değerlerini arttırmak için ödemeye razı olduğu bedeli karşılaştırarak ittifak ilişkilerini yürüttüğünü belirtmiştir. Bu bakımdan Sovyet tehdidi karşısında ABD ile ittifak ilişkisine giren Türkiye'nin değerlerini korumak için ödemeye razı olduğu bedel, değerlerini arttırmak için ödemeye razı olduğu bedelden daha fazla olmuştur. Bu bakımdan Türkiye'nin politikası Schweller'in, sahip olduklarını korumak için yüksek bedeller ödeyen fakat sahip olduklarını arttırmak için az bedel ödeyen, aslan devletleri ile örtüşmektedir. Türkiye Soğuk Savaş döneminde, aslan devletler gibi sahip olduklarını korumak için statükocu hareket etmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Türkiye-ABD ittifakının temelinde yer alan ortak tehdit kavramı son bulmuştur. Waltz'un güç dengesi teorisi aynı zamanda ittifakın devamlılığı ve parçalanması teorisi olarak da işlev görebilmektedir. Waltz'un belirttiği gibi, uluslararası güç dağılımındaki kaymalar, belirlenen ittifakların varlığını da tehdit edebilmektedir. Bu bakımdan, ABD-Türkiye ikili ilişkileri Soğuk Savaş sonrasında yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemdeki ittifak ilişkisi, Schweller'in belirttiği devletlerin sadece güç dengesi ya da ortak tehdide karşı değil, ortak çıkarları doğrultusunda da ittifak kurdukları teziyle açıklanabilmektedir.

Orta Asya'da ortaya çıkan yeni cumhuriyetler ABD-Türkiye ilişkilerinde belirleyici olmuş, bölge ile tarihi ve kültürel bağları bulunan Türkiye'yi yeni cumhuriyetler için 'örnek' ülke olarak gören ABD, bu bağlamda Türkiye'ye güçlendirilmiş ortaklık adı altında stratejik işbirliği önermiştir. 1999 yılına Clinton, Türkiye ile ilişkilerini 'stratejik ortaklık' olarak tanımlamıştır. Ülkelerin ortak çıkarlarının yanında ortak değerlerinin de var olduğunu belirtmekte olan stratejik ortaklık kavramı kurulan ittifak ilişkisinde, ortakların birbirlerinin mefaatlerini koruma noktasında ortak politika yürütmesini ön görmektedir.

Bu bakımdan Türkiye-ABD ilişkilerinin tanımında kullanılan bu kavram kimi yönleri ile güçlü kimi yönleri ile zayıf kalmıştır. ABD'nin bölgede İran'ın güçlenmesini sağlayacak her türlü projeden uzak durarak, Hazar Bölgesi doğal kaynaklarının güvenliğini Türkiye üzerinden sağlanmasının yolunu açan Bakü-Ceyhan boru hattı projesine destek verme politikası stratejik ortaklıkla örtüşen bir gelişme olmuştur. Genel olarak Balkanlar ve Hazar Bölgesi'nde yaşanan gelişmelerde örtüşen çıkarlar Orta Doğu bölgesinde ayrılmıştır.

1990'lı yıllarda ABD, Saddam rejimini bölge için en büyük tehdit olarak tanımlarken, Türkiye için mevcut rejimin devrilmesi sonucunda ortaya çıkabilecek olan bağımsız bir Kürt devletinin varlığı, iç ve dış siyaseti açısından en büyük tehdit olarak tanımlanmıştır. Mesut Barzani ve Celal Talebani'yi kabul eden Washington yönetimi, Iraklı muhalif güçlere ekonomik yardımda bulunurken Türkiye ile bu konuda herhangi bir fikir mutabakatında bulunmamıştır. Stratejik ortaklık ilişkisinde kontrolün paylaşılması, kararların birlikte alınması, ortakların birbirlerinin mefaatlerini koruma noktasında ortak politika yürütmesi ön görülürken, gelişmeler bu ön görü ile örtüşmemiştir. Türkiye'nin güvenliğini doğrudan etkileyen terör sorununda ABD'nin verdiği destek Öcalan'ın Türkiye'ye tesliminin sağlanması ile sınırlı kalmıştır. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrası dönem, Türkiye-ABD ilişkileri açısından tam bir sıfır toplamlı kazanç olmasa da, yoğunlukla ABD'nin kazandığı bir dönem olarak değerlendirilmiştir. Ermeni tasarısı ABD'nin pek çok eyaletinde onaylanırken, Kıbrıs konusundaki çözümsüzlük devam etmiştir. En çok tavizin verildiği ve fakat gelişme kaydedilmek bir yana mevcut sorunun daha da derinleştiği konu ise PKK sorunu özelinde güvenlik sorunu olmuştur.

11 Eylül 2001 yılındaki terör saldırılarının ardından ABD, terörle mücadele kapsamında Irak ve Afganistan'ı işgal etmiştir. Türkiye'nin 1 Mart 2003 yılında Irak tezkeresini onaylamaması, ABD ile güvenlik ortaklığında yaşanan ayrışmanın derinleşmesine sebep olmuştur. Irak savaşı ile bölgedeki karmaşadan istifade eden PKK, Türkiye'deki eylemlerini arttırmış, ABD bu gelişmelere seyirci kalmıştır.

Bu bağlamda W. Bush döneminde zarar gören ikili ilişkiler, Obama döneminde yeni ilişki tanımı kapsamında geliştirilmeye çalışılmıştır. Konsept olarak “model ortaklık” ikili ilişkilerin güvenlik boyutundan daha geniş alanları kapsayacağını ifade etmeyi amaçlamıştır. Ancak bu kavram da ilişki modelinin tanımında başarılı olmamıştır.

Türkiye'nin AKP döneminde benimsediği “komşularla sıfır” sorun politikası Obama döneminde ABD ile ilişkilerde yaşanan ayrışmanın temel sebebi olmuştur. Bu politika kapsamında İran ile ilişkiler yoğunlaştırılmıştır. İran'ın nükleer silah sahibi olmasını istemediğini ve ülkeye yaptırım uygulanması yerine diplomasi kanalıyla sorunun çözülmesi gerektiğini vurgulayan Türkiye, 17 Mayıs 2010 tarihinde Brezilya ve İran ile Tahran Anlaşmasını imzalamıştır. BMGK'ne bu dönemde iki yıllığına geçici üye olan Türkiye ve Brezilya ise, Tahran Anlaşması'nın geçersiz kalacağı tezini savunarak, BM'nin 9 Haziran 2010 tarihinde İran'a yönelik yaptırım uygulanması kararına hayır oyu kullanmıştır. Bu gelişmelerden ABD'nin duyduğu rahatsızlık, model ortaklık kavramının eşit bir ilişki modelini değil, hiyerarşik bir ilişki modelini tanımladığı algısını yaratmıştır.

Ayrıca bu dönemde, Mavi Marmara gelişmelerinden sonra Türkiye müttefiki ABD'den beklediği desteği bulamamıştır. Bu gelişme, Türkiye'nin BM'nin İran'a yönelik yaptırım kararında hayır oyu kullanmasını etkileyen bir faktör olarak yorumlanmıştır. Bu bakımından çalışmada Türkiye'nin “model ortaklık” kavramından tatmin olmadığı, ABD'nin ikili ilişkilerde hala Soğuk Savaş reflexleri ile hareket ettiği ve Türkiye'nin bölgesel güç olma girişimlerini desteklemediği sonucuna ulaşılmıştır. İttifak teorileri perspektifinden, ABD'nin bu refleksi beklenen bir durum olarak değerlendirilmiştir. Tehdit dengesi teorisinin belirttiği gibi devletler birlikte ittifak kurduğu devletlerin de gücünü dengeleme eğiliminde davranmaktadır. İttifak üyesinin zamanla güçlü bir devlet haline gelmesi, müttefiklerinin güçlenen devletle olan bağlarını kesmesine ve onlara karşı ittifak kurmasına yol açabilmektedir. Bu bakımdan, Türkiye'nin bölgesel olarak güç kazanması ABD ile ittifak ilişkisini etkilemiştir.

İran'a yönelik yaptırım kararları konusundaki ayrışmanın ardından, ittifak ilişkileri NATO Lizbon Zirvesi'nde devam ettirilmiştir. Genel olarak, ABD'nin güvenlik anlayışı çerçevesinde şekillenen Lizbon Zirvesi'nde füze kalkanı konusunda Türkiye veto hakkı olmasına rağmen bu hakkını kullanmamış alınan kararlara uymuştur. 2010 yılında başlayan Arap Baharı sürecinde de Türkiye ve ABD müttefik ilişkileri ortaklıkla sürdürülmüştür. Libya lideri Muammer Kaddafi ile muhalifler arasındaki mücadelenin şiddetli olaylara dönüşmesi sonucu olaya NATO kuvvetleri de müdahil olmuştur. BM'nin aldığı müdahale kararının ardından Türkiye de sürece dahil olmuştur.

Arap Baharı'nın bir parçası olarak 2011 yılının Mart ayında Beşar Esad yönetimine karşı başlayan protesto gösterileri, ikili ilişkilerde Esad'ın muhaliflere karşı yürüttüğü şiddetli karşılık verme politikasının sonucu olarak kanlı bir iç savaşa dönüşmüştür. Bu mücadele Rusya, Çin ve İran gibi küresel ve bölgesel güçlerin Esad rejimine destek vermesi ile birlikte adeta Soğuk Savaş dönemindeki güç mücadelesini andıran bir boyuta ulaşmıştır.

Tunus ve Mısır'da geçiş döneminde muhalefete liderlik eden bir aktör olarak ordu öne çıkarken, Suriye'de bu anlamda muhalefete öncülük edebilecek bir lider kurum bulunmaması, muhalefete bakıldığında ise rejime alternatif olabilecek güçlü bir liderlik görülmemesi sorunun devam etmesine yol açmıştır. Türkiye en uzun kara sınırına sahip olduğu komşu ülkesi Suriye de yaşanan gelişmelerden en çok etkilenen ülkelerden olmuştur. Arap Baharı'nın Suriye'de farklı seyredebileceğini öngöremeyen Türkiye, yaşadığı sığınmacı krizi, IŞİD ve PKK temelli terör sorunları nedeniyle de etkin dış politika yürütememiştir.

ABD'nin Suriye stratejisi ise sorunun başladığı ilk dönemde Türkiye ile paralel seyretmiştir. Esad rejiminin yönetimi bırakması konusunda mutabık olan iki ülke, ılımlı muhalefeti desteklemiştir. Ancak, bu politika Rusya'nın Baas rejimine destek vermesi, muhalefete karşı hava saldırıları düzenlemesi ve IŞİD sorununun derinleşmesi ile farklılaşmış, destek büyük ölçüde IŞİD ile çatışma halinde olan PYD'ye kaydırılmıştır.

Obama'nın Suriye Krizi'ndeki bu politikasının temel sebebi krizin doğrudan ABD çıkarlarını tehdit edici bir unsur olmamasıdır. Obama'nın bölgeye ABD müdahalesini sınırlı tutması politikası çıkar dengesi teorisini doğrular nitelikte olmuştur.

ABD çıkarlarına yönelik tehditler IŞİD'in yayılması ile arttıkça ABD aksiyonları da artmıştır. Ancak bu aksiyonlar ABD kuvvetlerinin direkt müdahalesinin olmadığı nitelikte olmuştur. Obama'nın temel yaklaşımı en çok tehdit altındaki aktörlerin tehdide son vermesi gerekliliğidir. Bu nedenle mevcut krizde Iraklılar, Kürtler ve Suriyeli isyancılar konudan en çok etkilenen aktörler olarak çözümün merkezinde yer almalıdır. Bu bağlamda, neo-realizmin ön gördüğü şekilde, ABD'nin Obama hükümeti dönemindeki yaklaşımı sorumluluğu başkasına yüklemektir.

ABD'nin benimsediği bu politika ile destek gören PYD bölgedeki nüfuz alanını artırarak Rojava olarak adlandırdıkları Cizire, Kobani ve Afrin'den oluşan bölgeyi kantonlara ayırmış, 2013 senesinde de özerklik ilan ettiğini açıklamıştır. Bu durum Türkiye ile güvenlik ortaklığının ayrışmasına ve "model ortaklık" kavramının amacını karşılamamasına sebep olmuştur. Türkiye'nin Fırat'ın batısının kırmızı çizgisi olduğunu belirtmesine rağmen PYD, IŞİD'le mücadele kapsamında Menbiç'e ilerlemiş ve kontrolü ele geçirmiştir. Tüm bu gelişmeler Türkiye'nin Suriye'nin toprak bütünlüğünün sağlanması politikası ile ters düşmüştür.

Türkiye, BM Sözleşmesi'nin 51. Maddesini ve BM'nin IŞİD'le mücadele kapsamında almış olduğu kararları bölgeye müdahalede bulunmak için gerekçe göstermiştir. Bu kapsamda da, 24 Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı Operasyonu'nu ÖSO ile ortak olarak başlatmıştır. Neo-realist kuramın öngördüğü gibi uluslararası sistemin anarşik yapısında Türkiye kendi güvenliğini tesis etme yoluna gitmiştir. Suriye Krizi ile tehdit dengesini etkilenen Türkiye, ilk aşamada mevcut sorunları peşine takılma stratejisi doğrultusunda ABD ile çözümlenmeye çalışmıştır. Ancak, ABD'nin bölgede PYD ile hareket etmesi müttefik ilişkilerinin sorgulanır hale gelmesine neden olmuştur. Mevcut durumda peşine takılma stratejisi ile güvenlik kaygılarını gideremeyen ülke, bölgeye müdahalede bulunarak tehdidi dengeleme yoluna gitmiştir. Türkiye açısından operasyonların temel amaçları, sınırında güvenli bölge oluşturarak sığınmacı akınlarını Suriye'de tutulmasını sağlaması, ülke içindeki sığınmacıların bu bölgeye dönüşünü sağlaması, IŞİD terör örgütünü sınır bölgesinden temizlenmesi, PYD'nin nüfuz alanında bulunan birbirinden ayrı bölgeleri birleştirmesine engel olunması olarak belirlenmiştir. Bu operasyondan sonra Türkiye yeni hedefinin Menbiç olduğunu belirtmiş ancak bu konuda henüz somut bir adım atmamıştır.

Ankara yönetiminin PYD'nin Menbiç'teki varlığı konusundaki en önemli tehdit kaygısı PYD kontrolündeki Afrin ve Kobane bölgelerinin birleştirilerek Suriye'nin kuzeyinde bir Kürt koridoru oluşturulması ihtimali olmuştur. Türkiye'deki PKK yapılanması ile bağlantılı PYD'nin uluslararası sistemde etkin ve meşru bir aktör haline gelerek güney sınırı boyunca Türkiye ile komşu olması olasılığı Türkiye'nin güvenlik kaygılarının artmasına sebep olmuştur. Türkiye'nin böyle bir müdahale kararı almadan önce, bölgede etkin olan diğer aktörler ve özellikle Rusya ve ABD gibi iki büyük güç ile uzlaşarak ilerlemesi başarı şansını arttırıcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Rusya'nın bir nükleer güç olması ve büyük güç statüsünü son yirmi yılda yeniden yapılandırarak uluslararası politikalarda yön veren bir pozisyona gelmesi özellikle ABD için dengeleyici bir unsur olmuştur. Rusya Suriye politikasında stratejik bir tercih yapmıştır. Rusya için Suriye'de bulunan üssünün güvenliği diğer değişkenlerden önceliklidir. Rusya pek çok nedenle Suriye iç savaşının geleceğinde kritik öneme sahiptir. IŞİD'le mücadele politikası kapsamında ABD ve Türkiye ile aynı noktada bulunmaktadır. Üç ülke de ortak tehdidi paylaşmaktadır. Öte yandan, Türkiye için ise Esad rejimi tehdit sıralamasında, karşılaştığı sığınmacı sorunu, IŞİD ve PKK odaklı terör saldırıları, FETÖ odaklı 15 Temmuz darbe teşebbüsünün ardından geride kalmıştır. Bu bakımdan, konunun çözümünde Türkiye, ABD ve Rusya'nın iş birliği yapması önem arz etmektedir.

Kısacası, 1991 ve 2003 müdahaleleri ile merkez Irak'ın yıkılması, Suriye'deki de facto oluşuma sebebiyet vermiştir. Henry Kissenger'ın yıllar önce söylediği Orta Doğu'da Mısır'sız savaş Suriye'siz barış olmaz" sözü son dönemdeki gelişmelerle doğrulanmaktadır. Irak'taki işgalin ardından bölgede oluşan güç boşlukları devlet dışı aktörlerin türemesine ve merkez otoritelerinin aşınmasına sebep olmuştur. Bu dönemde, Suriye'de yaşanan olaylar konuyu daha karmaşık hale getirmiştir. Irak'taki gelişmelerin ardından Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi hukuki statü kazanmıştır. Bölgedeki güç boşluğu birçok terör örgütünün beslenmesine neden olmuştur. IŞİD, El-Nusra gibi devlet dışı aktörler politika belirleyici rol üstlenmiştir. IŞİD bölgede adeta bir ingiliz anahtarı görevi görmektedir. Her aktör için ayrı bir işleve hizmet eden IŞİD, bölgesel rekabetin bir aracı haline gelmiştir.

Suriye'nin içinde bulunduğu mevcut durum, Yugoslavya'nın başına gelenleri hatırlatmaktadır ve ülkenin “balkanlaşma” sürecine gireceği düşünülmektedir. Söz konusu bir bölünme durumunda Rojova'da bir Kürt devletinin Irak Kürdistan'ı ile birlikte ortaya çıkacağı ve bunun da Türkiye'nin güney doğusunda yoğun Kürt nüfusa sahip olan bölgelerdeki ayrılıkçı tansiyonu arttırabileceği endişesi doğmaktadır. Washington NATO müttefikinin güvenlik kaygılarına göz yummakta ve politika maliyetini bölge ülkelerine yıkmaktadır. Bu bakımdan Türkiye'nin ABD'yi Suriye'deki maliyetleri yüklenmek zorunda bırakacak politikalar oluşturması yararlı olabilecektir. Suriye krizinin çözümünde sınır komşusu olan tek NATO ülkesi Türkiye, sonuç belirleyici aktörlere dendir. Bu bakımdan, ABD için kaybedilmemesi gereken önemli bir müttefiktir.

Önümüzdeki günlerde Menbiç bölgesi üzerinden yaşanan tartışmalar devam edecek gibi gözükmektedir. Bölgede büyük güçlerin tutumu da önem arz etmektedir. ABD, IŞİD'le mücadele kapsamında hareket eden PYD'ye Menbiç bölgesindeki çatışmaları esnasında da destek vermiştir. Rakka operasyonlarında da bu desteği sürdürmekte ve Suriye Krizinde PYD'yi önemli müttefiki olarak görmektedir.

Bu aşamada belirtildiği gibi en önemli sorun, Türkiye'nin Menbiç'e müdahalede bulunma politikası yürütmesi durumunda ABD'nin tutumunun nasıl olacağı konusudur. Böyle bir durumda ABD'nin, model ortağı Türkiye yerine, PYD'ye destek vermesi Türkiye-ABD güvenlik ortaklığında yaşanan sorunları derinleştirebilir. Trump'ın IŞİD'le mücadelenin öncelikli hedefi olacağını belirtmiş olmasına rağmen henüz bölgeye yönelik politikaları netlik kazanmamıştır. IŞİD'le mücadele konusunda geline nokta Rakka'nın alınması önem kazanmıştır. Lakin ABD'nin bu operasyonu Türkiye'nin terör örgütü olarak gördüğü PYD ile mi yürüteceği yoksa NATO müttefinin önceliklerini göz ardı etmeyerek müşterek hareket edip etmeyeceği önümüzdeki günlerde netlik kazanacaktır. Bu kapsamda, iki ülke güvenlik ortaklığında ayrışma ya da uzlaşma sağlanacaktır. Obama döneminde Suriye Krizi politikaları ile ayrışan Türkiye-ABD ilişkilerinin, Trump döneminde de kritik bir süreçten geçeceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Aktaş, Murat. 2012. **Arap Baharı Ortadoğu’da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli**. Nobel Yayınları.
- Arı, Tayyar. 2015. **Amerika’da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika**. Dora Yayıncılık. 5.Baskı.
- _____. 2004. **Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi**. Alfa Yayıncılık.
- Bennett, LeRoy. Oliver , James. 2001. **International Organizations: Principles and Issues**. Pearson Publications.
- Bostanoğlu, Burcu. 1999. **Türkiye- ABD İlişkilerinin Politikası Kuram ve Siyasa**, Ankara. İmge Kitabevi.
- Çakmak, Haydar. 2008. **Türk Dış Politikası 1919-2008**. Platin Yayınları.
- Cleveland,William. 2008. **Modern Orta Doğu Tarihi** . Agora Yayıncılık.
- Cox, Michael,Doug, Stokes. 2008. **US Foreign Policy**. Oxford Press.
- Divine, Robert A. Çev. Dağı İhsan. 1994. **Geçmişte ve Günümüzde Amerika**. Dış Politika Enstitüsü.
- Dobson, Alan,Marsh, Steve. 2002. **US Foreign Policy Since 1945**. Taylor&Francis Group.
- Doğan, Gürkan. 2007. **Stratejik Müttefikten Uluslararası Terörizme**. IQ Sanat Yayıncılık.
- Fuller, Graham. 2012. **Turkey and the Arap Spring**. Bozorg Press.
- Güler, Mehmet Ali. 2014. **İŞİD Kara Terör**. Kaynak Yayınları.
- Gürler Ali İhsan. 2005. **Büyük Ortadoğu Projesi ve Bush Doktrini**. İstanbul. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Gürson,Ali Poyraz.2016. **Büyük Güçlerin Suriye Planı**. Kripto Yayınevi.
- Hale, William. 2007. **Turkey, the US and Iraq**, Soas Middle East Series.
- Harris, George. 1972. **Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective 1945-1971**. AEI Hoover Policy Studies.
- Hook, Steven, Spainer, John. 2014. **Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı’ndan Günümüze**. İnkilap Yayınları.

- İşyar, Ömer. 2009. **Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**. Dora Yayıncılık.
- Keyman, Fuat. 2013. **Türkiye'nin Yeniden İnşası Modernleşme, Demokratikleşme, Kimlik**. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karaağaçlı, Abbas. 2013. **Orta Doğu'dan Orta Asya'ya 2009-20012 Yılları Arasında Farklı Bir Bakış**. Yeniüzyıl Yayınları.
- Karpat, Kemal. 2012. **Kısa Türkiye Tarihi:1800-2012**. Timaş Yayınları
- Kaufman, Joyce. 2010. **A Concise History of U.S.Foreign Policy**. Rowman Littlefield Publishers.
- Kennedy, Paul. 2012. **Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü**. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kirişçi Kemal, Rubin Barry,. 2002. **Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası**. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Lesser, Ion, . **Beyond Suspicion Rethinking US-Turkish Relations**. Woodrow Wilson International Center.
- Mcghee, George. 1992. **ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu**. Bilgi Yayınları.
- Mead, Russell Walter. 2002. **Special Province: American Foreign Policy and How It Changed The World**. Taylor&Francis Group.
- Mearsheimer, John. 2001. **The Tragedy of Great Power Politics**, New York:W.W.Norton.
- Nye, Joseph. 2002. **The Paradox of American Power: Why the World's Superpower Can't Got it Alone**. Oxford University Press.
- Oran, Baskın. 2008. **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular,Belgeler, Yorumlar, Cilt I:1919-1980**. İletişim Yayınları.
- _____. 2005. **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular,Belgeler, Yorumlar, Cilt II:1980-2001**. İletişim Yayınları.
- _____. 2013. **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular,Belgeler, Yorumlar, Cilt III:2001-2012** . İletişim Yayınları.
- Sander, Oral. 1980. **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Türk, Fahri. 2013. **Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Orta Doğu 1990'lardan Günümüze**. Edirne. Paradigma Yayınları.
- Uzgel, İlhan ve diğ. 2002. **Türkiye'nin Komşuları**. Ankara. İmge Yayınevi.
- Waltz, Kenneth. 1990. **Theory of International Politics**. New York: New York Random House.

Walt, Stephen. 1990. **The Origins of Alliances**, Cornell University Press.

World Business and Investment Library. 2015. **Us Turkey Diplomatic and Political Cooperation Handbook Strategic Information and Developments**. Washington. International Business Publications.

Yavuz, Celalettin. Erdurmaz, Serdar. 2012. **Arap Baharı ve Türkiye Orta Doğuda Kırılan Fay Hatları**. Berikan Yayınevi.

Makaleler:

Blewitt, Richard. "The United Nations in Syria and the Responsibility to Protect", **Caribbean Journal of International Relations & Diplomacy**. c.1. s.4 (2013):39-47.

Boys, James. "Exploiting Inherited Wars of Choice: Obama's Use of Nixonian Methods to Secure the Presidency". **American Politics Research**. c.42., (2014):815-840.

Caşın, Mesut. "A New Geopolitical Game in Mediterranean Hydrocarbons: Windows of Opportunities or New Challenges?", **Journal of Caspian Affairs**, c.1. s.1. (2015): 47 – 72.

David, Steven. "Obama: The Reluctant Realist". **Mideast Security and Policy Studies**. s. 113 (Haziran, 2015):1-53.

Ermağan, İsmail. "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Dış Politikası-Obama Dönemi ve Ak Parti". **Elektronik Siyaset Bilim Araştırmaları Dergisi**. c.3. s.2. (2012): 21-33.

Ford, Pearl. "'Yes We Can' or 'Yes We Did'?". **Journal of Black Studies**. c.40, s.3 (2010): 462-483.

Gibson, Bryan R. "The Long Road To Tehran The Iran Nuclear Deal In Perspective". **LSE Strategic Journals**. c15, s.6 (Aralık, 2015):1-54.

Gülboy, B.Samih. "Pax Britannica'Dan Pax Americana'Ya". **ABD Dış Politikasının Yeni Yönelimleri ve Dünya** (Ankara,2004): 38-63.

Itani, Faysal. Stein, Aaron Stein. "**Turkey's Syria Predicament**". Atlantic Council Security Studies (Mayıs,2016):1-15

Kap, Derya. "Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları". **Akademik Perpektif Dergisi**. (Aralık, 2014): 30-36

Kaufman, Robert G. "To Balance or Bandwagon? Alignment Decisions in 1930s Europe." **Security Studies**, c. 1. s.3 (1992): 417-447.

Kibaroğlu, Mustafa. "Arap Baharı ve Türkiye". **Adam Akademi Dergisi** C.2 (2011): 26-36.

- Kurtbağ, Ömer. “Obama Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri: Model Ortaklıktan Eksen Kaymasına İniş Çıkışlar ve Ayrışan Çıkarlar”. **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, c.3. s.2 (2015): 185-207.
- Larrabee, Stephen. ‘The ‘New Turkey’ and American-Turkish Relations”. **Insight Turkey**, c. 13 (2011): 1-9.
- Lister, Charles. “The Free Syrian Army: A decentralized insurgent brand”. **Brookings Institute Center for Middle East Policy**. c.26 (2016):1-40.
- Mercan, Hüseyin. “Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim”. **Akademik Orta Doğu Dergisi**. c.4, s.2, (2010):103
- Schweller, Randall L. “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In”. **International Security**, c.19, s.1 (1994): 72-107.
- _____. “Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing”. **International Security**. c.24. s.2 (2004):159-201.
- Şen, Yağmur. “Suriye’de Arap Baharı”, **Yasama Dergisi**. c.23 (2013): 54-79.
- Snyder, Glenn H.. “Alliance Theory: A Neorealist First Cut”. **Journal of International Affairs**. c.44 (1990):85- 105.
- Stepanova, Ekaterina. “Russia’s Policy on Syria after the Start of Military Engagement”. **PONARS Eurasia Policy**, c. 421 (Şubat, 2016):1-6
- _____. “The Syria Crisis and the Making of Russia’s Foreign Policy”. **PONARS Eurasia Policy**. c.199(Haziran,2012):1-8
- Tepecikoğlu, Onur. "Teoriden Pratiğe: Suriye Krizi ve Uluslararası Toplum". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**,c.70 (2015): 161-182.
- Tür, Özlem. Ayhan, Veysel. “İçsel Dinamikler Ve Ulusal Aktörler Bağlamında Lübnan Krizinin Analizi”. **Akademik Orta Doğu Dergisi**. c.3., s.1.(2008):3-18.
- Walt, Stephen M. “Alliance Formation and the Balance of World Power.” **International Security**, c.9, s.4 (1985): 3-43.
- _____. “Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia”. **International Organization**. c.42. s. 2 (1988): 275-316.
- White, Jeffrey ve diğ., “Syria’s Military Oppsition: How Effective, United or Extremist?”. **Washington Institute for Near East Policy** (Eylül,2013):1-48.
- Yalçın, Hasan. “Obama Stratejisi ve Orta Doğu”. **Akademik Orta Doğu Dergisi**. c.9, s.2 (2015):54-74.

Yılmaz, Nuh. “Stratejik Ortaklıktan Model Ortaklığa: Türkiyenin Bağımsız Dış Politikasının Etkileri”. **Türk Dış Politikası Yılığ**ı (2010): 551-577.

Elektronik ve Dijital Kaynaklar:

“Annan Six Point Plan for Syria”. **CNN news**.
<http://edition.cnn.com/2012/03/27/world/meast/syria-annan-plan/> [13.01.2017].

Antalya'da "Değişim İçin Suriye Konferansı". **Cumhuriyet Gazetesi**.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/253806/Antalya_da__Degisim_icin_Suriye_Konferansi__.html [25.01.2017].

“CIA Başkanı Brennan, İran anlaşması ve Rusya konusunda Trump'ı uyardı”. **BBC Haber**.
<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38155971> [18.02.2017].

“Cumhurbaşkanı'ndan son dakika El Bab açıklaması”. **Hürriyet Haber**.
<http://www.hurriyet.com.tr/kamu-bankalari-dahil-faizin-dusmesi-lazim-40316152> [11.04.2017].

Dedeoğlu, Beril. "Boğazlar Yeniden..". **Star Gazetesi**. <http://www.star.com.tr/yazar/bogazlar-yeniden-yazi-519806/> [18.02.2017].

Danforth, Nick. "How the West Lost Turkey". **Foreign Policy**.
<http://foreignpolicy.com/2009/11/25/how-the-west-lost-turkey/> [02.01.2017].

“Clinton says Assad has 'lost legitimacy'”. **Aljazeera News**,
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/07/201171204030379613.html> [11.01.2017].

“Erdoğan'dan Rakka açıklaması: El Bab'dan sonra durmak yok”, **BBC Haber**,
<http://www.bbc.com/turkce/38948547> [04.03.2017].

“Fırat Kalkanı' dünya basınında geniş yankı buldu”. **Anadolu Ajansı**.
<http://aa.com.tr/tr/dunya/firat-kalkani-dunya-basininda-genis-yanki-buldu/634679> [17.01.2017].

“Gulf states recall envoys as Syria further isolated”. **The Telegraph News**.
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8689072/Gulf-states-recall-envoys-as-Syria-further-isolated.html> [13.02.2017].

Güney, Nurşin A.. “Washington-Tahran Hattında 'Kontrollü' Gerilim”. **Anadolu Ajansı**.
<http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/washington-tahran-hattinda-kontrollu-gerilim/754915>
[23.02.2017].

“İran: ABD Kongresi'nin kararı nükleer anlaşmanın ihlali”. **BBC Haber**.
<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38181078> [17.03.2017].

“Lizbon Sonrası Nato". **Nato Resmi Sitesi**.
http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20111122_nato_after_lisbon_TUR.pdf
[07.03.2017].

“National Security Strategy 2015”, **US National Security Strategy Archive** ,
<http://nssarchive.us/national-security-strategy-2015/> [18.03.2017].

“Obama to al-Assad: Embrace democracy or 'get out of the way'”. **CNN News**.
<http://edition.cnn.com/2011/WORLD/meast/05/19/syria.unrest/http://edition.cnn.com/2011/WORLD/meast/05/19/syria.unrest> [05.05.2017].

“PYD, Menbiç'te 'özerk yönetim ilan etti’”. **BBC Haber** . <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39254648> [19.02.2017].

“PYD özerklik ilan etti, PKK Türkiye'ye komşu oldu”. **Cumhuriyet Gazetesi**.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/9101/PYD_ozerklik_ilan_etti__PKK_Turkiye_ye_komsu_oldu.html [14.01.2017] .

Selverstone, Marc. “Doctrines”, **American Foreign Relations**,
<http://www.americanforeignrelations.com/A-D/Doctrines.html> [22.12.2016].

“Suriye iç savaşı: Türkiye'nin hedefindeki Menbiç'te kim, ne istiyor?’. **BBC Haber**.
<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39139826> [22.03.2017].

“Suriye'den atılan ve Türkiye Akçakale'ye düşen top mermisi bir mesaj mı?’. **Milliyet Gazetesi**.
<http://www.milliyet.com.tr/suriye-den-atilan-ve-turkiye-akcakale-ye-dusen-top-mermisi-bir-mesaj-gundem-1606249/> [09.03.2017].

“Trump'tan İran yorumu: "Bir numaralı terörist devlet"”. **NTV Haber**.
<http://www.ntv.com.tr/dunya/trumphant-iran-yorumu-bir-numarali-terorist-devlet,Efi2jAxMd0Kv6WRoI-Ecew> [12.04.2017].

“Türkiye Suriye'ye yaptırım uygulamaya başlıyor”, **BBC News**,
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/11/111130_turkey_syria.shtml [22.04.2017].

Walt, Stephen. “Obama the Buck-Passer”. **Foreign Policy Magazin** (2013)
<http://foreignpolicy.com/2013/05/08/barack-the-buck-passer/> [22.03.2017].

“What is the Geneva II conference on Syria?’, **BBC News**,
<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24628442> [14.01.2017].

“Why China and Russia rebuffed the West on Syria”, **BBC News**,
<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15180732> [02.02.2017].

“Worst mistake as president’: Obama admits he had no plan after Libya regime change”, **RT News**,
<https://www.rt.com/usa/339140-libya-obama-worst-mistake/>[27.11.2016].

“99 yıl sonra Mehmetçik Libya’da”, **Habertürk**,
<http://www.haberturk.com/dunya/haber/613691-99-yil-sonra-mehmetcik-libyada> [13.02.2017].

Raporlar:

Abramowitz, Morton. Edelman, Eric. “U.S.-Turkish Cooperation Toward a Post-Assad Syria”. **Bipartisan Policy Center Turkey Task Force** (Nisan, 2013).

Akman, Sait. “AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) ve Türkiye”. **TEPAV Raporu**. s.201305 (Haziran, 2013).

Albright, Madeleine. “U.S.–Turkey Relations: A New Partnership”. **Independent Task Force Report**. c. 6 (2013).

Aras, Bülent. Alırıza, Bülent. “U.S.-Turkish Relations A Review At The Beginning of The Third Decade Of The Post–Cold War Era”. **Center For Strategic and International Studies Report**. (Kasım.2012).

Kirişçi, Kemal ve diğ. “Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik”, **Brookings Enstitüsü ve USAK raporu**. (2013).

Kitchen, Nicholas. “The Contradictions of Hegemony: The United States and the Arab Spring”. **LSE Report**. (Mayıs, 2016).

Ryan, Curtis. “The New Arab Cold War and the Struggle for Syria”. **Middle East Report** . c.262. (2012).

Uzun, Hakan. “Suriye İç Savaşı Aktörlerinin Ağ Bağ Teorisi Yöntemiyle İncelenmesi”. **ANKASAM İşlevsel Çalışmalar Raporu**.No: 1 (Aralık, 2016):1-31.

ÖZ GEÇMİŞ

Ferahşan Gençkaya 1989 yılında İzmir’de doğdu. İlköğrenimini Yaşar Neng Koleji’nde tamamladı. Orta öğrenimini 2006 yılında Konak Anadolu Lisesi’nde tamamladı.

2006-2011 yılları arasında İzmir Ekonomi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü’nde tam buslu olarak öğrenimine devam etti ve bölüm ikincisi olarak mezun oldu. Eylül 2015 tarihinde yüksek lisans programına başladı. Halen Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde Yüksek Lisans eğitimine devam etmektedir.

Ferahşan Gençkaya iyi derecede İngilizce ve orta düzeyde Fransızca bilmektedir.